

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL KORUMAYA STRATEJİK YAKLAŞIM
(BEŞİKTAŞ KÖYÜÇİ KENTSEL SİT ALANI ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir Plancısı Gülşah ÖZSOYDAN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

KASIM 2007

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL KORUMAYA STRATEJİK YAKLAŞIM
(BEŞİKTAŞ KÖYÜÇİ KENTSEL SİT ALANI ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir Plancısı Gülşah ÖZSOYDAN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL

KASIM 2007

Gülşah ÖZSOYDAN tarafından hazırlanan KENTSEL KORUMAYA STRATEJİK YAKLAŞIM (BEŞİKTAŞ KÖYÜÇÜ KENTSEL SİT ALANI ÖRNEĞİ) adlı bu tezin ..... tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Hüriyet ÖZDÜL

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından ..... Anabilim Dalında
..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

: Yrd. Doç. Dr. Hüriyet ÖZDÜL

Üye

: Doç. Dr. Deniz İncedayı

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERBEY

Üye

: _____

Üye

: _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
HARİTA LİSTESİ	vi
RESİM LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
1.KORUMA KAVRAMI, TÜRKİYE’DEKİ SÜREÇ VE YENİ YAKLAŞIMLAR	6
1.1 “KORUMA”NIN ANLAMI VE “KORUMA” KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	6
1.2 TÜRKİYE’DE KORUMA SÜRECİ	10
1.2.1 XX.yy. Öncesinde Koruma Düşüncesi.....	10
1.2.2 1923 – 1950 Dönemi.....	11
1.2.3 1950 – 1980 Dönemi.....	14
1.2.4 1980 – 2000 Dönemi.....	19
1.2.5 2000 Sonrası Dönem.....	22
1.2.6 Bölüm Sonucu.....	24
1.3 KORUMA UYGULAMALARINDA YAŞANAN SORUNLAR.....	25
1.4 KORUMADA YENİ BİR YAKLAŞIMA DUYULAN İHTİYAÇ.....	28
1.4.1 Gelişmeye Karşı Koruma; Gelişmenin Bir Parçası Olarak Koruma.....	29
1.4.2 Tarihi Kentsel Alanların Küreselleşme Çağında Çağdaş Yaşama Entegrasyonu.....	30
1.4.3 Kentsel Çeşitliliğin Varlığı.....	30
1.4.4 Kentsel Korumada Piyasa Güçlerinin Varlığı.....	31
1.4.5 Bölüm Sonucu.....	31

1.5 STRATEJİK PLANLAMA – KENTSEL PLANLAMA İLİŞKİSİ.....	32
1.5.1 Kentsel Planlamamın Geçirdiği Evrim.....	32
1.5.2 Stratejik Planlama Yaklaşımı.....	35
1.5.3 Kentsel Planlama ve Stratejik Plan İlişkisi.....	37
1.5.4 Stratejik Planlama ve Kentsel Projeler.....	40
1.6 BÖLÜM SONUCU.....	43

2.TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KORUMA YAKLAŞIMI VE “STRATEJİK PLANLAMA KORUMADA ETKİN BİR ARAÇ OLARAK KULLANILABİLİR Mİ?”	45
2.1. TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KORUMA.....	45
2.2. TARİHİ KENT MERKEZLERİ ÜZERİNDEKİ BASKILAR.....	48
2.2.1. Arsa Piyasası Gücü (Rant Baskısı) ve Fonksiyonel Dönüşüm.....	48
2.2.2. Turizm Baskısı.....	51
2.3. TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN KORUNMASINDA BİR YÖNTEM OLARAK KENTSEL YENİLEŞME.....	53
2.4. TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KENTSEL YENİLEŞME VE KENTSEL PROJELER.....	55
2.5. TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN KORUNMASINDA “STRATEJİK PLANLAMA BİR ARAÇ OLARAK KULLANILABİLİR Mİ?”.....	57
2.6. BÖLÜM SONUCU.....	64

3. TARİHİ KENT MERKEZİNDE KORUMAYA STRATEJİK YAKLAŞIM BEŞİKTAŞ – KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANI	68
3.1 BEŞİKTAŞ TARİHİ KENT MERKEZİNİN GELİŞİMİ VE PLAN SÜRECİ.....	68
3.1.1 Beşiktaş’ın İstanbul İçindeki Yeri.....	68
3.1.2 Beşiktaş’ın Tarihsel Gelişimi.....	70
3.1.3 Beşiktaş Kentsel Tarihi ve Doğal Sit Alanları.....	78
3.1.4 Beşiktaş Plan Süreci.....	82

3.2 KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANI.....	92
3.2.1 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Genel Durumu.....	92
3.2.2 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Üzerine Etki Eden Baskılar.....	94
3.2.2.1 Ulaşım Baskısı.....	94
3.2.2.2 Üniversitelerin Varlığı.....	94
3.2.2.3 Turizm Baskısı.....	95
3.2.2.4 Fonksiyonel Dönüşüm Baskısı.....	95
3.2.3 Günümüzde Köyiçi Kentsel Sit Alanına Etki Eden Projeler.....	98
- Akaretler Sıra Evleri Restorasyon Projesi.....	98
- Tarihi Tütün Deposu'nun Otele Dönüştürülmesi Projesi.....	102
- Beşiktaş Meydanı Yayalaştırma Projesi.....	105
3.2.4 Projelerin Koruma Açısından Değerlendirilmesi.....	108
3.3 KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANINA STRATEJİK YAKLAŞIM.....	113
3.3.1 Köyiçi Kentsel Sit Alanı SWOT Analizi.....	113
3.3.2 Köyiçi Kentsel Sit Alanı İçin Öneri Plan Süreci.....	115
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	121
KAYNAKLAR.....	124

ÖZET

Dünyada 20.yy sonlarında yaşanan gelişmeler, kent planlama ve koruma konusunda da yeni yöntem ve yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Geniş kapsamlı planlama anlayışı içerisinde teknik düzeyi ön planda olan ve daha çok fiziki amaçlı iken, 20.yy'ın sonlarında esnek planlama yöntemleri arayışı ile daha stratejik ve politik bir nitelik kazanmıştır.

Tarihi kent merkezlerinin korunması konusunda bugüne kadar devam etmekte olan geleneksel planlama yaklaşımının koruma uygulamalarında yaşanan sorunlara çözüm olamaması dolayısıyla, korumanın gelişmenin önüne ket vuran yapısının değişmesi gerektiği sonucuna varılmış ve korumada yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Koruma artık yenileştirme ve dönüşüm projeleri gibi yeni araçlarla kendini dönüştürmeye başlamıştır.

Kentsel planlama yaklaşımlarında yeni arayışlar olarak ortaya çıkan “stratejik planlama”nın tarihi kent merkezlerinin korunmasında da etkili bir araç olarak kullanılabilirliği bu çalışmada (tezde) tartışılmıştır. Bu yapılırken, gündemdeki kentsel projelere değinilmiş, iyi ve kötü yanları incelenmeye çalışılmıştır.

Örnek alan olarak seçilen Beşiktaş'taki Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve gerçekleştirilmekte olan projeler bu kaygılarla incelenmiş ve mevcut durumu ortaya koyan bir stratejik yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentsel koruma, koruma planlaması ve güncel yaklaşımlar, tarihi kent merkezleri, stratejik planlama, kentsel projeler

SUMMARY

Developments realized at the end of the 20th century have led new methods and approaches about urban preservation to emerge. Large-extent planning comprehension within technical level and physical aims gained a strategic and political qualification associated with flexible planning methods.

In the case of historic urban centers' conservation, since the conventional planning approach is not capable of solving the problems arising in the conservation applications, there is a need for a new approach in conservation to change the existing structure of planning. Conservation has just started to convert itself with new tools such as urban regeneration and renewal projects.

Having emerged as a new approach in urban planning, Strategic Planning has been analyzed within this thesis about whether it can be used as an effective tool in the preservation of urban centers. In this framework, actual urban projects were referred; its advantages and disadvantages were analyzed.

Köyiçi Site Area in Beşiktaş were used as a sample area and the projects realizing were analyzed with these apprehensions and it was aimed at developing a strategic approach that points out the existing situation.

Key Words: Urban conservation, conservation planning and actual approaches, Historical urban quartets, Strategic planning, Urban projects.

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkmasında, hepsine ayrı ayrı teşekkür etmek istediğim birçok kişinin katkısı oldu; Öncelikle danışman hocam Hürriyet Ögdül'e değerli yorumları, benimle paylaştığı kaynakları ve sonsuz anlayışı için teşekkür etmek istiyorum. Tez jürilerimdeki değerli yorumlarıyla bu tezin ilerlemesini sağlayan değerli hocalarım Dilek Erden Erbey ve Deniz İncedayı başta olmak üzere, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde geçen lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca üzerimde emekleri olan tüm hocalarımıza da her şey için teşekkür etmek isterim.

Meslek hayatımdaki ilk adımlarımda yanımda olduğu gibi bu tez süresince de tüm desteği ve yardımlarını esirgemeyen sevgili Mimar Sumru Okyay'a; beni mesleklerimiz konusunda sayısız tartışmaya bilerek sürükleyerek heyecanımı ayakta tutmaya çalışan Danışmanımız, İnşaat Mühendisi Teoman Özker'e; tezim konusunda benden daha heyecanlı olan sevgili çalışma arkadaşım İçmimar Gamze Yaman'a ve her türlü teknik desteği için sevgili Ziya Tuna Aslım'a, eşsiz Beşiktaş Arşivini ve tüm bilgilerini benimle paylaşan Mimar Melih Yurdaün ve kütüphaneme olan katkılarından dolayı Yük.Mim.Müh. Orhan Kıran'a; yüksek İngilizcesini benimle çeviriler sırasında paylaşan sevgili kuzenim Ali Yörük'e; Büyükşehir Belediyesi arşivini ve bilgilerini ulaştıran sevgili Evrim Köksal'a; tüm teknik ve manevi desteği için sevgili arkadaşım Müge Sümer'e; uykusuz gecelerin sabahında işe gitmek için uyanmamı sağlayan sevgili arkadaşım Selin İre'ye ve bu süreçteki tüm desteği için sevgili çalışma arkadaşım Aysel Genç'e de yanımda oldukları için teşekkür ederim. Mahir Adem; sen ol(ma)saydın da, bu tez bu kadar başarılı olamazdı.

Ve tabii ki renkli kişilikleri, paylaşılan tüm zamanlar ve tüm destekleri için yüksek lisans dostlarım sevgili Pınar Polatkan, Gözde Ağartan, Burcu Budak, Saadet Önemli, Zafer Samur, Nazım Akkoyun ve Çağdaş Saydam'a; çok sevgili ailem; annem, babam ve sevgili ağabeyim Ahmet'e uzakta da olsalar her zaman yanımda olmayı başardıkları ve varlıkları için; ve Mert sana her şey için çok teşekkür ederim.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Mekansal Stratejik Plan ve Master Plan Arasındaki Farklar.....	39
Tablo 2.1. Geleneksel Koruma Planı ile Mekansal Stratejik Plan Arasındaki Farklar.....	63
Tablo 3.1 Beşiktaş Kentsel, Tarihi ve Doğal Sit Alanları Sit İlan Ediliş Tarihleri – Hektarları.....	79
Tablo 3.2 Beşiktaş Sit Alanları içinde kalan eski eserlerin mahallelere göre dağılımı.....	81
Tablo 3.3 Beşiktaş'taki önemli planların ölçek ve onay tarihleri.....	84
Tablo 3.4 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Mahallelere Göre Tescil Durumu Dağılımı.....	93
Tablo 3.5 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Tarihi Bina Fonksiyon Değişim Listesi.....	96

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 İstanbul Kültür Üçgeni.....	89
Şekil 3.2 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Mahallelere Göre Tescilli Eser Dağılımı.....	93
Şekil 3.3 İlk Fonksiyonu Konut Olan Tarihi Binaların Bugünkü Kullanım Türleri.....	97
Şekil 3.4 Beşiktaş Köyiçi Alanı için geliştirilen plan süreci.....	116

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1. Beşiktaş Sit Alanı içinde kalan mahalleler	80
Harita 3.2. 21/8/1998 onanlı Beşiktaş –Ortaköy Nazım İmar Planı	83
Harita 3.3 Akaretler Sıra Evleri Projesi Fonksiyon Dağılımı.....	101

RESİM LİSTESİ

Resim 3.1. Beşiktaş'ın İstanbul İçindeki Yeri.....	68
Resim 3.2. Beşiktaş'ta tramvaylar.....	71
Resim 3.3 Barbaros Bulvarı Yapım Aşaması	75
Resim 3.4. Barbaros Bulvarı (1958'ler).....	76
Resim 3.5 Akaretler'in Günümüzdeki Durumu (Proje Yapım Aşaması).....	100
Resim 3.6 Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali (06.04.2006 tarihli).....	103
Resim 3.7 Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali (06.04.2006 tarihli).....	104
Resim 3.8 Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali (06.04.2006 tarihli).....	104
Resim 3.9 Beşiktaş Meydan Projesi.....	106
Resim 3.10-11: Beşiktaş Meydan Projesi	107

GİRİŞ

Ülkemiz kentleri binlerce yıllık bir mimari kültür, gelenek ve birikimi halen yer yer taşımaktadır. Genellikle korunması gerekli doğal, tarihsel ve arkeolojik alanlar ile iç içe, çoğu zaman da üst üste yer alan tarihi kent merkezleri uzun süre ülkemizin planlama tarihsel süreci içinde öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmemiştir. Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent dokularının, kent bütünüünün ayrılmaz parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve öncelikli planlama gerekliliği fikri yaygınlaşmıştır ancak bu süreç ülkemizde çok geç başladığı ve hala da tam olarak yerleşmediği için birçok kent, anıtsal eser, sivil mimarlık örneği yok edilmiş ve edilmeye de devam edilmektedir.

Yıllarca planlamaya sadece imar planı mantığıyla bakılması, yapılan planların fiziki plandan öteye gidememiş olması ve çoğu planın kağıt üzerinde kalıp uygulanamamış olması, siyasetin etkisiyle alınan kararlar sonucu birçok alanın rant uğruna harcanması, modernleşmenin getirisi olan ulaşım ve araç yoğunluğuna verilen önemle geniş bulvarların, yolların açılmasıyla tarihi binaların, hatta anıtsal eser ve ağaçların yok edilmesi, turizmin üst kararlarla kentin önemli tarihi alanların içine yerleşebilmesi gibi sayısız nedenle birçok tarihi kent alanı büyük ölçüde zarar görmüş, ve çok sayıda bina yok olup gitmiştir.

“Koruma” kavramının Türkiye’de literatüre ilk girişi Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda olmakla birlikte, anlayış ve uygulama açısından planlamaya girişi çok geç olmuştur.

Planlama anlamında korumanın Türkiye’deki tarihsel bir dönemlendirmesini yapmak gerekirse:

1.Dönem: Birikim Dönemi: 1970’li yıllarda başlayan ve koruma planlaması çalışmalarında analiz (bina ve giderek doku ölçeğinde) aşamasının başarılı örneklerinin verildiği, fakat

planlamaya aktarılması konusunda yeterli örneklerin oluşturulmadığı dönemdir.

2.Dönem: 1980'li yılların başlarından itibaren koruma planlaması çalışmalarının ağırlıklı olarak fiziksel mekanı düzenleme ve çevredeki yapılaşmaya yalnızca kısıtlar getirmesi ile tanımlandığı dönemdir, ki bu dönem halen sürmektedir.

3.Dönem: 2.dönemin içinde doğarak gelişen dönemdir. Bu dönemde:

- Koruma planlaması ile kentsel büyüme dinamiklerinin rant kavramı ilişkilerinin arandığı,
- Koruma, sıhhileştirme ve yenileme kavramlarına organizasyon, kent işletmeciliği kavramlarının sokulmaya çalışıldığı dönemdir (Dinçer, İ. 1993).

Bugün koruma konusunda gelinen noktaya baktığımızda korumanın planlama söylemlerinde ve fiziki açıdan yapılan planlarda yerini aldığını görmekteyiz. Tarihi değerlerimizi korumanın, onları gelecek kuşaklara aktarmanın önemi en azından planlama ve mimarlık gibi alanlarda yerini geç de olsa almış durumdadır. Ancak hala daha bu kavramı belki de sonradan literatüre ve uygulamalara girdiği için tam anlamıyla sindirebildiğimiz ve gerçek anlamda korumanın nasıl sağlanabileceğini anlamış olmadığımızı görmekteyiz.

Koruma uzun yıllar Türkiye'de "koruma kurulları" tarafından anıtsal eserlerin ve sivil mimarlık örneklerinin tespit edilmesi, tescil edilmesi, onların taşıdığı öneme göre gruplara ayrıştırılması, tescil edilen binalarla ilgili olarak yapılacak her türlü müdahalede koruma kurullarından onay alınması ya da bu eserlerden şanslı olanlarının restorasyonlarla yenilenmesinden ibaret olarak kalmıştır. Sadece bina ölçeğinden değil de daha üst ölçekten, yani sit alanları açısından bakıldığında ise, korunmaya değer görülen alanların "sit alanı" ilan edilmesi ve bu ilandan sonra sit alanları için "Koruma İmar Planları"nın hazırlanması zorunlu kılınmıştır. Koruma planları sit ilan edilen alan sınırları için yapılmaya devam edilmektedir.

Ancak bugün İmar planları ve koruma planları ayrı süreçler olarak ele alınmakta, imar planlarıyla koruma kararlarının üstesinden gelemeyeceği güçler yasallık kazanmakta ve daha sonra bu güçlerin koruma kararlarıyla giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Koruma

Amaçlı İmar Planı ile Kent Planlama ikilemi yabancılaşmayı getirmiştir (Köprülü, Ö. 2005).

Kentsel tarihi alanların korunması konusunda yaşanan sorunların büyük belki de en önemlisi ve bu tezin konusunu oluşturan kısım ise yapılan üst ölçekli planlar içinde korumanın yerini henüz alamamış olmasıdır.

Bugün gelinen noktada; yapılan planlara baktığımızda koruma planlarının diğer üst ölçekli planlarla ya da alınan üst ölçekli kararlarla olan uyumsuzluğunu görmekteyiz. Bir kentsel alan, sit alanı ilan edildikten sonra bu alana, genellikle üst ölçekli planlar hazırlanırken sınırları çizilen, ve üzerinde karar verilirken dokunulmaz, yasaklı alan olarak bakılmakta ve sanki dış çevreden bağımsız sadece kendi içinde çözülmesi gereken alanlar olarak görülmektedir.

Ya da İstanbul gibi bir metropol için düşünüldüğünde önemli yatırım kararları, ya da fonksiyonlar verilirken bunların tarihi alanlarda ne gibi tahribatlar yaratacağı, bu alanları nasıl dönüştüreceği ya da özellikle merkezi bölgelerde olan tarihi kent alanları üzerinde nasıl bir etki yaratılacağı hesaplanmadığı için, her ne kadar “Koruma İmar Planları” hazırlansa da “koruma” olması gerektiği noktalara ulaşamamaktadır.

Böylece tarihsel çevrelerde, özellikle tarihsel kent merkezlerinde planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık hale gelmiştir.

Bu çevreler;

Merkezi İş Alanı (MİA) kullanımlarının yoğunlaşması

Yüksek oranda nüfus ve alan kullanım artışı

Bu nedenle oluşan rant artışları ve spekülasyon

Çöküntü alanlarına dönüşme

Ulaşım ve otopark sorunları

Yıkılıp çok katlı yenilenme

Korunamama ve terk edilme

gibi genel sorunlarla iç içe yaşamaktadırlar (Tunçer, M. 1998).

Bu sorunlar kentten kente, ve özellikle İstanbul için düşünüldüğünde ise alandan alana farklılıklar göstermektedirler.

Yukarıda kısaca özetlenen Türkiye’de koruma anlayışı ve bugün gelinen noktaya baktığımızda özellikle korunması gerekli kent içi alanlarla ilgili yaşanan sorunlar ve üst ölçekten gelen kararlar sonucu bu alanlar üzerine yapılan baskılarla korumanın sınırlı kaldığını görmekteyiz. Ayrıca anlayış olarak koruma genellikle korkulan ve sınırlayıcı bir yapıya sahip olduğundan dolayı o çevrede yaşayanlar ve kullanıcılar tarafından da fazla benimsenememektedir. Korumanın “gelişimin önüne ket vuran” ve “sınırlayıcı” etkisini azaltmak için yöntemler geliştirmeli, kentin paydaşlarını da içine alan bir süreç olarak tasarlanması sağlanmalıdır.

Kent sürekli gelişen, değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Koruma alanları da dinamik kentin birer parçası olduklarına göre, bu değişim ve gelişimlerden etkilenmemesi ve bunların gerisinde kalmasını düşünmek o alanlar için ve alanın yaşayanları için haksızlık olacaktır. Bu anlamda koruma kentin gelişen, dönüşen yapısını sınırlamak yerine onun bu etkisini olumlu hale getirecek bir yapıya kavuşmalıdır.

Bu tezde hedeflenen; “Şehrin var olan dinamiğini bozmadan, tarihi kent alanları üzerindeki baskı ve sorun yaratan olumsuz etkiler, planlamayla nasıl olumlu hale getirilir?” ve “Bu süreç nasıl planlanmalı?” gibi sorulara cevap arar nitelikte olacaktır. Bunun için de geleneksel koruma planlaması mantığının değişmesi gerektiği ve yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gereğinden hareketle;

Birinci bölümde Korumanın anlamı ve ortaya çıkışı ve ülkemizdeki koruma süreci dönemler arasında ele alınacak, korumanın uygulamada hangi sorunlarla karşılaştığına değinilecek ve gelinen noktada değişen planlama yaklaşımlarıyla beraber korumada da yeni bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç konusu ele alınacaktır. Değişen kent planlaması yaklaşımları ve stratejik planlama yaklaşımına değinilecek, kentsel planlama ve stratejik plan ilişkisi ve kentsel projeler konuları üzerinden yaşanmakta olan süreçler incelenecektir

İkinci bölümde tarihi kent merkezlerinde koruma yaklaşımı incelenecek, bu alanlar üzerindeki baskılara değinilecek ve güncel koruma yaklaşımlarından kentsel yenileşme, ve yenileşme ile kentsel projeler arasındaki ilişkiye değinilecek, son olarak da stratejik planlamanın tarihi kent merkezlerinin korunmasında bir araç olarak kullanılabilir olup olmaması tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde, tarihi kent merkezlerine bir örnek olarak ve yeni bir koruma yaklaşımını ele almak ve incelemek açısından, Beşiktaş Sit Alanları konusu üzerinden devam edilecektir. Beşiktaş'taki farklı tarihlerde ilan edilmiş farklı özelliklerdeki sit alanlarının genel özellikleri anlatılarak, tezin asıl üzerinde yoğunlaşacağı alan olan Köyiçi Kentsel Sit Alanı ele alınacaktır.

Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve ve üzerindeki baskılar incelenecek, gündemde alanla ilgili üç proje anlatılacak, bunların koruma açısından bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Son olarak da Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanına stratejik bir yaklaşımla bakılarak, gelişmeye ket vurmada ve dinamik kent hayatını öldürmeden bu alanda nasıl bir koruma yaklaşımı geliştirilmeli sorularına cevap aranacaktır.

1. KORUMA KAVRAMI, TÜRKİYE'DEKİ SÜREÇ VE YENİ YAKLAŞIMLAR

1.1. “KORUMA”NIN ANLAMI VE “KORUMA” KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Nüfusun hızla arttığı, buna karşın tüketimin inanılmaz sınırlara ulaştığı veya hoyratça ziyan edilmesi nedeniyle kaynakların gittikçe azaldığı dünyamızda, gelecek için tehlike çanlarının çalmaya devam ettiği günümüzde bu tehlikeli gidişin önüne geçmek için kaynakların kullanımında ve ekonomik kalkınmada sürdürülebilirlik tüm dünyada temel kural haline gelmiştir. Bu bağlamda “koruma” sürdürülebilirliğin uygulanması için “olmazsa olmaz” kabul edilen etkili bir araç ve çağdaş yaklaşım biçimidir.

Korumanın en geniş bakış açısıyla “mevcut olanı elde tutma, gelecek nesillere aktarılması için ona sahip çıkma” gibi bir anlamı vardır. Her alanda korumadan bahsedilmenin mümkün olduğu bir ortamda, konumuz itibariyle tarihi binaların, tarihi kent alanlarının, şehirlerin, kültürel değerlerin, belleğin, geçmişin korunması açısından bakılacaktır.

Tarihsel mirasın “ bütün kültürel birikimi ve özellikleriyle” korunması gerektiği düşüncesi “Aydınlanma felsefesi” ve buna dayalı “Aydınlanma Devrimi” ile ortaya çıktı ve gelişti. Dünyaya ve insana dinsel dogmalara dayalı bakışın yerini “akılcılık” aldığında tarih bilinci de bilimin ve sanatın sürekliliğini temel alan ve gözeten bir içerik kazanmaya başladı.

Rönesans sürecinde insanoğlunun geçmiş birikimlerini yaratıcılığın görkemli bir mirası olarak kabul eden ve geleceğin “özgür” dünyasının da yine yaratıcı gücünün esin kaynağı olarak görenler sadece mimarlar, ressamalar, heykeltıraşlar değil, tüm aydınlanmacı düşünürler ve hatta politikacılarıdır. 18.yy'da güçlenen ve 19.yy'da giderek siyasal ve

kuramsal yapılanmalara da yeni bir kimlik kazandırmaya başlayan Aydınlanma Düşüncesinde özellikle bilimin, sanatın ve felsefenin gelişebilmesi için temel koşullar arasında “tarihsel kazanımların” bir kültürel altyapı olarak korunması ve savunulması öne çıktı (Ekinci, O. 2005).

Kültürel miras denilince sadece tanrı için inşa edilen tapınakların değil, “insan yaşamı” için inşa edilen her binanın ve her mekanın da anlaşılması gerekir. Benzer şekilde tarihten gelen saygınlık sadece yeryüzünde “tanrının elçisi” olarak bulunan kralların kullandıkları saraylar için değil, yeryüzünü “Dünya” yapan insanoğlunun tüm yaşam ve kültür serüvenini belgeleyen “konutlar” için de geçerli olmalıydı.

İşte böylesi bir düşünsel devrim süreci içerisinde, bugünkü Koruma Kurullarına benzer ilk bilimsel ve özerk koruma örgütlenmesi 19.yy’ın ilk çeyreğinde Aydınlanma devriminin beşiği olan Fransa’da ortaya çıkmıştır.

Koruma ve korumacılık, korumanın konusu olarak değerlerin olumlu ya da olumsuz niteliklerine bağlı olarak köktenci değişimlerin, devrimciliğin, ilerlemelere açıklığın tam karşıtı olarak algılanabilir ve tutuculukla özdeş sayılabilir. Gerçekten geçmişi, geçmişin ilkelliğini, yoz değerlerini ve belki de bağınazlığını korumakta direnmenin, tutucu dünya görüşleriyle yakından ilgisi olduğu yadsınamaz. Özellikle son yirmi yıldır çok sık kullanılmakta olduğunu gördüğümüz “sürekli ve dengeli (sürdürülebilir) gelişme” sözcüğünün bütün dünyada çektiği haklı tepkinin kaynağında da böyle bir kaygı saklıdır. Geri kalmışlığı, yoksulluğu, yozlaşmış değerleri olduğu gibi geleceğe taşımanın bir anlamı olabilir mi? Sürekli ve dengeli gelişme kavramının tartışıldığı uluslar arası toplantılardan birçoğunda, az gelişmiş ülke temsilcilerinin eleştirileri bu nokta üzerine yoğunlaşıyordu. Sanki bu kavram, yoksul uluslara, yoksulluklarını sürdürmek amacıyla sunulan bir tuzak gibiydi. Oysa öncelik yoksulluktan kurtulmaya, üretim artışına, yeni ve çağdaş değerler yaratılmasına verilmeliydi ki, böylece varılabilecek gelişme düzeyinin sürdürülmesi anlamlı olabilirdi (Keleş, R. 2003).

Mimarların, kent bilimcilerin, korumacıların, “Gelecek geçmişin yok edilmesi pahasına

yaratılamaz” sözleriyle anlatmaya çalıştıkları korumacılık anlayışının böylesine bir tutuculukla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Amsterdam Bildirgesi’nde kullanılmış olan bu tümceyle, kültürün sürekliliğine, birikimciliğine vurgu yapılmaktadır.

Kentsel koruma bir bölgenin korunmaya değer olan hem fiziksel hem de sosyal özelliklerinin olduğunu kabul etmekle başlar. Tıpkı bir insan için hatalarından ders almak adına anılara ne kadar ihtiyaç varsa, bir tarihi merkezin geçmişini anlamak da gelecek hareketlerine vakıf olmamızı sağlar. Nesnelere nasıl değişir; bir bölge neden o şekilde görünür; ve onun gelişimini kim ve ne etkiler gibi sorular cevaplanması gereken temel sorulardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve beraberinde gelen refahın cazibesi ile ticaretin gelişimi tarihi şehirlerin de değişiminde önemli rol oynamaktadır. Biçok yerde, gelişmeye ve değişime doğru ani hareketlenmeler geleneksel mimariyi ve yaşam biçimlerini ezip geçmekte ve bu değişim gereğinden hızlı ve plansız bir şekilde olduğunda ise; ekonomik ve sosyal bozulmaların yanı sıra toplumun ve ailenin asırlardır yerleri olan yapıları da bozmaktadır.

Evrensel olarak önemli olan; fiziksel dokuyu korumanın yanı sıra gündelik kültürü de korumaktır. Kentsel koruma, mevcut nüfusun ve bu nüfusa ait kültürün karakteristiğini belirleyen kültürel korumayı da işaret eder. Mevcut populasyon ve kültüre hem değer verilir; hem de muhafaza edilir.

Kültür ve doğa değerlerinin, yalnız buldukları ülkelerin halkları için değil, bütün insanlık için ortak bir malvarlığı olduğu düşüncesi, giderek yaygınlık kazanmıştır. Bu tür değerler üzerinde yalnız bugün yaşamakta olan kuşakların değil, gelecek kuşakların da yararlanma hakları bulunduğu ilişkin yeni anlayışların uluslararası hukuk belgelerinde giderek artan oranda yer almasıyla “Ortak Geleceğimiz” gibi kavramlar benimsenmiş, ülkelerin iç hukukuna yansımıştır. Ancak her ülkenin özel koşullarına ve halkın bilinç düzeyine bağlı olarak “koruma”nın anlaşılması, ve sürecin uygulanması farklı dönemlerde ve hızlarda olabilmektedir (Keleş, R. 2003)

Koruma konusunda başarılı uygulamalar yaratılabilmesi için en fazla üzerinde durulması gereken nokta, nelerin niçin korunması gerektiğinin anlaşılması ve tanımlanmasıdır. Bu anlamda uluslar arası anlaşmalar, bildirgeler bu konunun daha net anlaşılması için her seferinde yeni saptamalar sunmaktadır. Ekim 1975 tarihinde toplanan Avrupa Mimari Mirası Kogresi'nin Sonuç Bildirisi'nde (Amsterdam Bildirisi) dünya kültür mirasının korunmasına ilişkin olarak şu saptamalara yer verilmiştir.

- Avrupa Mimarlık Mirası kavramı, yalnız anıtlardan ibaret değildir. Eski kentlerdeki yapıları, doğal ve insan elinden çıkmış varlıkları, kırsal alanların özelliklerini de kapsamaktadır.
- Mimari miras, yerine başka bir şey konulamayacak olan ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik bir malvarlığını anlatır.
- Tarihsel merkezler ve sit alanları, toplum yapısında ahenk ve denge sağlar
- Mimarlık mirasının eğitimdeki rolü büyüktür.
- Bu mirasın tehlike altında olduğu görülmektedir.
- Bütünleşik koruma, bu tehlikeleri önleyebilecek bir planlama yöntemidir.
- Bu amaçla, ilgili herkesin işbirliğini sağlamak gerekir.

Yukarıda sıralanan maddelerden de anlaşıldığı gibi bu bildiriye neyi ne için korumamız gerektiği, ve korumanın sağlayacağı faydalar ve yöntemleri anlatılmaktadır.

Ayrıca yine bu bildiriye yer alan koruma ilkeleri de şu şekilde sıralanmıştır;

- Mimarlık mirasının korunması kentsel ve bölgesel planlamanın başlıca amaçlarından birini oluşturur.
- Bütünleşik koruma hem yerel yönetimlerin sorumlu davranmalarını, hem de yurttaşların katılımını gerektirir.
- Bütünleşik koruma politikasının başarısı, toplumsal etmenlerin de hesaba katılmasını gerekli kılar.
- Bütünleşik koruma, hukuki, akcal ve yönetsel önlemlerle desteklenmek zorundadır.
- Bütünleşik koruma, restorasyon ve canlandırma için uygun yöntem ve beceriler

geliştirmeyi zorunlu kılar.

“Koruma”nın konumuz itibariyle hangi anlamları taşıdığı, nasıl ortaya çıktığı ve bugün gelinen noktaya baktıktan sonra, bundan sonraki kısımda Türkiye’de “koruma”nın ve “koruma planlaması”nın geçirdiği süreç ve yasalardaki değişiklikler dönemler içinde ele alınacaktır.

1.2. TÜRKİYE’DE KORUMA SÜRECİ

1.2.1 XX.yy Öncesinde Koruma Düşüncesi

Ülkemizde eski eserlere karşı ilk ilgi, XIX.yüzyıl ortalarına doğru başlamış, Avrupa’da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devrimini takiben 1840’lı yıllardan itibaren Osmanlıları da etkilemiştir. Dinçer ve Akın’ın da belirttiği gibi (1994) Devlet işlerini yönlendirecek batılılaşma ürünü kamu binalarının yapımının ön plana çıkmasıyla sadece taşınır kültür varlığının korunması için çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnameleri ile koruma yasal tabana oturtulmuştur. “Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni” bu yasayı uygulayacak kurum olmuş, Asar-ı Atika Nizamnameleri kapsamında olmayan sivil mimarlık örnekleri de yok olup gitmiştir (Kejanlı, D.T. 2007).

Kent planlaması Türkiye’ye öncelikle İstanbul’dan başlayan uygulamalarla girmiştir. İstanbul’un ilk planlama çalışması, 1836-1837 arasında Von Moltke tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların paralelinde de ilk imar talimatnamesi niteliğindeki 1839 tarihli “ilmühaber” yayımlanmıştır. Bunu 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi izlemiştir.

Kent planlamasının uygulanması 1850’li yıllardan sonra İstanbul’un dışındaki kentlere de yayılmaya başlamıştır.

Genel olarak XX.yy. öncesi, Osmanlı İmparatorluğunun geleneksel ekonomik işlevlerinin çöküntüye uğradığı, Osmanlı yönetim yapısındaki değişimler doğrultusunda yeni yönetim ve diğer kamu binaları ile askerlik yapıların yapılmaya başlandığı, at arabası kullanımının

yaygınlaştığı ve savaşlar ile yangınlarla tahrip olmuş mekan ve altyapının bulunduğu dönemi kapsar. Tanzimatla birlikte başlayan koruma düşüncesi ilk başlarda salt “taşınır eser”i kapsamış, bunu daha sonraları anıtsal yapı koruması izlemiştir. Avrupa’da yaşanan kapitalist gelişme sonucu doğan sanayi kentini yadsıma ve onun özellikle sağlık sorunlarına çözüm bulma kaygısından kaynaklanan modern kent planlamasına karşın Türkiye’de bu dönemlerde, kentsel ölçekli bir koruma düşüncesi henüz oluşmamıştır ve buna bağlı olarak da kentsel dokular korunamamış ve tahrip olmuştur. Genel olarak batıda modern kent planlaması çalışmaları, Osmanlı kentlerinde yangınların önlenmesi, yolların genişletilmesi ve kent çevresinde yeni mahalleler kurulması şeklinde yansımaları bulmuş ve Cumhuriyet Türkiye’sine aktarılan kavramların temelini oluşturmuştu (Kejanlı, D.T. 2007).

1.2.2 1923 – 1950 Dönemi

Koruma konusundaki bütün bu gelişmeler, günümüzden “160 yıl önce” Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkarken, 21.yy’ın ilk yıllarında Dünyada “Güzel kent” anlayışının yönlendirdiği kent planlaması çalışmalarının gündeme girmesi 1910’larda anıtların çevrelerinin açılarak tüm görkemleriyle ortaya çıkarılmalarını amaçlayan Haussmann yaklaşımı ile başlayan görüş, Türkiye’de de egemen olmuştur. Anıtları yeni açılan meydanların ortasında yalnız bırakan anlayış hem geleneksel kent dokusunu bozmuş, hem de bazı ikincil anıtların yıkılmasına neden olmuştur.

Türkiye’de koruma konusunda yeni ve çağdaş ilkelerin ortaya çıkma süreci 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra Türkiye’de gelişen ve Ankara’nın başkent olmasıyla oluşan modernleşme hareketi ile 1923 ve 1933 yılları arasındaki on yıl içinde başkent mekanını planlı olarak yeniden yaratmak için günümüzde de önemini koruyan çok değerli ve özgün yasal yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Ankara’nın başkent olarak ilanı ile büyük bir kent planlaması öne çıkmakta ve bu kent, Cumhuriyet’le birlikte modernleşme projesinin uygulandığı ilk Anadolu kenti özelliğini kazanmaktadır. Planlama ve koruma kavramları için Ankara’nın gelişimi, bu dönemin kurumsallaşmasına bir basamak olmuştur. 1928 yıllarında Ankara imar planının

yapıldığı dönemlerde, diğer iller hızlı bir büyüme göstermemiş, ancak küçük çaplı da olsa planlı bir gelişme öngörülmüş ve “Türkiye’nin bayındırlığı, vatandaşların düzgün belediye yönetimi altında medeniyet yaşayışı görmelerine, belediyelerin yükselmelerine kentlerin, sağlığın, temizliğin, güzelliğin ve modern kültürün örneği” olmaları önerilmişti. Bu dönem güzel kent anlayışının Türkiye’de yayılmaya başlamasının sonucuydu. Kentin tümü planlanmış ve genellikle var olan kent dokularına saygılı olmayan modernist bir yaklaşım öngörülmüştür (Kejanlı, D.T. 2007).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte koruma konusunda atılan ilk adım, devlete bağlı bir koruma örgütünün Cumhuriyet’in ilanından 1 yıl sonra kurulmasıyla gerçekleşmiştir.

1924 yılında İstanbul’daki tarihi binalar için “Muhafazai Asarı Atika Encümeni” ya da diğer adıyla “Muhafaza-i Atika Komisyonu” kuruluş ve görevleri talimnamesi Maarif Vekaletince (Milli Eğitim Bakanlığı) çıkartılmış ve bunun için de Fransızlar’ın 1837’de oluşturdukları kurul örnek alınmıştı.

Bu komisyon çalışmaları, Türk dönemi ile öncesine ait bir dizi anıtın korunmasına yardımcı olmuştur. O dönemde İstanbul’da ne nüfus, ne bir yapı patlaması yaşanmaktaydı, ne de kente göç ayakta duran tarihsel mirası tehdit etmekteydi. Eski anıtları tehdit eden tek şey, yıpranma ve bakımsızlıktı. O yıllarda en önemli koruma programı Topkapı Sarayı ile başlamıştır. Atatürk’ün Ayasofyayı bir müzeye dönüştürme isteği de, korumacılık alanında en kökten karardı. Bu ünlü bir anıtın evrensel boyutlarda tanınması ve sonraki korumacılık girişimleri için de kültürel önemi olan bir eylem niteliğindedir (Kuban, D. 2004).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile tek partili devlet eliyle sanayileşme (Bilgin, 1998) ön plana çıkmış, Başkent İstanbul’dan Ankara’ya taşınmış, ülke demir ağlarla örülmüş, 1929 yılından sonra gelişen devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında yapılması öngörülen fabrikaların yerleri için, demiryolu güzergahı üzerindeki küçük Anadolu kentleri seçilmiştir. Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarında “Sağlıklı Kent” ve “Güzel Kent” yaklaşımlarının devam ettiği fakat yerini giderek “Pratik Kent” akımına bırakmaya başladığı bir kavramsal yapı görülmektedir (Kejanlı, D.T. 2007).

Ankara'dan yayılan planlama olgusu 1930 ile 1950 yılları arasındaki kentsel gelişim düzenlenmesinde etkili olmuştur. Pek çok kentte yeni gelişen yönetim işlevleri ve bunlara yönelik hizmetler ile eski kent dokusuyla bütünleşen geleneksel merkezin oluşturduğu ikili bir merkez belirgin olarak görülmektedir.

İlk aşamada Cumhuriyet yönetimi 1930 ile 1935 yılları arasında çıkardığı yasalar ile, Osmanlılardan kalan mevzuatı değiştirmiş ve yeni bir kurumsal düzenlemeye gitmiştir. Bunlar 1930 yılında çıkarılan ve her belediyeye plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu ve yine aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı “Umumi Hıfzısıhha Kanunu” ile 2033 sayılı “Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”dur. Bu kanunlarla, Anadolu devlet işletmelerinin kurulduğu kentlerin ve diğer önemli yerleşmelerin Ankara'da geliştirilmekte olan modele uygun olarak çağdaşlaşması sağlanması çabaları başladı. Bu amaçla kentlerin tarihi çekirdeği üzerinde açılan ana arter ve bu arterin sonuçlandığı Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı ve Resmi Kurum Binaları ile tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin etraflarının açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları yapılmıştır. 10.06.1933 yılında kabul edilen ve 21.06.1933 yılında yayınlanan 2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” ile, yapıların çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiğine değinilmiş, oluşturduğu nüfus projeksiyonu kavramı ile planlamaya kent bütününde bakışı oluşturmuş, eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu olması gereği vurgulanmış, ayrıca, anıtsal nitelikli eski eserlerin her yönünde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) olması öngörülmüştür. Mimari eserlerin imar planları yoluyla korunması bilincinin yaygınlaşmasından sonra kent planlama ilkeleri içinde tarihsel ve doğal değerlere saygılı olmak düşüncesi de önem kazanmıştır (Kejanlı, D.T. 2007).

1936 yılında çıkarılan “Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatnamesi”nde ise, kent planlarının standartlaştırılması ve harita mühendisi yerine mimara yetki tanınması kentsel mekanların oluşumunda etkili olan yasalardan biridir.

Atatürk dönemiyle birlikte; anıtsal nitelikte tarihsel mimari eserlerin korunması gereğinin ağırlık kazandığını ve ilk kez bu eserlerin imar planları yapımı sırasında korunmalarının

tartışıldığını görmekteyiz. 1930 yıllarından sonra eski eser anlayışı içine taşınmazların da girmesiyle koruma anlayışı genişlemiştir. Bu dönemde ülke genelinde 3500 eser uzmanlar tarafından saptanmıştır (Tekeli, 1998). Cumhuriyet dönemini takiben 1930'lu yıllarda başlayan kurumsal yapıda oluşturulmaya çalışılan sistem, bu dönemin kent yönetimi ve kent planlaması konusundaki yaklaşımını 1980'li yıllara ve hatta daha sonrasına kadar taşıyıcı niteliktedir.

Türkiye'de kentsel koruma anlamında geliştirilen ilk bütüncül yaklaşım; 1932'de onaylanan, Jansen'in Ankara için hazırladığı imar planında görülmektedir. İmar planı raporunda, Kale'nin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunmasının ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesinin gereği savunulmuş, 1937 yılında Kale ve çevresi ilk kez protokol alanı olarak koruma altına alınmıştır (Erden, D. 2003).

Yapılan kurumsal düzenlemeler ile, 1945 yılında 4759 sayılı yasayla "İller Bankası" kurulmuştur. Amacı belediyelere planlama ve altyapı projelendirme konusunda teknik hizmet üretmek ve bunların finansmanı konusunda yardım etmek olan bu kuruluş, o dönemde yeterli bir kurum olmasına rağmen zaman içinde, kentlerdeki büyük dönüşüm karşısında Belediye gelirleri de yeterli olamazken tarihi çekirdeğe sahip kentlerdeki hizmet ve planlama çalışmaları dönüşümü karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu da kentlerde gecekondular ve yap-satçı üretimi hızlandırarak tarihi kentleri tahrip etme sonucuna zemin hazırlamıştır.

1.2.3 1950 – 1980 Dönemi

1950'lerden sonraki planlama çalışmalarında bütüncül bir korumaya yönelik kararların alınmadığını ancak anıtsal yapıların korunmaya değer görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim 1956 yılında yürürlüğe giren 6785 Sayılı İmar Kanunu'nda da eski eser ve tarihi çevrenin korunmasına yönelik bir açılım getirilmemiş, sadece anıtsal yapılara yaklaşma mesafeleri tanımlanmıştır.

1950'li yıllardan sonraki hızlı kentleşme sonucu taşınmaz eski eserlerin korunmasını denetlemek üzere yetkili bir kuruluş kurulması gereği duyulmuş ve 2 Temmuz 1951'de

yürürlüğe giren 5805 sayılı ‘Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilî ve Vazifelerine Dair Kanunla’ Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Bu kurulun oluşturulması, anıtların korunmasına yönelik atılan 2. büyük adımdı (Kuban, D. 2004).

Her türlü tarihsel anıtın envanterini çıkartmak, tescil etmek ve onarım projelerini denetlemek bu kurulun görevidir. Yurtiçinde korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uygulanacak ilkeleri saptamak ve saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek, denetlemek ve ayrıca anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerine bilimsel görüş bildirmekle yükümlüdür.

GEEAYKK kurulduğu günden bu yana taşınmaz eski eserlerin korunması konusunda en yetkili kuruluş olmuştur. Bu kurul kurulduğu yıllarda Milli Eğitim Bakanlığına, sonra Kültür Bakanlığına ve Başbakanlık Kültür Müsteşarlığına bağlı görülmesine karşın çalışmalarında bağımsızdır. Kuruluşundan hemen sonra taşınmaz eski eserlerin korunması konusunda önemli kararlar almaya başlayan Kurulun bu yıllarda aldığı önemli kararlar arasında eski eserleri yaşatmak için bunlara bir işlev verilmesi (10.08.1953 No:155), eski eserlerin çökme tehlikesi olsa da yıkılmayıp onarılması (19.03.1956 No: 466), kurul tarafından korunması gerekmeyen yapıların yıkılmadan önce rölövelerinin kurula gönderilmesi (06.06.1956 No:566), İstanbul surlarının (06.01.1957, No: 607) ve İstanbul sahil surlarının korunması (06.08.1957, No: 707), konuları sayılabilir (Zeren, 1981). 1955 yılında önemli bir gelişme olarak, eski eserlerin Turizmle ilişkisini kurmak ve mevcut örgütleri yeniden düzenlemek, geliştirmek için teklifler yapıldığı da bilinmektedir (Zeren, 1981).

1950’lerden sonra kentin imarlı ve planlı alanları olan merkezi iş alanları ve çevresinde nüfus artışı ve yoğunlaşmanın ortaya çıkmasıyla, o tarihe kadar bireysel mülkiyette olan 1-2 katlı evler ve çok katlı apartmanlar, 1954 yılında çıkarılan 6217 sayılı yeni bir yasal değişiklikle ve kat mülkiyetine olanak tanınmasıyla yıkılmış ve yerlerine çok katlı konut

birimleri inşa edilmiştir. Bu süreç büyük kentlerde olduğu gibi, Anadolu'nun diğer kentlerindeki merkezi iş alanlarında da yaşanmıştır.

1956 yılındaki 6785 sayılı “İmar Kanunu” dünyada gelişmeye başlayan o dönemin yeni planlama anlayışının yansıması olmuş, kentlerde planlamayı belediye sınırları dışında mücavir alanlara taşıyarak, büyüyen kentlerin imar sorunlarına bir yanıt arayışını yansıtan nitelikteyken (Tekeli, 1998); Belediyeler ile İmar İskan Bakanlığını da planlamada yetkili kılmıştır.

Eski eserlerin imar planlarında korunması düşüncesinin taşınmasız kabul edildiği yıllarda yürürlüğe giren 6785 sayılı “İmar Kanunu”, umulanın tersine Eski Eser ve Tarihi Çevre Koruma konusuna uygulama yönünden bir açıklık getirmemiş, ancak 25. maddesi ile yeni yapıların komşu sınırlarına, yol ve su kenarlarına kara ve demiryollarına ve “eski eserlere” yaklaşma uzaklıklarının özel nizamnamelerle belirlenmesini öngörmüştür.

1960'lı yıllar dünyada koruma anlayışının önemli değişimlere uğradığı yıllara denk düşerken, Türkiye'de ise 1960'lı yıllar ülke yönetiminde de yeni bir dönemin başladığı yıllardır ve bu dönemin koruma konusunda en önemli olayı 1961 Anayasasıdır. Anayasanın 50. Maddesine göre Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlüdür. Bu anayasa devlet yapısında önemli değişikliklere yol açarken, önemli kurumsal yapıların oluşmasına da öncülük etmiştir. Aynı zamanda planlı bir kalkınma ilkesini getiren bu Anayasa Türkiye'de planlı bir karma ekonomi politikasının da uygulanmasına öncülük eder niteliktedir.

1960'larda Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yetkisi sit alanlarına uzanmıyordu. Oysa İstanbul daha o tarihlerde büyük göç alıyor ve yasal olmayan inşaatlarla tarihi değerlerini yitirmeye başlıyordu. Öte yandan ne anıtların ne de tarihi sitlerin envanteri yapılmıştı. Eski konut alanlarının önemli olduğuna ilişkin bir bilinç henüz yerleşmediği için, belediyelerce tescil edilmemiş her yapı yıkılıp yerine yenisi yapılabilirdi. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu ilk kez 1968'de, koruma altına alınacak tarihsel siteleri belirleyebilmek için kent çapında bir araştırma yapılmasını öngörmüştür.

O yıllarda İstanbul'da hala tarihsel dokusunu koruyan alanlar bulunuyordu. Sur içi kentte Aksaray'ın batısındaki Kocamustafapaşa, Davutpaşa, Cerrahpaşa, Haseki, Marmara kıyılarındaki nerdeyse bütün mahalleler, içerde Fatih, Süleymaniye, Zeyrek, Haliç üzerindeki mahallelerin çoğu, Boğaz köylerinin büyük bölümü, Beşiktaş'ın çoğu mahallesi, Üsküdar'ın hemen bütün eski mahalleleri, Sirkeci, Galata, Kadıköy'ün eski mahalleleri, Marmara kıyılarındaki sayfiye yerleri ve Adalar, eski dokularını ve evlerini koruyorlardı. Bu açıdan İstanbul, 1968'de hala geleneksel anonim konut mimarlığının bir hazinesiydi. O yıllar kentin başka tarihsel alanlarının korunması için karar yıllarıydı. Saptanan koruma alanı sınırları onaylanmış, ve belirtilen alanlar koruma altına alınmıştı. Yasal olarak bu işlem ancak bir nazım plan aracılığıyla yapılabilirdi (Kuban, D. 2004).

İstanbul'da ilk kez 1969'da İstanbul Nazım Plan Bürosu için Doğan Kuban tarafından hazırlanmış olan sit bölgeleri gayrimenkul anıtlar yüksek kurulunca onaylanarak planlara geçirilmiştir. O sırada bu alanlar tümüyle korunan birinci derece, değişikliklere belirli tanımlar içinde olanak veren ikinci derece, ve yeni olduğu halde koruma alanlarını etkileyebildiği için üçüncü derece olarak belirlenen bölgelere ayrılmıştı. Ne var ki bu bölgeler için koruma planları yapılmamış, sit alanları sınırları giderek değişmiş, bunlara değişik statülerde başka alanlar eklenmiş, 1969 saptamalarında sit alanı olarak belirlenen alanların tarihi kimlikleri kontrolsüz yapılanma ile ortadan kalkmış, İstanbul genelinde yasal olmayan yapılaşma sit alanlarını da büyük ölçüde tahrip etmiştir (Keskin, D. 2004).

Daha geniş alanların (tarihsel sitler) tescili için gerekli yasal araçlar 1973'de çıkartılan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile yürürlüğe konmuştur. Bu yeni yasa, geniş alanların, gerek kentsel, gerek arkeolojik açıdan "tarihsel sit koruması" altına alınabilme olanağını getirmiştir. Bu kanunla taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramlarının tarihi yapılmış, kapsamı ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Ayrıca bu yasayla eski eserlerin bulunduğu çevrelerde, şehir planlarının yapımında ve daha önce yapıp tasdik edilmiş imar planlarının eski eserler, tarihi ve tabii anıtlar bakımından değiştirilmesi gerek görüldüğünden Anıtlar Yüksek Kuruluna danışılması hükmü getirilmiştir. 1710 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile kültürel miras ve kültürel çevremizin

korunması ile ilgili çalışmalar, 5805 ve 1710 sayılı yasalar çerçevesinde sürdürülmüştür.

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile getirilen “sit” kavramından sonra koruma, parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmış, buna paralel olarak kurulun yetki, sorumluluk ve görev alanı genişlemiştir ve planlama, turizm, gelişme ve kalkınma konularının koruma ile ilişkilendirilmesiyle birlikte bu konu, ilgili diğer kurum ve kuruluşların da sorumluluk alanına girmeye başlamıştır.

1978’li yılların sonlarına doğru GEEAYK yaklaşık 30 kadar kentte sit koruma kararları almış ve imar planı uygulamasını durdurmuştur. Plan uygulaması durdurulan yerlerde “Sit Koruma-Geliştirme Planları” yapıncaya kadar tek tipte “Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları” adı altında bir tür geçici yönetmelik hazırlanmaya başlamıştır. Bu uygulamaya göre sit içinde ruhsat almak için geçiş dönemi yapılanma koşullarına göre hazırlanan projeler Kültür Bakanlığının izni ile Belediye denetiminde uygulamaya konmuştur (Kejanlı, D.T.; Akın, C. T.; Yılmaz, A.; 2007).

1710 sayılı yasayla, 1969 tarihli raporun sonuçlarının uygulanma olanağı doğrudan yasal bir temele oturtulmuştu. Yeni yasa mantıklı bir çabayla eski ev sahiplerine, %90 vergi indirim sağlıyor, ayrıca Anıtlar Yüksek Kuruluna da tarihsel alanlar üzerinde sınırsız yetki tanıyordu: bütün bir kent bile tarihsel sit ilan edilebiliyordu. Bu yetkiyle yalnızca İstanbul’da değil, bütün Türkiye’de geniş kentsel alanlar koruma altına alınmıştır. Ancak bu, gerçek bir koruma anlamına gelmiyordu. Ev sahiplerine yapılan mali yardımlar, devlet tarafından ödenmesi öngörülmüş olmakla birlikte çok yetersizdi. Kapsamlı tarama ve envanter çalışmaları olmadan genel bir koruma alanı tanımı, harap yapıların ve eski ahşap evlerin kurtarılmasını sağlayamamıştır. Kamuoyu da bu tür bir koruma isteğinin kültürel içeriğini anlamıyordu. Bu tarihten sonra İstanbul’da çok sayıda bölge “tescilli sit” adı altında koruma altına alınmışsa da, koruma planlarının belediye tarafından hazırlanması gerektiğinden, gerçek bir koruma uygulamasına geçilememiştir (Kuban, D. 2004).

Dünyada sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasından kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerin anlaşılmasından

sonra olurken, Türkiye’de ise tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970’lerden sonra oluşturulabilmiştir. Avrupa’daki gelişmelerin, Türk kamuoyuna aktarılması ve tarihi çevre koruma konusunda bilinçlenmenin artmasında üniversite öğretim üyelerinin yayınları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun kararları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların kampanyaları etkili olmuştur.

Ayrıca Türkiye uluslararası alanda kısa adı ICOMOS olan, Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyine (International Council on Monuments and Sites) katılmış ve 1974 yılında ICOMOS Türkiye ulusal komitesi kurulmuştur. Bunun yanı sıra, Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri TBMM kararları ile yasallaşmıştır.

1.2.4. 1980 – 2000 Dönemi

1980’li yıllar “modernite projesinin” aşındığı ya da yeniden yapılanmanın başlangıç noktası ve yabancılaşmanın yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılı, Türkiye’nin bir kırılma noktası yaşadığı yılların başlangıcı sayılabilir. Bunu izleyen yıllardaki liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda etkisini göstermiştir. Türkiye yeni bir Anayasa ile yönetilmeye başlanmıştır. 1982 anayasasında bir önceki Anayasada olduğu gibi, koruma konusunda hükümler yer almış, koruma yasal yaptırımlarla, kamu yararı adına gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1982 anayasasının 63. maddesi; Devletin tarih ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alacağı belirlenmiştir.

Bu amaçla kentsel koruma çalışmalarında yetersiz kalan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 21 Temmuz 1983 yılında yürürlükten kaldırılmış yerine, 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda “anıt” kavramı değiştirilerek, “kültür varlıkları” tanımlaması yapılmış, sit alanları yeniden tanımlanmıştır. Bu kanuna göre; tarih öncesinden itibaren çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin, sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarih olaylarının geçtiği yerler ve tespiti yapılmış doğal

özellikleri ile korunması gerekli olan alanlar “sit alanı” olarak tanımlanmıştır.

Bu yasayla Kültür ve Turizm Bakanlığı ile, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına görevler verilmiş ve tüm kültür ve tabiat varlıkları devlet malı olarak kabul edilmiştir. Buna göre kültür ve tabiat varlıklarının tespitinin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılacağı, Yüksek Kurul kararı ile de tescil edileceği belirtilmiştir.

Aynı yasa ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge kurullarının da görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir. Bu sorumluluk kültür varlığının doğru tespit edilmesinden, doğru ve uygulanabilir koruma ve uygulama kararları alınmasına kadar çeşitli boyutları içermektedir. Aslında bu yasa ile ilk kez merkezden yerele bir yayılma söz konusudur ki bu, merkezde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları kurulması şeklinde yansımasını bulmuştur. Bölge Kurulları, Yüksek Kurulun verdiği ilke kararlarına uymak koşuluyla uygulamaya yönelik karar almakla görevlendirilmişlerdir.

2863 sayılı yasa ile, koruma faaliyetlerinin kapsamı tek yapı ölçeğinden kentsel çevre boyutuna doğru genişletilmiş, 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununda tek yapı ve objelerin korunması ile ilgili ayrıntılı tanımlamalara da yer verilmiştir.

Koruma yasasında iki kavram söz konusudur. Bunlar:

- Tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı
- Sitler

2863 sayılı yasanın en önemli özelliklerinden birisi Kentsel sit alanlarında planlı koruma kavramını getirmesidir. “Koruma Amaçlı İmar Planı” tanımı da, bu yasa ile güncellik kazanmıştır. 2863 sayılı yasa uyarınca “Koruma Amaçlı Planların” Belediyeler tarafından yapılması gerekmektedir. Ancak gerekli görüldüğünde Belediyeler Kültür Bakanlığından teknik ve parasal yardım alabilmektedir.

Bu yasaya göre, bir alanın kentsel sit olarak ilanının, bu alandaki imar planı uygulamasını durduracağı ve koruma amaçlı imar planı yapılanaya kadar Koruma Kurulu tarafından 3 ay içinde geçiş dönemi yapılanma koşullarının geliştirileceği ve ilgili valilik ve belediyelerin 2 yıl içinde koruma amaçlı imar planlarını İmar ve İskan Bakanlığı’na onaylatma

zorunluluğu hükmi getirilmiştir.

Bu yasalarla bağlantılı olarak bugün ülkemizde bir kentsel sitin koruma ve uygulama alışmaları, Kültür Bakanlığı'na bağlı Koruma Kurulları, yerel yönetimler, planlayıcı ya da planlama grubu ve halkın birbirleriyle dolaylı ya da dolaysız ilişkileriyle yapılmaktadır.

80 sonrası dönemde Anıtlar Yüksek Kurulunun en önemli kararlarından biri de, ancak 1983'te tamamlanarak uygulamaya konan ve Boğaziçi'nin korunması için hazırlanan yasaydı. Kurulun önerisiyle bütün Boğaziçi, Bakanlar Kurulu kararıyla koruma alanı ilan edilmiş ve bu yasa sonucu Boğaziçi'nde yapılacak bütün inşaatlar kurulun onayına bağlanmıştı. Boğaziçi kentin en prestijli konut alanı sayıldığı için, bu yasa eski konutlara olan talebi arttırmıştır. Böylece ayakta kalan ahşap evlerin restorasyonu, hatta yıkılanların yeni baştan yapılması yüksek arsa fiyatları ve rantlar nedeniyle çok artmıştır. Bu yeniden inşa etme süreci çoğu kez abartılmış ve hatta sahte r konstruksiyonlara yol açmıştır (Kuban, D. 2004).

Büyük kent alanlarının koruma altına alınması, arsa spekülasyonunun sürekli artan talepleriyle hiçbir zaman uyumuyordu. 1970'lerin sonunda köyden kente göçün ezici baskısı altında boş alanların yapılanması en önemli politik ve ekonomik sömürü kaynağı olmuştu. Arsa spekülasyonlarının önündeki en büyük engel, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yetkisi ve direnciydi.

1970'li yıllardan itibaren uluslar arası platformlarda yoğunlaşarak sürdürülen çabalarda ülkemizin de yerini aldığı görülmektedir. UNESCO'ya  ye ülkelerle birlikte Türkiye'nin de 1983 yılında benimsediği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi" hükümlerine göre taraf devletler, toprakları dahilindeki kültür ve doğal varlıkların korunmasını taahhüt etmiştir.

Uluslar arası yapılan anlaşmalardan bir diğeri ise, Avrupa Konseyi  lkeleri ile ülkemizce 1985 yılında imzalanan "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi"dir. Sözleşmenin 6.maddesi ile;

- Mimari mirasın buldukları yerlerde, bunların bakımı ve restorasyonları için kamu

kurum ve kuruluşlarınca, ulusal, bölgesel ve yerel yetkiler ve mevcut bütçe olanakları içinde mali destek sağlamak

- Gerekirse bu varlıkların korunmasını kolaylaştırmak için parasal önlemlere başvurmak
- Mimari mirasın bakım ve restorasyonu konusunda özel girişimleri teşvik etmek
- gibi konuları Türkiye de taahhüt etmiştir.

Özellikle 80’li yıllarda turizmin gelişmesi her yerde olduğu gibi Türkiye’de de kültürel mirasın öneminin anlaşılmasına yardım etmiştir. Ancak “kültürel turizm” kavramı moda olunca, koruma altına alınmış birçok alan koruma amacı dışında geliştirilmeye başlanmıştır. Eski anıtların turistik amaçlarla restorasyonu, ve tarihi sitlerde daha fazla kazanç amacıyla yapılan müdahaleler, koruma ilkelerinin gereklerini dışlamıştır. Nitekim İstanbul’da tarihsel alanlara yapılan en tahrip edici müdahaleler, koruma altına alınmış bölgelerde yapılmasına izin verilen çok büyük turistik otel inşaat şirketlerinin “kültürel turizm” adı altında gerçekleştirdiği yapılarıdır.

1.2.5. 2000 Sonrası Dönem

Türkiye’de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslar arası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanun oldukça reformist bir kanun olup, Türkiye’deki koruma planlaması ve uygulamalarına ilişkin yenilikler içerir. Bu yasa ile hepsi ayrıntılı olarak tanımlanmamış olsa da *Koruma Amaçlı İmar Planı, Yönetim Alanı, Yönetim Planı, Katılımcı Alan Yönetimi* gibi önemli araç ve kavramlar getirilmiş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Bu araçlarla tanımlanan üst çerçeve, daha önce Türkiye’de koruma alanında bugüne kadar var olmayan, planlamayı sadece fiziksel plan olarak gören anlayışın dışına çıkarak koruma

planlamasını uygulamayla birlikte bir süreç olarak gören bir anlayış getirmektedir.

Bu kanun koruma çalışmalarında, “Katılımcı Alan Yönetimi Modeli” ile yeni kaynak imkanı sağlaması, örgütlenme modelleri üretmesi, planlama etapları ile uygulamada görev alacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli elde etmeye çalışılması açısından bugüne kadar çıkarılan koruma yasalarından ayrılmakta ve uluslar arası normlara uygun bir korumayı sağlayıcı nitelikte görülmektedir.

Yasa koruma uygulamalarında aynı zamanda: Belediyelerin, valiliklerin ve ilgili kurumların yanı sıra, söz konusu alanla ilgili meslek odalarını, sivil toplum kuruluşlarını ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımını da sağlamaktadır. Özellikle bünyesinde koruma birimi kurarak tescilli yapılara bakım izni yetkisi ile belediyelerin korumadan sorumlu olmasının sağlanması daha önceki uygulamalardan çıkan karmaşayı en aza indirecek nitelikte olmuştur. Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması sağlanmıştır. Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlü olmuşlardır.

Bu yasa aynı zamanda, korumanın gönüllü kuruluşlardan destek alması, vakıf ve derneklerin, akademik düzeyde bir katılımı sağlaması yolunu açması bakımından da oldukça önemlidir. Bu yasanın sağladığı dayanakla, koruma aşamalarında, Üniversitelerin bünyesinde yer alan çeşitli bölümlerde görevli öğretim elemanlarının karar ve uygulamalarda katılımcı olarak yer alması sağlanabilmektedir (Kejanlı, D.T.; Akın, C. T.; Yılmaz, A.; 2007).

Bu yasa ile İl Özel İdareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik, rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı

yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimlerinin kurulmasını öngörmektedir.

Bu yasa ile getirilen bir başka önemli katkı ise, emlak vergilerinden %10'luk bir payın, Toplu Konut İdaresince verilecek kredilerin %10'unun kültür varlıkları için kullanımının sağlanmasına yöneliktir. Ayrıca tescilli taşınmaz kültür varlıkları sahiplerine ve bu amaçla üretilecek mimari projelere bazı vergi muafiyetleri getirilerek koruma için yeni parasal kaynaklar yaratılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu özellikleri değerlendirildiğinde, Türkiye'de koruma alanında var olan örgütlenme yapısını güçlendirmek, mevzuatı uluslar arası normlara uygun hale getirmek, kültür varlıklarının korunması konusunda özel kaynaklar yaratmak ve vergi muafiyetleri sağlamak, uygulamaya yönelik olarak var olan idari karar mekanizmasında işleyişi hızlandıracak süreçler tanımlamak açısından önceki yasalara göre devrim niteliğinde olduğu söylenebilir.

1.2.6 Bölüm Sonucu

Türkiye'de kalkınma politikaları, özellikle 1980'den sonra enflasyonla finanse edilmiştir. Üretime yönelik yatırımları baltalayan yüksek enflasyon, kentsel nüfus artışının getirdiği konut arsası ve genellikle toprak rantı gerilimiyle birleşince, tüm mekansal planlama girişimlerini işlevsiz kılmış, çünkü küçüğünden büyüğüne kadar her kesime ranttan pay alma olanağını, ya da hayalini yaratmıştır. Hatta 1950'den beri, devletin sosyal barışı sağlamak amacıyla, finanse edemediği konut ve şehirleşme politikaları yerine, kent ve çevresini arsa yağmasına açmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda Türkiye'nin diğer büyük kentleri gibi İstanbul'un da, burada söz konusu olan, demografik, ekonomik ve şehircilik yapısı bakımından, tarihi nüvelerinin düzensiz yeni yerleşmelerin çemberi içine alındığı Meksiko, Kahire ya da Tahran gibi, karakteristik bir üçüncü dünya kenti olduğu anlaşılmaktadır (Yerasimos, S. 2003).

Koruma konusunda Türkiye'de yaşanan sürece bakıldığında koruma yasalarıyla birlikte; tek obje korumasından başlanarak giderek tek yapı ve sonrasında kentsel ölçeğe doğru yayılan bir gelişim süreci gösterdiğini görmekteyiz. Bu gelişim sürecinde kısaca;

- XX.yy’la birlikte koruma ile ilgili kurumsal ve hukuksal altyapının oluşumu başlamış,
- Cumhuriyet’le birlikte koruma konusunda kurumsallaşmanın ilk adımının atılması ile “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulmuştur.
- 1950’li yıllar ile kent planlamasının boyutu genişlemiş ve bunun sonucu olarak da akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır.
- 1970’li yıllarla birlikte koruma kavramı ölçeği genişleyerek sit alanı ölçeğine ulaşmış ve akademik duyarlılıklarla “Eski Eserler Yasası” çıkarılarak, Türkiye’deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır.
- 1980’li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma başlamış, kentsel koruma ölçeğinde akademik çevreler bilimsel olarak uygulamaya katılmış ve dolayısıyla, koruma çalışmaları uluslar arası çalışmalarla paralellik göstermeye başlamıştır. Bu amaçla “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” çıkarılmış ve bu yasa ile Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı ön plana çıkarılarak sit alanlarının ayrı bir planla yönlendirmesi sağlanmıştır.
- 2000’li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma ve akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaya katılımı devam etmiş, belediyeler de uluslar arası işbirliği ile kentlerin korunmasında öncü olmaya başlamış ve bu göstergelerin ışığında koruma 2004 yılından itibaren de 5226 sayılı yeni yasa ile daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır.

1.3 KORUMA UYGULAMALARINDA YAŞANAN SORUNLAR

Önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi, ülkemizde “koruma”nın geçirdiği sürece bakıldığında, sadece anıtsal yapıların korunmasından, sivil mimarlık örneklerinin korunmasına, kentsel dokudan, sit alanı korumasına, hatta bazı yerlerde tüm bir kentin korunmasına yönelik ilerlemeler kaydedildiği ve buna yönelik yasal ve yönetsel çerçevenin de değiştiğini, geliştiğini görmekteyiz. Ancak bugün gelinen noktaya bakıldığında koruma konusunda hala daha pek çok sorunun yaşandığı ve bunlara engel olabilecek düzeye

ulaşılmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu bölümde ülkemizde genel olarak tarihi kent alanlarında yaşanan sorunlar ele alınacaktır.

Ülkemizdeki kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili koruma kararları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları tarafından oluşturulmaktadır. Bu kararlar sit bölgeleri ve objeler ölçeğinde geliştirilmektedir. “Koruma planlaması bu anlamda uygulayıcı kamu kurum ve kuruluşları ile koruma kurulları arasında kalan yetki ve sorumlulukların paylaşılması açısından önemli çalışmaların ortaya çıktığı bir olgu olarak ülkemiz planlama gündeminin ilk sıralarında yer almaktadır (Dinçer, D. 1993).”

Koruma Amaçlı İmar Planları, hızla değişen yaşam koşulları, hızlı kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme ve teknik gelişmelerle doğal ve kültürel varlıkların yok olmadan korunması, bakımı ve günümüz yaşamı ile bütünleştirilerek kullanılabilmesi amacı ile yapılan planlardır.

Tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi, korunacak alanların planlanması plan hazırlama kararından uygulamaya kadar uzanan geniş kapsamlı bir planlama sürecini içerir. Koruma Amaçlı İmar planı detaylı analizlere dayanan ve detaylı kararlar üreten uygulama imar planı olarak da tanımlanabilir (Gülersoy, Z.N. 1990).

Bu tanımlardan sonra ülkemizde yapılan koruma planlarına baktığımızda, içlerinde çok başarılı örnekler olmasının yanında çoğu planın uygulama aşamasında hedeflenene ulaşamadığı ve çeşitli nedenlerle başarısız olmaya mahkum olduğunu görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni de kuşkusuz ülkemizde sağlıklı bir “koruma politikası” olmamasıdır. Bir yapının ya da bir sit alanının neden ve nasıl korunması gereği halkımıza, ya da o alanda yaşayanlara anlatılmadan yukarıdan inme yöntemlerle korumaya çalışılması gerçekçi bir koruma politikasının olmamasının en somut kanıtıdır.

Bu şekilde üstten gelen kararlarla koruma altına alınacak alanlarda yaşayan insanlar, ya da sahip olduğu binası “tescillenen” bir birey korumaya kendi konumundan baktığında kendini “sınırlandırılmış” ve “haksızlığa uğramış” olarak görmekte ve bu yüzden de sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun da en önemli nedeni, genellikle tescilli yapıların sahiplerine

yeterince rant sağlanmamasında yatmaktadır. Bir yapının eski eser olarak tescil edilmesiyle yapının mülkiyeti sahibinde kalmak koşuluyla bir kamu malı haline dönüşür. Ancak yapının restorasyonunun tüm giderleri yine mülkiyete sahip olana yıkılmakta ve bu da o kişiler için bir çelişki yaratmaktadır. Kısacası tescil edilen bina, tüm kamu adına, uygarlık adına tescil edilmekte ancak bu binanın ayakta kalması için gereken restorasyon giderleri mal sahibine yüklenmektedir. Bu o kişi için bir haksızlık olarak görülmekte ve bu haksızlık yok edilmediği sürece vatandaşla devlet arasında koruma konusunda sağlıklı bir diyalog kurulamamasına neden olmaktadır.

Koruma konusunda en büyük eksikliklerimizden biri de kuşkusuz eğitimidir. Örgün ve yaygın eğitim modellerimiz ülkemizde bu konuda yetersizdir. Bu anlamda küçük yaştan itibaren okullarda tarihi koruma bilinci oluşturulmasına yönelik eğitimlerin verilmemesi ve koruma konusunda halkı bilinçlendirecek sivil toplum örgütlerinin sayılarının yetersizliği sonucu “koruma” bir “bilinç” olarak yerleşmemekte ve ona sahip çıkılmamaktadır.

Bireyin koruma konusundaki bilinçsizliği ve toprak rantının her türlü ranttan yüksek olması, kültür ve tabiat varlıklarının kısa zamanda bilinçli olarak talan edilmesine yol açmıştır.

Ayrıca turizmi teşvik etmek amacıyla kültür varlıklarının işlevleri dışında kullanılmalarına olanak veren gelişmeler de, korumacılığın evrensel felsefesine ters düşmektedir. Başka bir deyişle, eski yapının, özgün iç mekan tasarımının tamamen yok edilerek yeni bir işleve göre düzenlenmesi, kültür varlıklarının değerinin, devlet eliyle yok edilmesinin en ilginç örneğidir.

Koruma konusunda yukarıda anlatılanlara ek olarak, planları yapan ve uygulayanlar açısından da sorunlar yaşanmaktadır. Koruma imar planları fiziki planlar olmakla birlikte, finansman olarak kendi kendine yetecek planlar olmadığı için uygulamaları da güç olmaktadır. Koruma konusunda en önemli sorunlardan biri finans kısmının çözülememiş olmasıdır. Koruma oldukça zahmetli ve pahalı bir iştir bu anlamda koruma sınırları çizilmiş alanın korumasının uygulanabilmesi için projenin kendini finanse edebilmesi ya da

desteklenmesi gerekmektedir. Bu anlamda merkezi yönetime (Kültür Bakanlığı, Vakıflar Müdürlüğü vb.), ya da yerel yönetimlere mali ve teknik destek sağlanmalıdır.

Tezin bu bölümünde ülkemizde koruma uygulamalarında yaşanan sorunlar genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tezin konusu itibariyle tarihi kent merkezlerindeki sorunlar ve onları etkileyen baskılar konusu tezin ilerleyen kısımlarında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.4. KORUMADA YENİ BİR YAKLAŞIMA DUYULAN İHTİYAÇ

Koruma konusu ortaya çıkış ve gelişiminden bugüne kadar, mevcut olan, kültür ve tabiat varlığı sayılan tarihi eserleri, kentsel dokuları, alanları muhafaza etmek ve gelecek kuşaklara aktarımı için gerekli ve olması zorunlu bir kavram olarak algılanmıştır. Bunu yaparken de belli bazı sınırlandırmalara ve zorlamalara mecbur kalması doğal olarak görülmelidir. Çünkü ancak belli kurallar çerçevesinde gerçekten koruma sağlanabilir. Bunun yanında korumaya hep sınırlayıcı, tehlikeli ve gelişmenin önünü kesen bir süreçmiş gibi bakılmış ve genellikle de öyle kabul görmüştür.

Korumayı planlamadan bağımsız olarak düşünmek hedefe ulaşmak için imkansızsa, planlamanın yapısı ve yöntemleri değişirken koruma planlamasının da statik kalması beklenmemelidir. Kentlerimiz her geçen gün inanılmaz bir hızla değişirken ve planlama her geçen gün yeni kavram ve yaklaşımlarla kendini yenilerken, görev ve sorumluluklarını, yöntemlerini bu yeni gelişimlere göre tekrar düzenleme ihtiyacı duyarken, koruma planlamasının hala aynı yöntem ve tekniklerle, aynı yasal süreçlerle işlevini sürdürmesi beklenmemelidir. Nitekim, bu yasal süreçler son kanunlarla yenilenmiş, mevzuatlara da yeni bakış açıları eklenmiştir.

Yaygın olan düşünceye göre, koruma, planlar için bir tehdittir, çünkü sit alanı ilan edilen bir yer, çevresindeki kentsel alanlar için yoğunluğu arttırıcı bir baskı yaratır ve bunu çözmek çevredeki planı yapılacak alana bırakılır. Plan ise koruma için bir tehdittir çünkü çevrede verilecek en küçük bir karar, sit alanı ya da korunacak alan için bir baskı

yaratabilir ve tahribata yol açabilir. Bu sistemin değişmesi ve bu iki planlama sisteminin birlikte ele alınması için, tezin giriş kısmında da belirtildiği gibi bu süreçlerin birlikte ele alınması ve aradaki bağın güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bunun gerçekleşmesi için de ihtiyaç duyulan en önemli nokta “koruma planlamasının” ve “koruma süreçlerinin” de artık günümüz koşullarında yeniden tartışılarak kendini yenilemeye gitmesi ve yeni yöntemlerle uygulanabilir ve gerçekçi planlara kavuşmasıdır. Ancak bu şekilde kentin korunması gerekli bu özel önemli alanları, kentin diğer alanlarıyla barışık ve soyutlanmamış olarak kendilerini devam ettirebileceklerdir.

Kentlerimiz her gün kendini yenilerken ve özellikle İstanbul’a bakıldığında her gün yeni bir projeye birçok alanın çehresi değiştirilerek canlandırılmaya çalışılırken, sit alanlarını da koruma adı altında bu gelişmelerin dışında tutmak hem kentlerin bu değerli alanları, hem de burada yaşayan insanlar için haksızlık olacaktır.

Bu anlamda ulaşılmaması gereken nokta; korumanın gelişmeyi sınırlamadan, ancak gelişmenin bir parçası olarak ele alınması gereğidir.

Korumada yeni bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın bu genel nedenleri anlatıldıktan sonra konuya daha farklı başlıklardan bakmakta yarar vardır.

1.4.1. Gelişemeye Karşı Koruma; Gelişmenin Bir Parçası Olarak Koruma

“Koruma ve Gelişme: Karşıtlık ve Tamamlayıcılık”

Koruma ve geliştirme arasındaki farklılık güncel tartışmaların merkezindedir. Latince kökenli ‘koruma’ kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında; mevcut durumu koruma ve devam ettirme anlamına gelmektedir. Bu görüş ‘zaman’ı yozlaştırıcı bir güç olarak tanımlar. Ancak, eski Fransa’da kıyafeti, kalıbı çıkarma değiştirme anlamında kullanılmıştır ve gelişmeye atıfta bulunulmuştur. Koruma ve geliştirme ikilemi bu iki dünya görüşünü yan yana koyar; bunlardan biri her değişmeye reaksiyon gösterir; kötümserdir. İyimser olan diğeri ise değişimi hoş karşılar. Tarihi kent çevresi ve onun ekonomik gelişimi için bakıldığında ise; düşünce yönteminin ve ardında yatan klasik

terminolojinin değişmesi gerekmektedir. (Tabet, J. 2005).

Eşî benzeri görülmemiş kitle iletişim teknolojilerinin yanı sıra; ekonomik, sosyal ve siyasi koşulların dönüşümü, ilk ve son olarak tarihi kentsel sitlerin geleneksel izolasyonuna küresel ölçekte değişen yapı ve ağları birleştirerek bir son vermiştir. Bu yeni gerçeklik ile, geleneksel analitik yöntemlerin ötesine geçmek ve tarihi kentsel sitlerin önemini geniş bir açıyla ele almak zorundayız.

Gelişmeye karşı değil de, korumayı gelişmenin bir parçası olarak gören yaklaşımda, tarihi kent alanları için göz ardı edilmemesi gereken ve korumayla birlikte düşünülmesi gereken unsurlar aşağıda anlatılmaya çalışılmıştır.

1.4.2. Tarihi Kentsel Alanların Küreselleşme Çağında Çağdaş Yaşama Entegrasyonu

Son yıllarda, tarihi kentlerin konformizmine karşı sesler yükselmiş, şehirlerin oluşum dinamikleri övülmüş ve kontrol edilen kentselleşmenin sonu ilan edilmiştir. Böyle bir tutumla, tarihi kentsel modeller için küreselleşme mekanizmalarınca arzulan güçleri de inkar etmek imkansızdır. Tarihi şehirlere yansıyan siyasi ve ekonominin hızlı dönüşümü, aynı zamanda mekanın ve sosyal yapıların uyumunu talep eder niteliktedir.

Tarihi kent alanları, böylece kent ve devlet bütçelerinde büyüyen bir paya sahip olmaktadır; ve sonuç olarak, ekonomik gelişmenin temel bir faktörünü inşa etmektedir. Bu, doğru şekilde yönetilmesi gereken bir süreçtir (Tabet, J. 2005).

1.4.3. Kentsel Çeşitliliğin Varlığı

Tarihi kentsel alanların gelişmesi ve ayakta kalması açısından önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. ‘Kentsel çeşitlilik’ olarak nitelenen; tarihi kent alanlarında hem soysal, hem de mimari bir çeşitlilik ve iç içeliktir. Şehirler anlamlarını farklı durumları bir arada tutmalarında yaşatırlar. Ancak bu tarzları bir arada tutma durumu tutarlı bir çerçeve içinde olmalıdır. Bu anlamda yapılacak düzenlemelerle ve planlarla tarihi kent alanlarının sahip olduğu bu potansiyel ve farklı olma durumu, her yer için alınan standart kararlarla yok edilmemeli, bu anlamda her alana kendi içinde farklı roller verilmeli ve bu iç içelik olumlu

anlamda kullanılmalıdır.

1.4.4. Kentsel Korumada Piyasa Güçlerinin Varlığı

Piyasa güçleri, sürekli olarak kentsel alanların geri dönüşümlü kullanımını sağlar. Yani piyasa güçlerine göre kent sürekli değişebilen ve kendini yenileyen bir yapıya sahip olmalıdır ki bu gelişmelerin gerisinde kalmayın. Buna karşılık koruma ise, geçmiş ekonomik ve kültürel güçlerce üretilen yapı çevrelerinin fiziksel görünüşünü korumayı içerir. Sonuç olarak; piyasa güçleri korumanın düşmanı olarak görülebilir. Ancak doğru kullanıldığında ya da iyi yönetildiğinde piyasa güçlerinin korumayı mümkün kılacağı açıktır. Koruma işlerinin en iyi şekilde başarılabilmesi için öncelikle piyasa güçlerinin nasıl çalıştığına anlaşılmasına ve koruma işlerini finanse edecek yolların bulunmasına ihtiyaç vardır. Başarılı koruma; piyasa güçlerini yasaklayarak sağlanamayacaktır.

1.4.5. Bölüm Sonucu

Bu bölümün başında da anlatıldığı gibi, koruma planlaması artık mevcut yapısını değiştirmek ve yeni araçlarla kendini geliştirmek durumundadır. Planlamada olduğu gibi korumaya da dar bir çerçeveden değil, değişen yaşam koşulları ve dış etkenler dikkate alınarak bakılmalıdır.

Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı gibi, koruma planlamasında günümüz koşullarında göz ardı edilmemesi gereken en temel konular, tarihi kentsel alanların çağdaş yaşama entegrasyonu, sahip oldukları çeşitlilik ve piyasa koşullarının varlığı ve etkileri olarak sıralanmıştır. Bu gerçekleri dikkate almadan ve göz ardı ederek yapılan hiçbir plan gerçek anlamda başarıya ulaşmamakta ya da sadece fiziki anlamda sonuçlar alınmaktadır. Kentin değişen ve hızlı ritmine ayak uyduramayan ve dış etkenlere karşı bir önlem alınamayan, ya da bunları yönetecek araçları belirlenmeyen planlar başarısız olarak kalacaklardır. Sadece tarihi kent alanlarını korumaya adanmış koruma düşüncesi başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Çünkü bu şekilde ya uygulamalar gerçekleşmeyecek ya da yarım kalacaktır.

Korumada başarılı olunabilmesi için, sorunların doğru belirlenip, çözümlerin de buna yönelik geliştirilmesi gerekmektedir. “Neyi, niçin ve nasıl korumalı?” Sorularının cevapları herkes tarafından eleştirel bir bakış açısıyla tartışılarak verilmelidir. Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunması genel anlamı ile bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bütünleşmiş koruma ve yenilemenin başarısı, toplumsal kopmalara neden olmadan ve içerdiği sosyal yapının sağlığını bozmadan gerçekleşmesine bağlıdır. Sağlıklı bir koruma politikasının tarihsel mirası sosyal yaşama katması ve onunla bütünleşmesi gerekmektedir. Bir diğer değişle amaç; planlamada da olduğu gibi, kültürel birikim ve değerleri, süreç içinde farklılaşan değerler ile bütünleştirerek yaşanılabilir çevreleri yaratmaktır.

Korumanın planlamadan bağımsız olarak düşünülmemeyeceği gerçeğinin kabulünden sonra, ve planlamanın kendini geliştirmek için yeni yöntem ve araçlardan yararlanmasıyla, koruma planlamasının da bu yöntemlerden yararlanabilmesi, kendini yenilemesi gerekmektedir.

Tezin bundan sonraki bölümünde planlama literatürüne giren yeni kavramlardan “Stratejik Planlama” konusu ele alınacak, “kentsel planlamada olduğu gibi kentsel korumada da etkili olabilir mi?” ya da “yenilikçi bir yöntem olarak korumayla birleştirilebilir mi?” gibi sorular çerçevesinden değerlendirilecektir.

1.5. STRATEJİK PLANLAMA – KENTSEL PLANLAMA İLİŞKİSİ

1.5.1. Kentsel Planlamanın Geçirdiği Evrim

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki planlama sistemi II. Dünya Savaşı sonrasında 1980’lerin başına kadar sosyal demokrasi modeli, gelişmekte olan ülkelerde ise ithal ikameci model üzerinde temellenmiştir. Sosyal demokrasi modeli bir taraftan özel mülkiyeti, özel girişimi ve serbest yarışmacı piyasaları temel alırken diğer taraftan devletin rolünü genişletmiş, piyasaların yönetilmesi ve kontrolü, tam istihdam, adil ücret ve sosyal eşitliğin sağlanmasında devleti sorumlu kılmıştır. Bu dönemde kalkınma stratejilerinde devlete

merkezi rol verilirken, planlama ise devletin elinde gelişme sürecine yön veren stratejik bir araç olarak tanımlanmıştır. Kamu yararı ise; geniş kapsamlılık, rasyonellik ve uzun vadeli gibi kavramlarla beraber geleneksel planlamanın temel niteliği olmuştur.

Kapsamlı planlama anlayışı sosyal demokrasi yaklaşımının dengeli karma ekonomik modeli çerçevesinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Ancak dünya ekonomisinin 1970'lerde içine girdiği kriz, neo-liberal politikaların artan hakimiyeti ve buna paralel olarak dünya ekonomisinin organizasyonundaki dönüşümler, kamu sektöründe kaynakların kısıtlanması ve özel sektörün etkinliğini arttırmaya yönelik politikalar, planlamanın yeni bir ekonomi-politik çerçevede tanımlanmasını beraberinde getirmiştir (Öktem, B. 2007).

Geleneksel kapsamlı ve rasyonel planlama, daha 1960'larda eleştirilmeye başlanmıştır. Geleneksel planlama;

- yeterince esnek olmaması,
- gelişmenin özellikle serbest piyasaya dayalı ekonomik büyümenin önünde bir engel olarak görülmesi,
- hızlı değişime ayak uyduramaması,
- düzenleyici ve üstten buyurucu olması,
- stratejilerinin yetersiz olması ve
- kentsel gelişme ile ilgili aktörlerin planlama sürecine yeterince katılımının sağlanamaması gibi konularda eleştirilmiştir (Firidin, Ö. E. 2007).

Birçok ülkede kentsel planlama sistemi, 1980'lerden itibaren neo-liberalizmin etkisiyle yeni kentsel politikalar altında dönüşüme uğramıştır. Yarışmacılığın güçlendirilmesi, kentlerin pazarlanması, kamu özel sektör birlikteliğinin sağlanması gibi kentsel politikalar gündeme gelirken; kentler ve bölgeler de birer ekonomik birim olarak ele alınarak yeniden tanımlanmıştır. Yeni yaklaşım planlama otoritelerinin piyasa eksenli gelişmelerde pozitif bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğini, birçok yerel problemin sadece küresel çözümleri olabileceği ve uluslar arası kapitalist dinamiklerin planlama için fırsatlar ve bağlamlar yarattığını ileri sürmüştür. Yeni küresel ekonomik düzende yaratımcı sermayenin mekansal

sınırlandırmalara toleranslı olmadığı, merkezi ve yerel yönetimlere düşen görevin ise sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılması olarak tanımlamıştır.

Kentsel politikaların ve stratejilerin kentlerin yarışmacılığını ve pazarlanmasını hedeflemesi geleneksel planlamayı alt üst etmiştir. Bu politika formülasyonu altında geleneksel planlama esnekleştirilmiş, bütüncül planlama yerini parçacı kentsel projelere bırakmıştır. Dönemin modernizme karşı artan postmodern eleştirileri ise; bu tür projelerin gerçekleştirilmelerinin diğer bir meşruiyet alanı oluşturmuştur. Böylesi bir ortamda, 1980’li yıllarda, bir çok ülkede geleneksel planlama yaklaşımı terkedilmiş, yerine esnek, kısa vadeli, parçacı, piyasa ve politik baskılara kolayca adapte olabilen, proje-temelli bir yaklaşım hakim olmuştur. Diğer taraftan bu projelerin uygulanmasında, yüksek oranlarda kamu yatırımları özel yasalarla birlikte kent merkezlerindeki yenilenme projelerine aktarılmıştır.

1980’li yıllarda, siyasal süreçler içinde proje ağırlıklı bakış açısının güçlenmesi ile birlikte, yeni yerleşmeler, altyapı yatırımları ve kentsel dönüşüm projeleri, kentlerin ve bölgelerin mekansal gelişmelerinde belirleyici rol oynamıştır. Bu projeler uluslararası ticaret, finans, teknopark, otel, alış-veriş merkezleri, fuar vb. aktiviteler için yeni alanlar yaratmayı hedeflemiştir. Merkezi ve yerel yönetimler, yarışmacılık yaklaşımını benimseyerek büyük kentlerin öne çıkarılmasında önemli rol oynamıştır, çoğu zaman kamu özel sektör ortaklıklarıyla büyük kentsel projeler gerçekleştirmişlerdir (Öktem, B. 2007).

Büyük projeler dönemi olarak adlandırılan bu dönem uzun sürmemiş daha 1980’lerin sonuna gelmeden birçok eleştiriye hedef olmuştur.

1990’lı yıllara gelinliğinde ise, proje odaklı gelişme stratejileri nedeni ile toplumsal ve ekolojik yapıda olumsuz sonuçların ortaya çıkması üzerinde, 1960’lardan farklı bir politik gündem ile, stratejik yaklaşım yeniden değer kazanmıştır. 1980’lerin sonlarına gelindiğinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomisi ekonomik krizle sarsılmış, kapitalizmin yeniden yapılanması küreselleşme adı verilen yeni bir söylem ile yeniden tanımlanmıştır.

1990’larda da neo liberalizm ekonomi politik alanın hakim ideolojisi olmayı sürdürürken yeni bir demokrasi anlayışı, yerel kalkınma, sosyal sermaye, sosyal bütünleşme, dayanışma, sivil toplum, politik alana yeni kavramlar olarak girmişlerdir. Neo liberal küreselleşmenin yarattığı tahribatın etkilerini azaltmayı amaçlayan bu politika araçları ya da politikalar dizini hem özü hem de uygulamaları itibariyle 1970 sonlarında başlayan neo liberal yeniden yapılanmaya hizmet ederek sermayenin son dönem projesini güçlendirmişlerdir. Stratejik planlama ise tam da böyle bir ekonomi politik yapılanma altında bu kavramlarla birlikte gündeme gelmiştir (Öktem, B. 2007).

1.5.2. Stratejik Planlama Yaklaşımı

Bu noktada konumuz itibariyle kentsel planlamadaki anlamıyla ve kullanımıyla ilgili olarak “Stratejik Planlama”ya bakmadan önce, “Stratejik Planlama”nın ortaya çıkışını ve genel olarak ne ifade ettiğine değinilecektir. Birçok sektörde ve farklı alanlarda kullanılmakta olan bu planlama sisteminin hangi adımları izlediği ve yöntemleri üzerinde durulacaktır.

Küreselleşmenin, yarışmacılığın, rekabetin hızla arttığı günümüz koşullarında kamu ve özel sektör kuruluşları vizyon ve misyon bildirecekleri hazırlamak ve yayınlamak gibi bir zorunluluğa girmişlerdir. Çünkü bu yolla daha modern bir görünüm kazanmakta ve bu yolla kuruluşların mal ve hizmetlerin alıcılarında bir güven ve itibar duygusu yaratılmaktadır.

Stratejik Planlama ilk olarak bu nedenlerle ortaya çıkmış bir yönetim aracıdır ve temel hedef kamu ya da özel sektörün, kuruluşların başarısını arttırmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Amaç; kuruluşun geleceğini ve başarısını sürdüreceği biçimde sürekli değişen ortam ve koşullara uyum sağlamaktır. Bu bakımdan Stratejik Planlama kısaca şöyle tanımlanmaktadır: “ Stratejik Planlama kuruluşun ne olduğunu, ne yaptığını ve bunu niye yaptığını, geleceğe odaklanmış olarak şekillendiren ve yol gösteren temel karar ve eylemlerin üretilmesini sağlayan disiplinli bir çabadır.”

Kamu yönetiminde ise kamu hizmetini yerine getirirken dinamik ve genellikle karşı veya olumsuz bir duruşu olan ortamla başa çıkmak gereğine işaret eder.

Kuruluş bu durum ve koşullara karşı en iyi biçimde hazırlanmalıdır. Bu bakımdan stratejik olmak kuruluşun kaynakları ve hedefleri hakkında net bilgilere sahip olmak; kaynak ve hedefleri dengelemek anlamına gelmektedir. Bu süreç veya çabanın adında planlama sözcüğü yer almaktadır çünkü bu çalışma kuruluşun hedeflerinin bilinçli olarak belirlenmesini içermektedir. Tanımda geçen “temel” sözcüğüne gelince: Bilindiği gibi plan deyince ne, nasıl, niçin sorularını yanıtlayacak kararlar ve eylemler kümesi akla gelir. Ancak stratejik planlamada bütün karar ve eylemler değil, sadece kuruluşun yönetimi ve işleyişindeki en önemli karar ve eylemler yer alacaktır.

Burada stratejik planlama ile uzun vadeli planlama arasındaki fark üzerinde durmak yararlı olacaktır: Uzun vadeli planlama, içinde bulunulan durum ve koşulların aynı kalacağı varsayılmak suretiyle gelecek birkaç yılı kapsayan bir dönemde gerçekleştirilecek hedeflerin belirlenmesi biçiminde tanımlanabilir. Oysa stratejik planlamada ortamın dinamik ve değişken olduğunun kabul edilmesi ve bu dinamik ortamın yaratacağı durum ve koşulların tahmin edilerek buna göre karar ve eylemler öngörülmesi esastır.

Hangi kuruluş ya da amaç için yapılırsa yapılsın Stratejik Planlamanın temel aldığı ilkeler ve sıralamalar bulunmaktadır. Bunlar:

- Vizyon Belirleme: Vizyon, kurumun misyonunun başarılmaması halinde erişilecek durum ve koşulların zihinsel bir görünümüdür. Gelecekte hangi noktada ne olacağını ve neyin başarılacağını gösteren kısa, veciz ve esin verici bir söylemdir.
- Misyon Belirleme: Ana göreve yönelik soruların yanıtlarından oluşur. “Bu işi yapmanın esas amacı nedir, hangi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik çalışılacaktır ve ana gaye nedir?” gibi sorulara verilen cevaplarla kısa ve net bir misyon belirlenir.
- Bu misyonu gerçekleştirmek için ulaşılmaması gereken **Amaçlar** belirlenir. Bu

aşamada ortaya konan misyonun yerine getirilmesini sağlayacak amaçlar hakkında genel bir anlatım yapılır ve başarılması gereken önemli ve öncelikli konulara açıklık getirilir.

- Hedefleri Ortaya Koyma: Bu amaçlara ulaşmak için uygulamaya konulması gereken yaklaşım, araç ve yollar belirlenir. Burada amaçların yerine getirilmesi için gereken çalışmaların maddeler halinde açıklanması söz konusudur. Hedefler çok net, nesnel ve somut olarak ifade edilmelidir; öyle ki bu amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği kolayca herkes tarafından anlaşılabilir.
- Eylem Planı Hazırlama: Eylem planında kuruluşun her bir işlevinin veya bölümünün yapacağı iş ve işlemler dikkate alınarak, hedefler bir zamanlama çerçevesi içinde özetlenir. Sorumluluklar, kullanılacak kaynaklar ve yöntemler bu planlarla belirlenir.
- İzleme – Güncelleme : Uygulamaların üst ve orta kademe yöneticiler tarafından izlenmesi ve geriye dönülerek planın gözden geçirilip geliştirilmesi ve güncellenmesi yapılmalıdır.

Genel olarak bu aşamalarda gerçekleştirilen Stratejik Planlamanın daha net ortaya konması için kullanılan araçlardan biri de **SWOT Aanalizleri** yapmaktır. Bu yöntemle Güçlü Yönler (Strength), Zayıf Yönler (Weakness), Fırsatlar (Opportunity) ve Tehditler (Threatments) belirlenerek mevcut durumla ilgili saptamalar yapılır ve bu veriler eylem planı yapılırken göz önüne alınarak daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi sağlanır.

Staratejik Planlamanın, uzun vadeli geleneksel planlama anlayışından en önemli farklarından biri de, net bir şekilde ortaya konan durum değerlendirilmesinden sonra, eldeki verilere bakılarak hedeflerin ve konuların öncelik ve aciliyet sıralarının belirlenmesi ve bunlara yönelik başlıca yaklaşım programlarının hazırlanmasıdır.

1.5.3. Kentsel Planlama ve Stratejik Plan İlişkisi

İlk olarak özel sektörlerin ve çeşitli kamu kuruluşlarının başarısını arttırmak ve daha sistematik bir çizgide yol almak için kullandıkları Stratejik Planlama, geleneksel planlama

sisteminin sorunlara çözüm getiremediği ve tartışılmaya başlandığı noktada planlama gündemine girmiştir.

Healey (2002) stratejik mekansal planlama kapsamında söz edilen stratejik eylemi, maddi ve sosyal değerlerin eşitsiz biçimde dağıldığı, kentsel mekanların, rekabetçi ve sarsıcı dış dinamiklerin de etkisi ile, hızlı hareket eden değişken yapısı içinde, kentsel sistemin tüm unsurlarını bir araya getirme ve eylemleri bütünleştirme girişimi olarak tanımlamaktadırlar.

Castells ve Borja (1997) ise Mekansal Stratejik Planın kısa vadeli eylem planı olması, kaynakların en etkin kullanımını tanımlamaya yardımcı olması, kenti fırsatlardan yararlanacak biçimde ele alması, “Şampiyon Projeler”in tanımlanması, ve geliştirilmesi, geleceğe dair bir vizyona sahip olması, enerjinin belli alanlarda yoğunlaşması, perspektif kazandırması, objektif olması, gerçekliğin gerçek dışı olandan ayrılması, kamu ve özel sektör arasında işbirliği, kentte farkındalık ve uzlaşmayı arttırması ve önceliklerin belirlenmesi noktalarına işaret etmektedirler. Stratejik planlamada, kamu ve özel sektör aktörlerinin katılımı, stratejik planlamayı diğer planlama tarzlarından ayıran, vazgeçilmez, yapısal bir nitelik olarak tanımlanmaktadır (Öktem, B. 2007).

Kaufman ve Jacobs (1997); stratejik planlamayı geleneksel planlamadan ayırt eden özellikleri şu şekilde ortaya koymaktadır:

Stratejik planlama;

- Daha çok eyleme, sonuçlara ve uygulamaya yöneliktir,
- Planlama sürecinde daha çeşitli katılımı öngörür,
- Bir topluluğun, dış çerçevede içinde anlaşılmasına daha fazla vurgu yapar,
- çevreye dair bir taramadan sonra fırsatları ve tehditleri belirlemeye çalışır,
- yarışmacı bir davranış benimser,
- bir topluluğun, güçlü ve zayıf yönlerinin fırsatlar ve tehditler bağlamında değerlendirilmesine vurgu yapar.

Castells ve Borja (1997) ise, mekansal stratejik plan ile master plan arasındaki farkları aşağıda yer alan tablo içinde değerlendirmektedir (Firidin, Ö.E. 2007).

Tablo 1.1. Mekansal Stratejik Plan ve Master Plan Arasındaki Farklar

Mekansal Stratejik Plan	Master Plan
Bütünleyici bir plandır	Kentsel mekanı düzenler
Projelere öncelik verir. Ancak projelerin gerçekleşeceği mekanı belirleme gerekli değildir	Arazi kullanımlarını tanımlar ve kente dair genel sistemi ve geniş kamusal alanların yerlerini belirler
Her aşamada uzlaşma ve katılıma dayanır	Kamunun tasarım sorumluluğu vardır. Katılım ise ‘a posteriori’ (sonuca ilişkin) katılım’dır
Niceliksel analiz yöntemleri kullanılır	Mekansal ve fiziksel alan çalışmaları kullanılır
Kısa vadede müdahale gerektiren eylemlerde, aktörler arasında uzlaşma ve kararlığa dayalı bir plandır	Düzenleyici bir plandır. Eylemin potansiyel geleceğini düzenler
Bir eylem planıdır	Eylemi düzenlemek için bir plandır

Stratejik planlamada, kamu ve özel sektör aktörlerinin katılımı, stratejik planlamayı diğer planlama tarzlarından ayıran, vazgeçilmez, yapısal bir niteliklidir. Castells ve Borja (1997) katılıma dair temel nitelikleri şöyle tanımlamaktadır: (Firdin, Ö.E. 2007).

Katılım:

- Teşhislerin belirlenmesinden projelerin izlenmesine değin planlamanın her aşamasında vardır,
- İdeal olarak tüm kamu ve özel sektör aktörlerini içermesi hedeflenmektedir.

- Stratejik eylem veya projeler üzerine tartışmaları, tartışmalar sonrası ulaşılan fikir
- birliğini ve projenin uygulayıcıları ile izleyenler arasındaki uzlaşma sürecini
- kapsamaktadır.

Stratejik planlama, geleneksel geniş kapsamlı planlamanın karşısında, daha esnek, aktörleri sürecin içine alan, katılımı her aşamada ön plana çıkaran, hedefe yönelik ve eylem odaklı, müzakereci yapısı ile yüceltilirken, eleştirildiği taraflar da bulunmaktadır. Bunlar:

- sermaye ve piyasa güdümüne girmeye müsait olması,
- eylem odaklı yani proje odaklı olmasının kent bütünü üzerindeki sosyal etkilerinin göz ardı edilebilmesine yol açması

Stratejik Planlama kentlerdeki özellikle sorunlu alanlarda çözüm arayışlarında, kamu özel ortaklıklarında ve kentin tümü için değil de daha sınırlı alanlarda ve özellikle projeci yaklaşımla birlikte kullanılmaktadır. Stratejik Planlamanın kentsel planlama gündemine girmesiyle proje odaklı yaklaşımlar artmaya başlamış, kentlerin belli alanlarında sayısız proje alanları oluşturulmuştur.

1.5.4. Stratejik Planlama ve Kentsel Projeler

Küreselleşmeyle değişen ekonomik yapılanma içinde ulus devletler dışa açık büyüme adı altında dünyada yeni pazarlar edinme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu da özel sektörün güçlenmesine ve şirketlerin çoğalmasına yol açmıştır. Artık bu yeni şartlarda, hammadde, yeni pazarlar ve ucuz işgücü uluslararası ortamda faaliyet gösteren firmalar için önemli değişkenlerdir. Post-fordist üretim ve örgütlenme ile dünya üzerinde yayılmaya başlayan şirketler, artık ulusal sınırlar içinde değil, ulus ve deniz aşırı kaynakları kullanmak üzere yeni mekanlara, yani kentlere yerleşmektedirler. Gelişmiş ulus devletlerin bünyelerinde faaliyet gösteren firmalar, yatırım alanları olarak nitelikli ve daha ucuz işgücünün bulunduğu kentleri seçmektedir. Yatırım avcısı konumuna düşen az gelişmiş ülkeler için ise bu tür yatırımlar, yeni istihdam olanakları anlamına gelmektedir. Bu dinamikler çerçevesinde, yeni yatırımlara cazip hale gelme açısından dünya üzerindeki kentler arasında bir yarışma ortamı doğmaktadır. Gelişmiş ülkelerin metropolleri ve büyük kentleri

için ise yeni yatırımlar, küresel sistem içinde finans akışının kontrol merkezi olmaya yönelik bir yarışmayı belirtmektedir. Bu kentler için yarışma, prestijli kent mekanları oluşturmak, büyük firmaların yönetim merkezlerini çekmek, bunun için altyapı olanaklarını geliştirmek ve bunları sağlamak için projeler yoluyla nitelikli kent mekanları ve nitelikli bir kentsel yaşam oluşturmak anlamına gelmektedir.

Bu gelişmenin düşünsel altyapısını oluşturan postmodern düşünce ise öncelikle modernitenin öngördüğü geniş kapsamlı yaklaşımları reddederek, yaşamın her alanında parçacıl müdahaleleri gündeme getirmektedir.

Bu yaklaşımla birlikte kentlere de artık bütüncül yaklaşımlarla çözülemeyecek alanlar olarak bakılmakta; parçacı ve proje odaklı yaklaşımlar desteklenmektedir. Böylece kentler, birbiri ile yarışan, bir bütün olarak ele alınmayan ve yalnızca belli parçaları ile yönetilen coğrafyalar haline gelme tehlikesi içindedirler. Kentlerin yarışır hale getirilmesinde, dünya kenti ya da küresel kent statüsüne erişmesinde, ulus ötesi yatırımları çekmesinde ve ekonomik canlanma ve gelişiminde kentsel projeler önemli bir yer tutmaktadır. Kentsel projeler daha çok planlamada son yıllarda gündemde olan dönüşüm kavramı ile birlikte anılmakta ve bu dönüşümler kentsel projeler yoluyla yapılmaktadır.

Ekonomik dönüşüm sürecinde kentlerin küresel sistemle bütünleşme çabası kent içinde atıl hale gelen alanları ortaya çıkarmakta, yeni sektörler ise mekan sıkıntısı çekmektedir. Çoğunlukla eskiden kamuya ait olan ancak artık işlevini yitirmiş büyük kentsel alanlar, büyük oranda kentin merkezi alanlarına yakın yerlerde konumlanmaktadır. İşte bu gibi alanlar, özel sermaye yatırımları için çoğu kez belli bir yapı stoğuna, tarihi geçmişe sahip, altyapısı olan ve çoğunlukla merkezi konumda olmaları dolayısıyla özellikli proje alanları olarak büyük fırsatlar sunmaktadırlar. Bu tür alanlar kentlerin mekansal kalitesini değiştirirken, ekonomik yapı ve istihdam koşullarında da değişiklikler yaratmakta, ancak çevrelerine yaptıkları etkiler dolayısıyla olumsuz sosyal sonuçlara yol açabilmektedirler. Kentsel projeler, bütün içinde ve kamu yararı çerçevesinde ele alınması gereken projelerdir. Borja ve Castells (1997:152), kentsel projeleri ölçeklerine göre büyük, orta ve küçük olmak

üzere üçe ayırmaktadırlar. Yazarlar, stratejik planlama yaklaşımı açısından ve yarışan kentler olgusu içinde bu projeleri şöyle değerlendirmektedir:

Büyük Ölçekli kentsel projeler: son yılların stratejik planlama yaklaşımı içinde ortaya çıkmışlardır. Çoğunlukla, kentlerin etki alanındaki bölgelerde, kent çeperinde yer alırlar ve şu üç şartı sağlamak zorundadırlar:

- Projenin senaryosunun geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerle ilişkili olması gerekir
- Projenin kentin diğer bölgelerindeki projelerle ve dinamiklerle uyumlu olması gerekir.
- Projenin çevresine güçlendirici ve itici bir güç vermesi gerekir.

Bu tür projelerin çok parçalı yapıları, çok fonksiyonlu dinamikleri ve yeni metropoliten kent sistemlerinde kentsel-bölgesel merkezleri oluşturan bir yapıları vardır.

Orta ölçekli kentsel projeler ise kent merkezi ve çevresinin iç içe geçtiği mevcut kent içinde yer alırlar. Bu kentler genellikle, merkezin yenilediği, yeni kentsel merkezlerin ve gelişme akslarının olduğu kentlerdir. Bu tür projeler genellikle potansiyelleri harekete geçmeye elverişli, eski liman, depolama sanayi vb. alanları seçerler.

Küçük ölçekli kentsel projeler: ölçeklerinin aksine kentsel gelişme içinde önemli stratejik etkileri olan, özel projelerdir. Bu tür projelerin ayırt edici özellikleri şunlardır:

- Kullanımlardaki çeşitlilik ve çevresel kaliteyi bütünleştiren bir yapıya sahiplerdir.
- Mevcut dinamikleri güçlendiren ve kentin gelişme dinamiklerindeki zorlukları ve eksiklikleri cevaplamaya yönelik bir yapıları vardır.
- Kendi sahip oldukları özelliklerle kentsel mekanın değerini artırır.

Küçük ölçekli projeler, örneğin oteller, alışveriş merkezleri, eğlence alanları, iş merkezleri gibi özellikle tarihi binalara verilen yeni fonksiyonlar yoluyla gerçekleştirilirler. Ulaşılabilirliği kolay, kent içinde ayırt edici özgün bir kimliği olan alanları seçerler. Küçük ölçekli projelerin stratejik değerleri, binalara ya da alanlara getirdikleri fonksiyonlardan değil, aslında kentsel dinamikler üzerindeki etkilerinden kaynaklanır

Bu noktada ülkemizde, özellikle de İstanbul'un farklı bir çok alanında son yıllarda hızlı bir şekilde yaşanmakta olan değişim ve dönüşüm sürecini yukarıda sıralanan ölçeklerdeki bir çok projenin içerikleri ve kente olan etkilerinin de bu kapsamda değerlendirilebileceğini görmekteyiz.

1.6. BÖLÜM SONUCU

Koruma kavramının ortaya çıkışı ve Türkiye'de yaşanan sürece baktığımızda korumanın ilk başlarda sadece anıtsal eserlerin korunmasından, sivil mimarlık örneklerine giderek daha geniş alanlara; kentsel sitlere kadar uzandığını görmekteyiz.

Gelişen koruma anlayışıyla birlikte koruma planlamasının yapımı ihtiyacı doğmuş, ancak ülkemizde bu planların yapımı, yine imar planı mantığıyla yapılmaya devam etmektedir. Ancak değişen koşullarla birlikte bu planların uygulanmasında ve kentlerin korunmasında yeterli olmadığı görülmüştür.

Geleneksel kent planlamsının da özellikle 1990'lardan sonra kendini yenilemesi ve yeni araçlarla, yeni bakış açıları ve çözüm yolları arayışlarıyla yeniden ele alınmasıyla birlikte koruma planlamasının da artık yeniden ele alınması gereği vurgulanmış; mevcut yöntemlerle sağlanamayan başarıyla birlikte koruma planlamasının da yeni bir yaklaşıma duyduğu ihtiyaç ortaya konmuştur.

Bu bağlamda kentsel planlamanın geçirdiği evrime bakılmış ve son yıllarda kullanmakta olduğu bir araç olan stratejik planlama konusu ele alınmıştır. Stratejik planlamanın ve kentsel planlamanın ilişkisi incelenmiş, bunun birer aracı olan dönüşüm ve kentsel projeler ölçeklerine göre incelenmiştir.

Tezin bundan sonraki kısmında ise konumuz itibariyle koruma planması içinde tarihi kent merkezlerinde yaşanan koruma sürecine bakılacak, bu alanlardaki koruma ve uygulama sorunlarına değinilecektir. Konuya yeni bir koruma planlaması mantığı getirmek için de birinci bölümde anlatılan stratejik planlama yaklaşımından yararlanılabilir mi, ve bundan yararlanıldığı takdirde meydana gelecek sorunlar neler olabilir gibi konular tartışılacak, en

iyi şekilde bu planlama yaklaşımından koruma planlaması için nasıl yararlanılabilir sorusu üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2. TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KORUMA YAKLAŞIMI VE “STRATEJİK PLANLAMA” KORUMADA ETKİN BİR ARAÇ OLARAK KULLANILABİLİR Mİ?

2.1. TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KORUMA

Özellikle 1950 sonrası yaşanan kırsal alandan kentlere yaşanan göç ve hızlı kentleşme, 1980 sonrası ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması ile, 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden güvenlik ve ekonomik nedenlerle yaşanan göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir. Kentlerin önce varoşlarında başlayan yasal olmayan yapılaşma (gecekondu), giderek imar aflarıyla kentleri bir kanser gibi sarmış ve günümüzdeki başlıca kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir. Kentlerin hızlı büyümesiyle, tarihsel kent dokularında ve tarihsel kent merkezleri üzerinde bir takım olgular ortaya çıkmıştır. Bunlar:

- “İmar” adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını arttırma vb koruma hedefi olmayan, hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamalar yapılması
- Bu planlar doğrultusunda, spekülasyon amaçlı olarak kentlerde geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması
- Sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının yetersizliği nedeniyle geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu

- Giderek aşırı yapı ve nüfus yoğunlaşması nedeniyle oluşan ulaşım ve otopark sorunları
- Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma ve sosyal çöküntü bölgesi niteliği

Yukarıda genel hatlarıyla sıralanan bu sorunlarla birlikte kentlerin birçok alanı değişime uğramış ve bu değişim kentleri kötü anlamda etkilemiştir. Yıllar önce temelleri atılan ve zamanında müdahale edilmeyen bu sorunlarla birlikte tarihi kent dokuları üzerinde de büyük baskılar oluşmuş, bu süreçten belki de en fazla etkilenen alanlar olmuşlardır. Tarihi kentsel alanlar üzerindeki bu baskılar ve sorunlar yöreden yöreye nitelik değiştirmektedir;

- Kentlerin göç alma hızı,
- gelişme potansiyelleri,
- geleneksel dokunun niteliği
- tarihi binaların yapı malzemesi ve tarihi dokunun yeni gelişen kent kesimleri ile olan ilişkileri
- turizm potansiyeli
- yerel yönetimlerin yaklaşımları
- tarihi kentsel alanların kent içindeki yeri
- koruma bilincinin gelişmişlik düzeyi
- kaynakların kullanımı

gibi faktörler her kentte ve hatta aynı kent içindeki farklı tarihi alanlardaki korumayı birbirlerinden farklı kılmaktadır.

Yukarıda da anlatıldığı gibi bir tarihi alanın kent içindeki yeri (konumlanışı) de bu alanların üzerindeki baskılarda ve yaşanan sorunlarda etkilidir. Kent içinde odak noktada olan, ulaşılabilirliği kolay, önemli yol bağlantıları üzerinde yer alan, geçmişinde de merkez niteliği taşımış, canlı bir kentsel yaşama sahne olmuş alanlar (tezin bundan sonraki kısımlarında “tarihi kent merkezleri” olarak kullanılacaktır) bu baskılardan en fazla etkilenen alanlar olmaktadır.

Kentsel ölçekte, korunması gerekli çevreler için koruma eylemi, önceden kurulmuş olan ve koruma sürecinin her aşamasında dikkate alınması gereken mevcut yapı stokunun, kent bütünündeki gelişme ve değişimlere sürekli olarak uyarlanması yönünde olmalıdır. Bu nedenle herhangi bir planlama sürecinin mevcut yapısal birikimi, hem kendi hayat döngüsü için hem de plan kapsamında, gelecekte olan yeni koşullar açısından önemsenmesi gerekmektedir (Yücel, C. 2005).

Bu yaklaşımla, korunması gerekli tarihi kent merkezlerine yönelik planlama çabalarının amaç ve beklentileri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Farklı tarihi dönemlerin ve sosyal, kültürel, antropolojik, coğrafi ve ekonomik ilişkilerin en yoğun yaşandığı tarihi kent merkezlerinin bir bütün olarak korunması, yalnızca kültürel ve tarihi değerlerin değil, ekonomik ve sosyal niteliklerin de korunmasını gerektirir. Bu nedenle tarihi kent merkezleri güncel kent dinamikleri ile birlikte ele alınmalı, koruma gereklilikleri ile kent planlama hedeflerinin, mevcut dokunun önemini ve değerini dikkate alarak, genel planlama süreci içerisindeki diğer faktörlerle birlikte uzlaştırılması hedeflenmektedir.
- Tarihi kent merkezlerinin korunmasında başlangıç, tüm koruma planlarında olduğu gibi mevcut dokunun analizi ve incelenmesine dayanan tanımlama aşamasıdır. Bu çalışma dokuyu oluşturan yapıların mimari, yapısal ve fonksiyonel tipolojilerinin ve bunların kentsel alana yansımalarının incelenmesi ile gerçekleştirilir. Bu nedenle de, tarihi kent merkezlerinin kullanılabilirlik potansiyelinin üst seviyelere çıkarılmasında önemli bir yer tutmaktadır.
- Kamusal amaç ve hedeflerle, serbest piyasa kuvvetleri arasındaki çatışmanın giderilmesi için değişime yönelik eylemlerin ortaya konması ve kontrolünün sağlanması hedeflenmelidir.
- Korunması gereken tarihi kent merkezlerindeki yapıların kentsel gelişmeye koşut olarak yeni yapılaşma gereksinimleri vardır. Özellikle merkezi konumda

olan ve canlı bir ticari ve sosyal yaşam içinde yer alan tarihi kent merkezlerinde bu gelişme isteği daha baskındır. Fakat koruma altına alınma sürecinde bu istek sınırlandırıldığı için olumsuz koşullar meydana gelmektedir. Bu durum koruma-yaşatma, kültürel, sosyal ve ekonomik boyutları da içeren, mekana yönelik tüm disiplinlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil insiyatiflerin, yatırımcı ve girişimcilerin, mülk sahibinden kullanıcıya, toplumun her kesimiyle beraber ortak bir vizyon oluşturularak aşılabilir.

2.2. TARİHİ KENT MERKEZLERİ ÜZERİNDEKİ BASKILAR

Bir zamanlar, oluşturuldukları dönem içinde yaşayan canlı birer kent parçası ve çoğu eskiden prestij mekanı olan tarihi kent merkezleri hızlı kentleşme, göç olgusu, koruma politikalarının yetersizliği gibi yukarıda da anlatılan nedenlerle bir kısmı terk edilip köhneleşme sürecine girmiş, bir kısmı asıl sahiplerinin değişen koşullarla yer değiştirmesi ya da vefat, miras gibi nedenlerle el değiştirmiş, ya da eski ve bakımsız oldukları, günümüz yaşayışlarına uymadığı ve artan gereksinimleri karşılayamadıkları için ya terk edilmiş ya da çok ucuz kiralarla özellikle büyük kentlere göç edenler tarafından tercih edilen alanlar haline gelmişlerdir. Tarihi kent merkezleri üzerindeki baskılara bakıldığında bunun içeriden ve dışarıdan gelen baskılar olduğunu görmekteyiz. Konumuz itibariyle merkezi konumda olan tarihi kent merkezlerinde ise bunun en fazla görüldüğü iki etki; değişen arsa piyasası gücüyle yaşanan değişimler ve turizme yönelik yapılan uygulamalardır.

2.2.1. Arsa Piyasası Gücü (Rant Baskısı) ve Fonksiyonel Dönüşüm

Arsa piyasaları şehirlerin yapılarını şekillendirmede önemli rol oynarlar. Şehirlerdeki nüfus yoğunlukları arasındaki farklar piyasa güçlerinin kentsel yer seçimlerinin belirlenmesindeki önemli etkenlerin başında gelmektedir. Tarihi merkezlerin lokasyonu da genellikle şehirlerin ağırlık merkezlerinde oldukları için arsa piyasasının arsa kullanım şeklini değiştirmeye yönelik bu baskısı en yüksek düzeyde korumaya ihtiyaç duyulacak alanlarda ortaya çıkar (Bertaud, A. 2005).

1980'lerden sonra tüm dünyada yaşanan politik yeniden yapılanma ve beraberinde ekonominin ileri bilişim ve ulaşım teknolojilerinden faydalanarak yeniden yapılanması olarak tanımlanabilen küreselleşmenin dinamiklerinden etkilenerek yeni yapısal dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişimlerin mekansal yansımaları hem kentlerin makroformlarında gözlenen yer seçim tercihleri, hem de kentsel fonksiyonların biçim ve işlevleri ile ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişim sürecinden oldukça etkilenen ülkemizde, sürecin en yoğun hissedildiği kent İstanbul olmuş ve kentin ana belirleyicileri olan kent merkezleri de bu yeni mekansal yapı içerisinde yerlerini almışlardır (Özus, E.; Dökmeci, V. 2006).

1980 sonrası dönemde, rant ekonomisinin gelişmesinin ardından kent merkezlerindeki büyük rant alanları birçok grubun ilgi odağı haline gelmiş, yerel, ulusal ve uluslar arası yatırımcılar için karlı birer yatırım alanına dönüşen kent parçaları, hızla dönüşmeye başlamıştır. Bu noktada, durumun ilgi çeken tarafı, çoğu kez bu dönüşümlerin mevcut kent planlama sisteminin hantal yapısını by-pass ederek gerçekleşmesidir. Kent planlarının uzun süreçler içinde başaramadığı dönüşümler, yatırımlara çekici olan alanlarda projeler yolu ile kısa sürelerde gerçekleşmeye başlamıştır (Erden, D, 2004).

Birçok kentte kent planında öngörülmediği halde geleneksel kent merkezi büyük hızlarla dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm sosyal ve ekonomik olmakla beraber, mekana yansımaları ise kullanıcıların arz ve taleplerini değiştirmiş, dolayısıyla bu da bina kullanımlarında değişimi getirmiştir. Kısacası fonksiyonel bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Özellikle İstanbul'da merkez konumunda olan tarihi kent alanlarında fonksiyonlardaki bu dönüşümü görebilmek mümkündür. Daha önce konut olarak kullanılan birçok bina, yeni yatırımların gelmesiyle, belli akslar üzerinde ticari faaliyetlerin artmasına ve giderek konut sayısında azalmaya sebep olmuştur. Başlangıçta binaların alt katlarında başlayan ticari faaliyetler, gün geçtikçe üst katlara tırmanmış ve bazı alanları sadece ticaret aksına dönüştürmüştür. Bu da tarihi kent merkezleri üzerinde baskı yaratan faktörlerden biridir. Binaların başlangıçta konut olarak tasarlanması yüzünden, fonksiyonu değişen katlarda yenileme kaçınılmaz olmaktadır. Amaca yönelik yapılan bu yenilemeler

genellikle tarihi binaları tahrip eder nitelikte olup özgünlüğünü bozmaktadır.

“Kentlerin küresel sisteme eklemelenme biçimi olarak sunulan oluşumlar sadece mekanın değil, kentin kullanıcısı olarak bireylerin de değişmesini beraberinde getirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 1980 sonrası gelişmeler, bütüncül bir kentsel gelişme stratejisini dolayısıyla demokratikleşme ve aydınlanma süreçlerini de olumsuz yönde etkilediği açıktır. Çünkü söz konusu uygulamalar temelde bireyin ülke ve toplum yararı ve ulusal değerlerin korunması anlayışını terk ederek, yerine rant ekonomisinin önceliğini koymasını toplumsalluk yerine bireycilik anlayışını geliştirmesini sağlıklı bir çevre bilincini oluşturamamasını ve cumhuriyetin ilk yıllarında var olan yurttaşlık sorumluluğunu yitirmesine neden olmuştur (İncedayı, D 2002).”

Tarihi dokunun korunması konusunda zaten bilinçsiz olan bireyler böylece “nasıl daha fazla kar elde ederim?” ve var olan binadan ya da arsadan “nasıl daha fazla rant elde ederim?” mantığıyla hareket edip, kaçak kat çıkmalar, mekanları genişletmeler, ya da tarihi dokuya uyumsuz yüksek katlı ve dokuya uymayan binalar yaratma yoluna giderek kazanç elde etmeye başlamışlardır.

Küreselleşmenin etkisiyle artan arsa piyasalarının gücüyle tarihi kent merkezlerinde başlayan değişimler daha çok koruma amaçlı olmayıp, “yenileme” ve “dönüşüm” şeklinde kendini göstermiştir. Bu şekilde gerçekleşen projeler de özellikle ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesine, arsa piyasasının taleplerine cevap verecek turizm, eğlence, kültürel aktiviteler ve alışverişe yönelik yatırımlar yapma yolunda ilerlemiştir. Bu anlamda yeni ofis mekanlarının, otellerin, yüksek katlı alışveriş merkezlerinin yapılmasına odaklanılmıştır.

Yenileşme ve dönüşüm anlamında zaten gözünü ulaşılabilirliği en yüksek olmasından dolayı kentin merkezlerine dikmiş olan yatırımcılar, tarihin ve tarihi kentsel alanların sunduğu olanakları yeniden keşfederek, tarihi kent alanları üzerinde ya da çevresinde bu yatırımlarını gerçekleştirmişlerdir.

Farklı ve ilgi çeken alanlar yaratarak rant elde etmeye odaklanan bu girişimler kentin tarihi

kent merkezlerini birer metaya dönüştürüp, kentin kimliği ve kültürel mirasın korunması amacı gütmeyen yenilemelere, ya da fonksiyonlardaki dönüşümlere neden olmuşlardır. Bunun sonucu olarak yapılan restorasyonlar ve yenilemeler de amaç değil, sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Turizm Baskısı

İmar ve yatırım kararlarında tarihsel ve doğal değerleri göz ardı eden politikaların 1950'lerdeki ilk büyük hamlelerinin ardından, ikinci büyük dalga, 1980'lerle birlikte başladı. Üstelik bu yeni dalga, daha önceki gibi sadece imar hukukunda değil, başta turizm ve ormancılık olmak üzere koruma, madencilik, tarım ve hatta çiçeği burnundaki çevre mevzuatında da yine yağmaya dönük yönlendirici düzenlemelerle hemen tüm yasal ve kurumsal yapılanmayı etkisi altına aldı.

Dönemin bu yöndeki ilk radikal girişimi, hiç kuşkusuz 1982 yılının Mart ayında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Yasası'ydı. Bugün bile genel ilkeleri ve temel kurallarıyla yürürlükte olan "turizm merkezleri" uygulamasını başlatan Turizm Teşvik Yasası, ülkeye döviz girdisi sağlayacak turistik yatak sayısını arttırmak adına en önemli teşviği yatırımcıya 49 yıllığına ucuz kamu arazisi tahsis etmek şeklinde görüyor, ayrıca bu arazilere, yol, su, elektrik ve telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerinin de devlet tarafından öncelikle yapılmasını öngörürken, tesislerin yapım ve donanımı için de inşaat ve tefriş kredilerini düşük faiz ve ucuz geri ödeme takvimleriyle başlatıyordu.

Yasanın bu içerikteki uygulaması, daha ilk yatırım teşviklerinden itibaren kentsel, doğal ve kültürel koruma alanlarıyla orman ve kıyılarda öncelikle "ayrıcalıklı imar olanakları" sağlamak şeklinde gerçekleşti.

Yasaya göre devletçe teşvik edilmesine karar verilen yatırımlar için seçilen arsa ya da araziler, imar planlarındaki ya da diğer mevzuattaki koruma ve yapılaşma koşulları ne olursa olsun, Turizm Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla, "turizm merkezi" ilan edilebiliyordu.

Nitekim bu seferberlik yine 1980'lerin ortalarından itibaren öylesine örnekler yarattı ki, İstanbul'un en çok tartışılan yapıları olan Park Otel, Gökkafe, Conrad, Swiss Otel gibi, hem kentsel dokuyu ezen, hem özgün silüeti parçalayan, hem de topluma ait ve kent kültürüyle bütünleşmiş tarihi nitelikli yeşil alanları işgal eden tesisler Turizm Teşvik Yasası'nın ilk ürünleri oldular.

Turizm, yapılan yatırımların çok kısa sürede geri döndüğü ve yüksek oranda gelir getiren bir endüstri olması nedeniyle, yıllarca geçirdikleri süreçlerden sonra çöküntü alanı haline gelmiş ve çok acil müdahaleler gerektiren tarihi çevre ve tarihi yapılar için finans kaynağı olabilecek bir sektördür. Tarihsel dokular pek çok sebeple ya terk edilmiş ya da düşük gelir grubuna mensup kişilerce kullanılmaktadır. Bu durumda köhneleşen ve yıpranan tarihi çevre, turizm faaliyetlerinin bu alana girmesi ile temiz, bakımlı ve kaliteli hale getirilebilir (Keskin, D. 2004).

“Tarihi çevrenin korunması ile belirli bir turizm anlayışının birbiri ile bağdaşan amaçları olabilir. Birincisi (tarihi çevre) anlamın içeriğini günümüz ve gelecek için korumak, ikinci amacı ise birincinin anlamsal içeriğini barışın ve insan ilişkilerinin güzelliğini yeniden inşa etmek için bir vesile olarak ele almak olmalıdır. İkincisinde kısa süreli tecimsel tasarruflar ön plana geçtiği anlarda, birincisinin yitim süreci başlar. Bu da toplumun belleğinin yitim süreci olarak algılanmalıdır (Okyay, İ. 1996).”

Turizmin, tarihi kent merkezleri üzerindeki etkilerine baktığımızda, genellikle binaların korunup yenilenmesi ya da kullanılarak köhnemesinin önüne geçilmesi açısından olumlu etkiler yaratabileceğini görmekteyiz. Ancak bu yapılırken tarihi dokunun bozulmaması için turizmin korumayla dengesinin iyi kurulması ve gereken yerlerde sınırlamalar getirilmesi gerekmektedir. Çünkü dinamik büyüyen ve gelişme eğilimli bir sektör olan turizm, özellikle tarihi kent merkezleri için yoğun baskı ve taleplerle bu alanların başta korunması için olumlu görülen yararlı etkisini, tam tersi bir sürece sokup, geri dönüşü mümkün olmayan tahribatlar da verebilme potansiyeline sahiptir.

2.3 TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN KORUNMASINDA BİR YÖNTEM OLARAK KENTSEL YENİLEŞME

Tarihi kent merkezleri önceki bölümde de anlatıldığı gibi bir takım sorunlara maruz kalmış ve iç ve dıştan gelen baskılar sonucu değişime uğrayan alanlardır. Bu değişimlere neden olan süreçlerden en önemlisi de tarihi kent merkezlerinde sıkça görülen köhneme sürecidir.

Literatürde köhneleşme; belli bir devre içinde net yatırım azalmasına maruz kalmış, fizik bir yapının içinde bulunduğu durum olarak tariff edilmektedir (Kuleci, E. 1995).

Köhneleşme standartların altında olması ve gelişmelerin durmuş veya gerileme halinde olmasıyla ortaya çıkar.

Kentsel yenileşme de kentlerdeki sorunlu alanların, çöküntü bölgesi haline gelmiş, köhneleşmiş alanların yeniden kente kazandırılması, fiziksel eskimenin durdurulması ve ıslah edilmesinin sağlanması, bölgedeki sosyal yapının düzeltilmesi ve ekonominin canlandırılmasıyla birlikte insanların yaşam kalitesinin artırılıp, daha iyi çevrelerde yaşamalarının sağlanması amacıyla ortaya çıkmış bir yaklaşımdır.

Bina ya da kentsel alanlar bazında koruma planı bulunmayan tarihi kentsel alanlarda, ya da şehrin dönüşüme ihtiyacı olan sorunlu herhangi bir alanında kentsel yenileştirme uygulanabilmektedir. Ancak kentsel yenileşmenin uygulanabilmesi için köhneme düzeyi ya da sorunları en fazla alan olması en önemli kriter olarak görülmemektedir. Bu noktada, kent için en kazançlı olan ve yenilenme potansiyelinin en fazla olduğu alanlar kentsel yenileşme için seçilmektedir.

Konumuz itibariyle korunacak kentsel alanlarda yenileşme yaklaşımlarının ortaya çıkış nedeni ise; kentsel sit alanlarının zaman içinde mevcut altyapı ve arazi kullanımına, kentin gelişme dinamiklerine ve artan kent rantı değerlerine uymamaları, işlev yüklenmedeki engelleri ve sahiplerinin yaşam kalitesinin düşük olması ya da sahipsiz olma gibi nedenlerle kent için sorunlu hale gelmeleridir.

Yıllardır yapılmakta olan koruma planlarında korunacak kentsel alanların sorunlarına tam anlamıyla çözüm bulunamamış, ya da bu alanlar dondurulmuş alanlar olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakılmıştır. Kentsel yenileşme çalışmaları da planlamanın bu zaafını ortadan kaldıracak çözümler getirmek amacıyla gündeme gelmiş bir yaklaşımdır.

Kentsel Koruma: “toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak” şeklinde tanımlanabilir (Zeren, N. 1981).

Zeren’in bu tanımı bağlamında korumaya bakıldığında; kentsel ölçekte yapılan koruma, köhneme sürecinde olan yapıların ya da bölgelerin özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Köhneme sürecine girmiş olan tarihi kent dokusu, sosyo-ekonomik ve mekansal durumuna bakılarak çeşitli yönlerle kent makro formuna kazandırılmaktadır. Bir koruma aracı olarak görülen kentsel yenileşmeyle ulaşılmak istenen bu yaklaşım içindeki yöntemler de farklı olabilmektedir. Bunlar:

- Sağlıklaştırma – Rehabilitasyon (Rehabilitation): Bakımsız, harap ya da terk edilmiş eski yapıların, tarihi çevrelerin, toplumun değişen gereksinimleri karşılayacak biçimde onarılarak çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasıdır
- Yenileme-Renovasyon (Renovation): Çağdaş yaşam biçimlerinin gereksinimlerini karşılayamaz durumda olan, bakımsız tarihsel konut ve öteki yapıların onarılarak günümüz standartlarına yükseltilmesi işlemlerini kapsamaktadır. Yenilenecek tarihsel yapının tasarımındaki işlevini sürdürmesi gerekli değildir
- Yeniden Canlandırma-Revitalizasyon (Revitalization): Terk edilmiş, depolama, imalat gibi işlemlere tahsis edilmiş ya da düşük gelir grupları tarafından sağlıklı ve yoğun bir biçimde kullanılan tarihsel yapı ve kent dokularının ekonomik yönden ve kullanım açısından canlandırılması işlevidir
- Soylulaştırma (Gentrification) : Eski kent merkezlerindeki yenilenme sürecinde, bu alanlarda yaşayan düşük gelir grubunun yerine yüksek gelir grubunun yerleşmesiyle oluşan sosyal ve fiziksel yenilenme olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, şehir yenileme kavramının özünde değişim, dönüşüm, canlanma, hayat bulma gibi kavramlarla ifade edilen bir dinamizm saklıdır. Bu tanımlardan yola çıkarak şehir yenilemeyi en genel anlamıyla “zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen şehir dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulduğu bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden oluşturulması eylemi” olarak tanımlamak mümkündür.

2.4 TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE KENTSEL YENİLEŞME VE KENTSEL PROJELER

Konumuz itibariyle tarihi kent merkezlerinin korunmasında bir araç olarak kullanılan kentsel yenileşmenin uygulama şekillerine baktığımızda, bunun son yıllarda sayıları hızla artan “kentsel projeler” yoluyla yapıldığını görmekteyiz. Tezin birinci bölümünde anlatılan stratejik planlama yaklaşımları ve kentsel projeler kısmında da değinildiği gibi artık geleneksel planlama neredeyse yerini farklı doku ve ölçeklerde geliştirilen bu projelere bırakma eğilimindedir. Fiziki planlar yine kentler ve koruma alanları için yapılmaya devam edilirken, bu planların çoğu zaman öngörmediği halde, bir anda kentin belli bir alanı geliştirilen projeler yoluyla fonksiyon değiştirmekte, yenilenmekte hatta orada yaşayan insanlar yerlerinden edilebilmekte yerlerine yeni kullanıcılar gelebilmektedir.

Bu tezde üzerinde durulan konu itibariyle ve birinci bölümde anlatılan farklı ölçeklerdeki kentsel projeler açısından bir değerlendirme yaptığımızda tarihi kent merkezlerinde ve çevrelerinde devam etmekte olan projelerin daha çok küçük ölçekli kentsel projelere girdiğini görmekteyiz. Burada özellikle üzerinde durulan kent içinde ulaşılabilirliği kolay olması bakımından ve tarihi binalara verilen yeni fonksiyonlarla bu değişimin sağlanması açısından tarihi kent merkezlerinde yaşanan süreç bu alana girmektedir. Bugün tarihi kent merkezlerinde yıpranmış, kullanılmayan fakat kütle ve kapladıkları alan açısından ve kentin hafızasında belli bir yer edinmiş olmalarından dolayı kent için son derece önemli

olan tarihi binaların, sıra evlerin yenilenmesi, fonksiyon değiştirmesi ve gerçekleştirildikleri takdirde kentin bu alanlarında daha fazla yoğunluk getirmeleri ve günlük hayatı canlandırmaları bu projelere örnek olarak gösterilebilir.

Kentsel projelerin farklı ölçeklerde, farklı amaçlarla kullanılabilen yapısı dolayısıyla, kısa sürede kentlerin ekonomik hayatına önemli bir cazibe kazandırabildikleri yadsınamaz. Ancak bu cazibenin, kentlerin sosyal ve kültürel yaşamı açısından da ele alınıp bu konularda da aynı değeri taşıyıp taşımadığını belirlemek önem taşımaktadır. Bu türlü projeler, bir kent vizyonu ve stratejik gelişme planı ile bağlantısı olmaksızın, sosyal ve çevresel etkileri değerlendirilmeksizin uygulandıklarında, uzun vadede beklenen sonucun tam aksi yönde etkiler gösterebilme tehlikesini her zaman taşımaktadırlar. Kentlerin gelişimi, proje temelli yaklaşımlardan çok, bütüncül yaklaşımları gerektirmektedir. Bu tür projeler, kentlerin kamusal yaşamının canlandırılması açısından önem taşıırken, yalnızca kısa dönemli ekonomik kazançlara odaklı ya da belli bir kesime hizmet eden, kamuya uzak tasarımlar oldukları takdirde kentin yaşam niteliği açısından olumsuz durumlara yol açabilmektedir.

Kentsel dönüşüm ile gündeme gelen kentsel projeler, kamu elindeki alanların özelleşmesine yol açarak kamuya ait varlıkların gözden çıkarılmasına yol açması tehlikesini barındırmaktadır. İstanbul'da günümüzde bunun pek çok örneğini görmekteyiz. Bugün İstanbul üzerinde işlenen parçacı ve projeci yaklaşım, kamu alanlarının özelleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Kamuya ait alanlar, bir kentin planlanmasında önemli kaynaklardan birisini oluşturmaktadır. Özellikle tarihi kent merkezlerinin planlanmasında en önemli sorunlardan biri olarak kabul edilen mülkiyet sorununa bir de kamu elindeki arazilerin özelleştirilmesi eklenince kamunun müdahale alanları kısıtlanmakta, yetkileri sınırlanmaktadır. Dolayısıyla, stratejik öneme sahip alanların özelleştirilmesi, uzun vadede kamu yararına aykırı sonuçlar doğurabilmektedir.

2.5 TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN KORUNMASINDA “STRATEJİK PLANLAMA” BİR ARAÇ OLARAK KULLANILABİLİR Mİ?

Korumanın giderek anıtsal binalardan kent dokularına ve tarihi kent merkezlerine geçişinin yaşandığı bir süreçten geçtiğini bilmekteyiz. Burada koruma bakımından çok önemli bir nicelik ve nitelik farkı vardır. Birincisi, bunların giderek daha büyük alanları, yüzlerce hatta binlerce binayı içermesi, ikincisi ise konut ağırlıklı olmalarıdır. Bu durumda bu alanların alışılmış bir kamu girişimi ve müzecilik anlayışıyla korunması olanaklı değildir. Hiçbir ülkede kamu olanakları, eski bir kent dokusunun tümünü korumaya, restore etmeye yetmez ve böyle bir dokunun korunması aynı zamanda içindeki hayatın sürmesiyle mümkün olabileceğinden eski ve yeni kullanım arasındaki çelişkileri, kamu girişimleri çözmeye yeterli değildir. Bu durumda gereken, özel sektörü ve kişileri işin içine sokmak, yani korumaya özendirme. Bu ise ancak önemli bir sosyolojik evrimin sonucu olabilir (Yerasimos, S. 2003).

Stefanos Yerasimos'un da belirttiği gibi, kamunun olanakları hiçbir zaman korumanın tek elde gerçekleştirilmesine yetecek ölçüde olamayacaktır. Bu sağlansa bile tarihi kent merkezlerinde, tüm kentsel planlama çalışmalarında başlıca sorun olarak nitelenen mülkiyet sorunu her zaman bir engel teşkil edecektir. Bu bağlamda, koruma planlamasının geleneksel yöntemlerle uygulanan fiziki plan mantığının yeterli olmadığını ve sadece yerel yönetimlerin, büyükşehir belediyelerinin yaptığı bu planlama çalışmalarının sorunlara çözüm getiremeyeceği açıktır. Nasıl ki kentler canlı birer organizmaysa ve insanlardan oluşmaktaysa ve bu alanlarda yaşayan insanlar için planlar üretilmekteyse bu insanları bu süreçten ayrı tutmak olası olamayacaktır.

Nitekim yapılan çoğu planın gelen itirazlar sonucu uygulamaya geçmeden iptal edildiği ve her seferinde sakıncalı görülen ya da eksik kalan bir nokta yüzünden planların iptaliyle son bulduğunu ve yeniden plan yapım çalışmaları başladığını görmekte, yaşamaktayız. Tarihi değerlerin, sokak dokularının zaten yeterli olmayan bilinç sonucu hızla tüketilmekte olduğu ve geri dönüşünün olmadığı günümüzde bir de yapılan planların iptal edilmesi ya da

uygulanamaması sonucu, öncelikli olarak planları hazırlanması gereken bu alanlar plansız kalmaktadır.

Sorunun geleneksel planlama yöntemleriyle çözülemediği görülmüş önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi korumada yeni bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç ortaya konmuştur. Bu noktada mevcut kentsel koruma yöntemlerine bakılmış, bunların da kentsel yenileşme uygulamaları çerçevesinde ve proje odaklı oldukları görülmüştür. Sadece projeler bazında yapılacak uygulamaların ileride yaratacağı sakıncalar açıktır. Kent bir bütündür ve parçacı çözümler sadece uygulandığı alandaki sorunların çözülmesine yetmekte ya da sorunların çoğu zaman sadece yer değiştirmesiyle sonuçlanmaktadır.

Bu noktada birinci bölümde anlatılan ve yeni bir planlama yaklaşımı olan stratejik planlamanın koruma planlamasında da etkin olarak kullanılabilirliği olup olmadığını tartışmakta yarar vardır.

Stratejik yaklaşımların aslında günümüzde koruma planlamasının da içine bir ölçüde girmiş olduğunu görmekteyiz. Kentsel yenileşme, korumaya girmiş ve çeşitli yöntemlerle parçacı bir araç olarak kullanılmaktadır. Bunun da stratejik planlamanın mantığıyla aynı paralellikte olduğu söylenebilir. Kentsel planlamada kentsel projeler ve dönüşüm projeleri de aynı şekilde tarihi kentsel alanların yenilenmesinde etkili olabilmektedirler. Ancak bunlar parçacı ve genellikle birbirinden ayrı süreçlerde ve aralarında etkileşim olmayan, bütüncül bir planlama yaklaşımı getirilmemiş projeler oldukları için sadece uygulandıkları alanlarda etkili olabilmektedirler. Çevreleriyle ilişkileri düşünülmediği ve kurulmadığı gibi çoğu zaman da kullanıcıları kötü etkileyen yanları olabilmektedir. Yenilenen ya da fonksiyonu değiştirilen alanların çevreye en büyük etkisi artan fiyatlar ya da yerlerinden edilme olabilmektedir.

Bu noktada stratejik planlama ile koruma planlaması ilişkisine baktığımızda, koruma planlarının da aslında tüm kent için yapılan genel planlar olmadığını, kent içindeki belli alanlar yani koruma altına alınmış sit alanları için yapıldığı önemli bir noktadır. Koruma planlarının da stratejik planlamada olduğu gibi, sadece belli bir konu ve alan üzerine

fokuslanılmış olduğu görülür.

Stratejik planlamanın özellikle mevcut yapıyı analiz etme yöntemleri koruma planları için önemli sayılabilir. Koruma planlarında tüm planlarda olduğu gibi ilk aşama mevcut dokunun analizi, alanla ilgili tipoloji çıkartılmasıdır. Baştan beri söylediğimiz gibi, her bir tarihi kentsel alanın birbirinden farklı koşulları, baskıları vardır ve bunlar standart bir koruma mantığıyla çözülemez.

Bu anlamada stratejik planlamanın SWOT yöntemlerinden yararlanılarak o alana özgü bir değerlendirme ve mevcut durum analizi yapmak yararlı olacaktır. Alanın sahip olduğu güçlü yanlar, potansiyelleri belirlenebilir. Zayıf yanları netleştirilerek bu alan üzerindeki baskılar ya da yaşanan sorunlar belirlenip, buradan da öncelikli çözülecek sorunlar çıkartılır, her alanda farklı olan fırsatlar incelenip, alanın sahip olduğu ve iyi yönde kullanılabilecek, ya da gelişim için değerlendirilebilecek özellikler saptanır ve alanı tehdit etmekte olan ya da ileride değişebilecek koşullarla baskı yaratacak koşullar gözden geçirilip ortaya konur. Bu yöntemin mevcut koruma imar planları mantığından farklı olan kısmı, yapılan mevcut durum analizlerinin her yönüyle masaya yatırılması ve bir sistematik içinde değerlendirilmesidir. Böylece geleneksel yöntemlerle yapılan koruma planlarında, fiziki koşullar üzerinde daha fazla durulduğu ve plan notlarıyla ya da alınan kararlarla önlenemeyen sorunların çözümü için ilk adım atılmış olabilecektir.

Koruma planlarının yapımı standartlaştırılmıştır. Bir alanın koruma amaçlı imar planının yapılması, o alanın korunmasını sağlayıcı yapıyı içerecek esnekliklere sahip olmalıdır. Korunması gerekli alanlar, özgün yapılar taşımaktadır ve planları da özgün yapıyı anlayıp yönlendirecek şekilde esnek olmalıdır (Erden, D. 2003).

Planların esnek olması gereği, alınan kararların değişen koşullarla birlikte değiştirilebilmesini ve stratejik çözümler getirilmesi gereğinden doğmuştur. Bu anlamda stratejik planlamanın izleme-güncelleme aşaması etkili olabilir. Birinci bölümde değinildiği gibi, stratejik planlamada izleme-güncelleme aşaması; “uygulamaların üst ve orta kademe yöneticiler tarafından izlenmesi ve geriye dönülerek planın gözden geçirilip geliştirilmesi

ve güncellenmesi” şeklinde tanımlanmıştı. Bu anlamda planların esnek olması ve değişimlere cevap verecek nitelikte olmasıyla stratejik planlamanın bu özelliğinden de yararlanılabilir.

Yere özgü dinamiklerin kavramsallaştırılması gereği geleneksel koruma planlamasında yoktur ancak standart çözümlerle planlar yapılmaktadır. Koruma planlaması ise, sadece planı yapılacak alana özel olması gereken ve koşulları kendi içinde değerlendirilmesi gereken bir planlama sistematiğine ihtiyaç duyar. Daha dinamik ve özgün çözümler gerektirir.

Planlamanın artık salt fiziki plan yapmak değil, kent yönetimindeki işletmecilik boyutunun mekansal planlamaya aktarımını da sağlayacak yeni düzenlemelere ihtiyacı olduğu açıktır. Özellikle tarihi kent merkezlerinin planlanmasında ve etkili bir korumanın sağlanmasında işletmecilik boyutu önem taşımaktadır. Çünkü bu alanlar sit alanı ilanıyla gelişmeye karşı durdurulmuş, dondurulmuş alanlar gibi süreçlere mahkum edilmektedir. Bu da köhnemeye, tarihi eserlerin yok olup gitmesi için sürecin hızlanmasına yol açmaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi artık korumanın gelişmenin önüne ket vuran değil, gelişmeyle birlikte ele alınması gereken bir yapıya kavuşması açıktır. Koruma planı yapan kent plancıları artık sadece plan çizen kişiler değil, kentin tüm dinamiklerini bir arada düşünmek zorunda olan ve bunu yaparken de kamu yararını ve tarihi mirasın öneminden ödün vermeyecek çözümler yaratacak bir role sahip olmak zorundadırlar.

Stratejik planlama ve yenileştirme, ya da bugün karşımıza çıkan anlamıyla kentsel projeler, aslında aynı mantıkla yapılmakta olan parçacı çözümler sunmaktadırlar, sadece kamu müdahalesiyle değil de daha çok özel sektör girişimleriyle gerçekleştirilen bu projelerin her zaman kent için birer tehdit oluşturabileceği ve kısa dönemde ekonomiyi ya da kent hayatını canlandırmak gibi yararları olmakla birlikte, uzun dönemli zararları da olabilmektedir.

Günümüzde artık ekonomide devlet-kamu müdahalesinin değiştiğini ve herşeyi kontrol etmenin mümkün olmadığı da yadsınamaz bir gerçektir. Bu anlamda planlamada da herşeyi kontrol etmek yerine “yönlendirmek” ve değişmekte olan koşulları göz ardı etmek

yerine, ancak onlarla mücadeleyi elden bırakmamak, bunu yaparken de gerçekçi olmakla sağlanabileceği ortaya çıkmaktadır.

Korumanın amacının sadece işe yararlılık süresinin artırılması olarak ele alındığı sadece ekonomik kaygının öne çıktığı görülür. Ancak bu kaygının dışında, sadece estetik ya da kültürel nedenlerle koruma isteği, estetik duyarlılığın, toplum ve kişi yaşamında işlevsel ekonomik nedenler düzeyinde bir önem kazanmasına bağlı olmaktadır. Ekonomik, kültürel, simgesel ve estetik nedenlerle bir yapının korunması çok eski devirlere uzanmaktadır. Günümüzde tarihi çevre koruma olgusu, hem ekonomik, hem duygusal olduğu kadar inanç ve toplumun kendilerini ancak geçmişleri ile tanımlamalarından kaynaklanan bir koruma statüsüne oturtmaları ve buna kültürel bir statü de eklemeleri ile farklı bir boyuta ulaşmıştır. Tarihi çevrenin ve dokunun yaşamlarını sürdürmeleri örgütlenmiş, düzenli ve sürekli bir çabayı gerektirmektedir (Özden, Ö.E. 2007).

Tarihi merkezler insanlar tarafından yine insanların ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiş, kullanılmış, yararlanılmış ve bazen de yine insanlar tarafından zarara uğratılmıştır. Eğer tarihi merkezlerin geleneksel ve tanıdık özellikleri hayatta kalacaksa, bu konuda orada ikamet edenlerin ve çalışanların, mülkiyet ve işletme sahibi insanların, toplum liderleri ve politikacıların kritik rolleri vardır. Toplum, tarihi bir merkezin en iyi koruyucusudur. Kentsel koruma programları toplum desteği olmaksızın başarılı olamayacaktır.

Toplum içinde, yerel yönetimlerde ve işletme sektöründe ortaklık olduğunda, tarihi merkezleri koruma en etkin şekilde sağlanabilir. Bu ortaklık, ekonomik, kültürel ve sosyal yararlar dahil koruma faaliyetlerinin değerini anlama konusunda bir bilinç yaratmaya yönelik programlarla beslenmelidir. Ancak, söz konusu bankacılar, emlakçılar ve vergi ödeyenler olduğunda, mevzu kültürel değerlerle değil ekonomik özelliklerle ilgili hale gelmektedir.

Kentsel koruma programları ekonomiyi güçlendirebilir, yeni yatırımlar yaratabilir. Ancak bunun başarılabilmesi için işlem adım adım, iş birliği içinde ve geniş vizyon içinde

gerçekleşmelidir. Bu da stratejik planlamanın mantığı içinde geniş yer tutan özelliklerden biridir. Katılım artık tarihi kent merkezlerinin planlanmasında son derece önemlidir.

Stratejik planlamanın koruma planlaması için faydalı olabileceği yanları olduğu gibi, korumanın mantığına ters düşen tarafları da bulunmaktadır. Koruma planlaması, tüm geleneksel planlama yaklaşımlarında olduğu gibi “kamu yararı” ve “toplumsal iyi” için özel çıkarların merkezi olarak sınırlandırılmasını temel alırken, stratejik planlama daha dar bir eylem alanında aktörlerin ortak bir zeminde buluşmasını ve müzakere süreçleriyle sonuca varılmasını öngörür. Tarafların uzlaşması esastır ve çıkarların sınırlandırılması ancak uzlaşmaya bağlıdır. Geleneksel koruma planı mantığında ise, koruma konusunda alınacak kararlar nettir, geleneksel planlamadan da farklı olarak koruma planlarında koruma kurullarının tescilli binalar ve çevresindeki binalar için aldığı kararlar vardır ve bu kararlara aykırı plan yapılamaz. Sınırlandırmalar mülk sahiplerini olduğu kadar o çevrede yaşayanlar için de daha kesindir. Bu anlamda uzlaşmaya dayanan stratejik planlama yetersiz kalabilir. Aşağıdaki tabloda geleneksel koruma planı ve mekansal stratejik plan arasındaki farklara özetle değinilmiştir.

Tablo 2.1. Geleneksel Koruma Planı ile Mekansal Stratejik Plan Arasındaki Farklar

Geleneksel Koruma Planı	Mekansal Stratejik Plan
Kentin belli bir alanı için yapılır (Sit alanları)	Belli bir konu ve alan üzerinde yoğunlaşılır.
Plan yapımı standartlaştırılmıştır.	Her konu için ayrı plan yapılır.
Yapılan planların geri dönüşü yoktur, ancak iptal edilebilir.	İzleme güncelleme aşaması vardır.
Yere özgü dinamiklerin kavramsallaştırılması yoktur standart çözümler yapılır	Yere özgü dinamiklerin kavramsallaştırılması vardır
Fiziki planlardır.	İşletmecilik boyutu da vardır
Katılıma açık değildir.	Katılımı esas alır.
Kamu yararı için özel çıkarların sınırlandırılmasını temel alır	Aktörlerin ortak zeminde buluşması, tarafların uzlaşmasını temel alır.
Eylem alanları yoktur.	Eylem alanları vardır.
Finans kaynaklarına değinmez.	Finans kaynakları yaratmak ve organizasyon planını hedefler
Fiziki plana yöneliktir.	Daha çok eyleme, sonuçlara uygulamaya yöneliktir.
Mekansal ve fiziksel alan çalışmaları kullanılır	Niceliksel analiz yöntemleri kullanılır

Yukarıdaki tabloda da iki planlama yaklaşımı arasında belli farklar olduğu görülmektedir. Stratejik planlamanın koruma planlaması için faydalı olabileceği yanları olduğu gibi, korumanın mantığına ters düşen tarafları da bulunmaktadır. Koruma planlaması, tüm geleneksel planlama yaklaşımlarında olduğu gibi “kamu yararı” ve “toplumsal iyi” için özel çıkarların merkezi olarak sınırlandırılmasını temel alırken, stratejik planlama daha dar bir eylem alanında aktörlerin ortak bir zeminde buluşmasını ve müzakere süreçleriyle sonuca varılmasını öngörür. Tarafların uzlaşması esastır ve çıkarların sınırlandırılması ancak uzlaşmaya bağlıdır.

Geleneksel koruma planı mantığında ise, koruma konusunda alınacak kararlar nettir, geleneksel planlamadan da farklı olarak koruma planlarında koruma kurullarının tescilli binalar ve çevresindeki binalar için aldığı kararlar vardır ve bu kararlara aykırı plan yapılamaz. Sınırlandırmalar mülk sahiplerini olduğu kadar o çevrede yaşayanlar için de daha kesindir. Bu anlamda uzlaşmaya dayanan stratejik planlama yetersiz kalabilir.

Bu açıdan bakıldığında ise, stratejik planlamadaki aktörlerin katılımı ve uzlaşmanın gerekliliği konusu koruma planlamasına ters düşmektedir.

Bu sorunların aşılabilmesi için, bu tezde önerilen; koruma planlamasının tamamen değiştirilip yerine stratejik planlar yapılması değil, ancak yine geleneksel koruma planları yapılırken, stratejik planlamanın araçlarının kullanılabilmesidir. Özetle stratejik planlama kentsel koruma için bir “araç” olarak kullanılmalıdır.

2.6. BÖLÜM SONUCU

Tarihi yapı “yerine ikamesi olmayan” bir değer, bir evrenselliştir. Bu nedenle korumak tüm insanlığın sorumluluğudur. Bu sorumluluk korumada etkin olan aktörlerin en üst birimlerinden en alt birimlerine kadar tüm kesimlerce benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Koruma çalışmalarının önündeki engellerin aşılması bilinç, iyi niyet ve etik ile mümkün olabilecektir.

Tıpkı her şehrin her kentin ve aynı kent içinde dahi olsa her kentsel alanın kendine has olması gibi, farklı özelliklerde, farklı karakterlerde olması gibi tarihi merkezlerde ve bölgelerde de korumanın tek bir açıklaması ve yöntemi yoktur. Bu konuda tıpkı aynı şikayetleri olan farklı hastalarda hastalığına, yaşına, bünyesine, fiziksel özelliklerine göre farklı tedavi yöntemleri ve farklı teknikler izlemek gibi, tarihi kentsel alanların korunmasında da izlenecek yol her alan için kendine özgü geliştirilmelidir. Koruma konusunda da, bunun uygulama araçları ve yöntemleri değişebilmektedir. Bu yerleri güvenle korumanın araçları politikalara, kaynaklara, ekonomiye, toplum çıkarlarına, kanunlara ve yerel yönetimlere bağlıdır. Bir bölgede işe yarayan diğerinde uygunsuz ya da kullanışsız olabilir.

“Günümüzde her ölçekteki kent planlarının fizik mekanı katı bir bakış açısı ile ele alması ve yerel dinamiklerden kopuk bir anlayış ile hazırlanmaları sorununun önüne geçebilmek adına stratejik ve kapsamlı planlama anlayışının benimsenmesi önemli bir araç olarak görülmektedir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması sadece bulunduğu kent ile de sınırlı kalmayan mevcut planlama kademelenmesi içinde bölge planı – kent planı ilişkisini de kurgulayacak şekilde ele alınmalı ve nazım plan ile uygulama imar planının eş zamanlı üretilmesi sağlanmalıdır (Sözen,M. 2002)”.

Kent ölçeğinde de farklı konular özelinde tanımlanan sorunlu alanlar, nazım plan ölçeğinde “eylem alanları” olarak tanımlanmalıdır. Bu kapsamda sit alanları da benzer bir bakış açısı ile planlama bütünlüğü içinde “eylem alanları” olarak değerlendirilmelidir.

“Mekana dayalı rantların dağılımını ve paylaşımını organize etme süreci yaşayan ya da işlevsizleştiren bir imar planlama anlayışı bağlamında koruma amaçlı imar planlarının bir yararı olmayacağı açıktır. Bu nedenle merkezi politikalarda ahlaklı kabuller ile yerelin ve sivilleşmenin öne çıkarılması gerekmektedir. Bu noktada da plancının öncelikli işlevi bu mücadele ve uğraşların içinde yer almak ve yeni düzen plancının kimliğini tanımlamaktır. Sözü edilen yeni düzen kentin ve planlamanın gündeminde olan yaşanabilirlik, kentli, sürdürülebilirlik, sivil toplum örgütü, hakça dağıtım, uzlaşma, yerleşme ahlakı gibi kavramların benimsendiği, yerelin güçlendiği bir düzendir. Böylesi bir sistem içinde de

kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile bir eylem alanı planlaması olan koruma amaçlı imar planı daha da anlam kazanacaktır. Bu doğrultuda yereli savunan, yerel siyasetin içinde yer alan ve planlamayı toplumsal bir eylem olarak kabul eden ve ettiren plancı, planlamayı yeniden kurabilecektir (Görgülü, 2001)”.(Özden, Ö.E. 2007).

Korunacak kentsel miras kentsel belleğin bir parçasıdır. Korumanın sadece fiziki mekanların düzenlenmesi, fonksiyonunun değiştirilmesi, kullanıcılarının değiştirilmesi, çağdaş koruma anlayışı çerçevesi açısından tartışılan bir konudur. Bugün kent kimliğinin ve belleğinin korunması, tarihi kentsel dokunun yeniden canlandırılması, sosyal ekonomik ve fiziki mekanların birlikte bütüncül olarak ele alınması ve planlanması gerekliliği artık çağdaş koruma anlayışının çerçevesini çizmektedir. Bu ise kentlinin mekanı algılaması, benimsemesi ve yeniden kullanmaya istekli olması ile mümkündür. Tüm bunlar da merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin bu katılımı sağlayacak politikalar ve araçlar üretmesi ile mümkün olabilecektir. Bu süreçte planlamanın salt fiziki boyutu ile değil, finans kaynaklarını yaratmak, organizasyon şemasını kurmak etaplarını oluşturmak biçiminde ele alınması gereklidir.

Tezin bu bölümünde tarihi kent merkezlerindeki koruma yaklaşımına bakılmış, bu alanlar üzerindeki baskılara değinilmiş, ve koruma sürecinde son yıllarda bir araç olarak kabul edilen yenileştirme kavramı ele alınmıştır. Bu kavramın birinci bölümde anlatılan ve kentsel planlamada aynı araç olarak kullanılan kentsel projelerle olan ilişkisi kurulmuştur. Son bölümde ise tüm bu anlatılanlardan sonra tarihi kent merkezlerinin korunmasında stratejik planlamanın araç olarak kullanılabilir olup olmadığı tartışılmıştır.

Stratejik planlama katılımcı, çeşitlilik içeren, aktörlerin birbirine saygı gösterdiği, kamuoyunun bilgilendirildiği ve şeffaflık içinde eleştirilerin yapıp değerlendirildiği bir ortam içinde yürütülmesi gereken ve planlama için önceliklerin belirleneceği bir yapıda olması gereken bir rolü olmalıdır. Korunacak değerleri içeren alanlarda planlama çalışmaları gerçekleştirilirken öncelik sırası doğal olarak bu değerler olacaktır. Bu noktada bir eylem planlaması olarak koruma amaçlı imar planları gündeme gelecektir. Bir eylem planı mantığı geliştirme mantığına dayanan korumada bu anlamda stratejik planlamadan

yararlanılabileceği ancak bunun korumanın mantığıyla ters düşmeyecek şekilde yeniden tanımlanması gerektiği sonucu ortaya çıkar. Yani stratejik planlama, koruma planlaması içinde yeniden tanımlanmalı, koruma planlarına sağlayacağı analiz yöntemleri, katılım, izleme - güncelleme gibi yöntemlerinden ve eylem planları çerçevesinde yararlanılarak kullanılabilir hale getirilmeli, plan süreçlerine eklenmelidir.

Koruma planlarının bir sonuç belgesi niteliğinde fiziki yönlendirilmeleri sağlayacak özellikte, klasik yöntemlerle yapılacak bir planla son bulması gerçekliğini değiştiremeyiz. Bu planlar yasalara göre, yapılmak zorunda olan planlardır. Sadece bu planlar yapılmaya geçmeden önce, stratejik planlamanın güncel yaklaşımlarından yararlanılmasında yarar sağlanacağı düşünülmektedir.

Tezin bundan sonraki bölümünde tüm bu anlatılanların bir örnek üzerinden değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. İstanbul'un tarihi kent merkezlerinden Beşiktaş Tarihi, Doğal ve Kentsel Sit Alanı genel özellikleriyle anlatılacak, bu alan içinde seçilen Beşiktaş – Köyiçi Kentsel Sit Alanı örnek bölgesi üzerinden konu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3. TARİHİ KENT MERKEZİNDE KORUMAYA STRATEJİK YAKLAŞIM (BEŞİKTAŞ – KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANI)

3.1 BEŞİKTAŞ TARİHİ KENT MERKEZİNİN GELİŞİMİ VE PLAN SÜRECİ

3.1.1. Beşiktaş'ın İstanbul İçindeki Yeri

Beşiktaş, İstanbul'un, sur dışındaki en eski semtlerinden biridir. İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında, Tophane ile Ortaköy'ün arasında yer alan ilçe, Doğusundan İstanbul Boğazı, kuzeyinden Sarıyer, batısından Şişli, güneyinden Beyoğlu ile çevrelenmiştir. Yüzölçümü 1520 hektardır. İstanbul Boğazı'nda kıyısının uzunluğu 8375 M olan ilçenin, 23 mahallesi bulunmaktadır. Bu mahalleler, Abbasağa, Akatlar, Arnavutköy, Balmumcu, Bebek, Cihannüma, Dikilitaş, Etiler, Gayrettepe, Konaklar, Kuruçeşme, Kültür, Levazım, Levent, Mecidiye, Ortaköy, Muradiye, Nispetiye, Sinanpaşa, Türkali, Ulus, Vişnezade ve Yıldız mahalleleridir.

Resim 3.1. Beşiktaş'ın İstanbul İçindeki Yeri

Beşiktaş'ın eski ve yeni sâkinleri arasında yaygın olan ve yazılı kaynaklara da geçmiş bulunan teze göre Beşiktaş adının aslı Beştaş'dır. Bu da Barbaros Hayreddin Paşa'nın gemilerini bağlamak için kıyıya diktirdiği beş taş sütundan gelir. Beştaş adı zamanla Beşiktaş'a dönüşmüştür.

İlçe hareketli ve çok canlı bir ticaret hayatına sahiptir.130 bine yakın ufak alışveriş merkezi, 2 bin şirket merkezi, 85 banka şubesi, sermaye piyasasında faaliyet gösteren kuruluşlar, Avrupa standartlarına uygun alışveriş merkezleri (Akmerkez) , plazalar ve uluslararası otel işletmeleri yanı sıra, Nobel ve Pfizer ilaç fabrikaları ile yıldız Porselen işletmesiyle ilçe önemli bir işlev görmektedir. Beşiktaş, İstanbul'un eski, oluşmuş, gelişmesini tamamlamış, "bitmiş" bir kesimidir.

Beşiktaş, eğitim, kültür, spor fonksiyonları açısından metropolitan alan düzeyinde hizmet sağlamaktadır. Boğaz kıyısı boyunca beş üniversite ve üç lise kampüsü yanında, önemli müzeler, saraylar, turistik tesisler, park ve spor alanları ile metropolitan İstanbul'a hizmet etmektedir.

Metropolitan alan içinde temel fonksiyonu konut yerleşme alanı olmakla birlikte, son 20 yıl içinde önemli bir değişim süreci içine girmiştir. İş merkezi, ticaret, turizm, eğitim fonksiyonlarının giderek etkili bir biçimde konut fonksiyonunu kemirdiği, ezdiği görülmektedir.

Beşiktaş'ta kentsel gelişme değişimi olgusu genel olarak kentsel gelişmeden çok,

- iş merkezi / ticaret / turizm
- eğitim / kültür / spor

gibi fonksiyonlara ve bu fonksiyonlar için potansiyeli olan kesimlere yoğunlaşmaktadır.

Kentsel değişim olgusu, yeni gelişmeden çok;

- mevcut kentsel yapıda fonksiyonel / yapısal dönüşüm
- genel yapılaşma yoğunluğu artışı, yükselme olarak ortaya çıkmaktadır. (Beşiktaş Belediyesi Stratejik Planı, 2006).

3.1.2 Beşiktaş'ın Tarihsel Gelişimi

Beşiktaş'ın günümüzdeki gelişme süreci, tarihsel süreç içindeki gelişimi ile önemli ölçüde benzerlikler gösterir. Bu ilişki yalnızca tarihsel süreç içinde oluşup kültürel miras olarak değerlendirilerek korunan, kullanılan kentsel yapı ve alanları ile ilgili değildir; bu yapılaşmaya miras niteliği kazandıran faktörlerin tarihsel süreç içindeki etkileri ile de ilgilidir.

Antik dönemde, sık ormanlarla kaplı olduğu belirtilen Boğaz kıyı şeridinin Roma döneminde kıyılarda yapılan birkaç tapınakla yapılaştığı, Bizans döneminde yine birkaç manastır ve imparator yazlık ikametgahına (Ayios Mamas) mekan olduğu, Osmanlı döneminde ise bir “yerleşim yeri kimliği” kazandığı anlaşılmaktadır (Dünden Bugüne Beşiktaş, 1998).

Sur dışı bir yerleşme olarak güvensiz ve yağmaya açık kalışının Osmanlı'dan önce gelişmesini sınırladığı; ancak, Osmanlı'nın Karadeniz hakimiyeti ile sağladığı güvenlikle geliştiği ve bu gelişmenin, iklimsel nedenlerle yazlık yalı niteliğinde sürdüğü anlaşılmaktadır (Dünden Bugüne Beşiktaş, 1998).

Beşiktaş, 15. yüzyıl sonlarından sonra, donanmanın denizlere ve sefere çıkış mekanı, “Kaptan-ı Deryalar Sementi” olmuş ve bu yönde Sinan Camisi müstemilatı ile donatılmıştır.

Geç Osmanlı dönemlerinde Dolmabahçe koyunun doldurtulduğu (17 yy.), Beşiktaş Sarayının ilk yapılarının yapıldığı, ve tüm Beşiktaş kıyılarının hanedan üyelerine ait onlarca yazlık sarayla donatıldığı anlaşılmaktadır.

Saray sakinleri (hanedan mensupları) ve bunlarla ilişkili kesimlerin tercihi nedeni ile Beşiktaş geç Osmanlı dönemi sonuna dek üst düzeyde sosyo-ekonomik bir yapı kazanmıştır. Ancak yerleşme yapısı içinde Anadolu kökenli Müslümanların yanında, Ermenilerin, Rumların ve Yahudilerin bir mozaik oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Beşiktaş'ın, 18. yüzyılda, Beşiktaş Deresi ve Ihlamur Deresi vadisi boyunca gelişmesini sürdürürken Serencebey sırtlarına doğru da yayıldığı, yüzyılın son padişahı III . Selim'in Beşiktaş'a gösterdiği özel ilginin yansıması olarak Çırağan Sarayı, kız kardeşleri için de

Şah Sultan, Beyhan Sultan, Hatice Sultan yalı saraylarını, annesi Mihrişah Valide Sultan için de Yıldız Sarayı nüvesini oluşturan bir kasır yaptırdığı anlaşılmaktadır. 19. asır başlarında ise Topkapı'ya karşı tercih edilen bir yer olarak “Dersaadet'te bir payitaht” olmuştur (Dünden Bugüne Beşiktaş, 1998).

19. yy'da yaşanan çok önemli bir gelişme de kent içindeki insan hareketliliğini arttıran ulaşımda ve toplu taşıma araçlarında yaşanmıştır. Galata köprülerinin inşası Beşiktaş'ın İstanbul'la bağını güçlendirmiş, 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla Boğaziçi iskelelerine düzenli vapur seferleri başlamış, bu da bütün Boğaziçi köylerini, nüfus, yaşam biçimi ve mimari bakımdan etkilemiştir. 1869'da imtiyazı verilen tramvay şirketi de ilk hattı 1872'de Azapkapı Beşiktaş arasında işletmeye açmıştır. Atlı olan bu ilk tramvaylar 1913'de elektrikli olduktan sonra Bebek'e kadar uzanan hatta 1961'e kadar hizmet vermişlerdir.

Resim 3.2. Beşiktaş'ta tramvaylar

Gene aynı dönemde İstanbul'daki toplu konut sisteminin ilk örnekleri olarak nitelenen Akaretler ile Ortaköy'deki Yahudi cemaatine ait "Las Dizioço" (18 Evler ya da Akaretler) Beşiktaş'ın kentsel görünümünü etkileyen özelliklerdir. II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) Yıldız Sarayı'nın yalnız padişahın ikematgâhı değil, 1878'den başlayarak "istibdat" olarak nitelenen bir yönetim anlayışının da merkezi olması Beşiktaş'ı türlü yönlerden etkilemiştir. Öncelikle padişahın yakın çevresinde yer alanlar ikametgâhlarını Yıldız Sarayı'nın yakınlarına taşımışlar, bu dönemde Serencebey Yokuşu ve çevresi ile, Abbasağa Mahallesi ile üst tarafında oluşan kısımlar konaklarla dolmuştur. Beşiktaş'ın diğer kesimlerinde de sarayda ve saraya bağlı çeşitli hizmetlerde çalışan görevlilerin yerleştikleri görülmüştür.

29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildiğinde Beşiktaş kentin Beyoğlu yakasının bir parçası durumundaydı. Yönetimsel bakımdan da Beyoğlu'na bağlıydı. Ama İstanbul artık eski İstanbul değildi. 470 yıl süren başkentlik ayrıcalığını yitirmiş, I. Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarının yarattığı yıkım kentin yaşamını her yönüyle etkilemişti. Gene de ülkenin en büyük kentiydi, en önemli ekonomik ve kültürel merkezdi, ama bu sadece geçmişin mirasıydı. Cumhuriyet'in ilk 15 yılı yani Atatürk dönemi boyunca yeni rejim kentsel gelişmede ağırlığı başkent Ankara'nın yaratılmasına ve İzmir gibi maddi yönden de yıkıma uğramış kentlerin imarına vermişti. İstanbul ise kendi yağıyla kavrulmaya çalışıyordu. Beşiktaş da bu ortamdaki en çok etkilenmiş semtlerden biridir.

Önce 3 Mart ,1924'te hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanı mensuplarının yurt dışına çıkartılmalarıyla saraylar ve Beşiktaş'tan Arnavutköy'e kadar kıyı boyunca sıralanan sahil saraylar ve yalılar boşalmış, bunların kimi kamu kurumlarına verilmiş, kimi depo ve okul olarak kullanılmaya başlanmış, kimi de yıkılmıştır. Eskiye ait konaklar da benzer akıbete uğramış, konak düzeninin çökmesiyle birlikte kimi bölük bölük kiraya verilmiş, kimi terk edilmiş, kimi de yanmış ya da yıkılmıştır. Saraylarda ve konaklarda çalışan "saraylı" ve "bendegân" denilen çoğu Beşiktaş'la ilintili birçok kişi de artık semtin birer fakiri olarak yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır.

Bu gelişmelere bağlı olarak Beşiktaş'taki ticari hayat da sarsıntı geçirmiştir. Beşiktaş'ın çehresini değiştiren ilk girişimler Lütü Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde (8 Aralık 1938-24 Ocak 1949) başlamıştır. Lütü Kırdar Fransız şehir plancısı H. Prost'a hazırlatılan ve 1939'da onaylanan nâzım plan doğrultusunda kentte geniş çaplı bir imar hareketine girişti.

Bulvarlar açmak, meydanlar oluşturmak, mevcut yolları genişletmek ve iyileştirmek, yeşil alanları düzenlemek, rekreasyon alanları yaratmak, su, elektrik, ulaşım gibi temel belediye hizmetlerinde nicelik ve nitelik bakımından artışlar sağlamak ve kente Cumhuriyet'in simgesi olacak anıtsal yapılar kazandırmak olarak özetlenebilecek temel ilkeler doğrultusundaki bu hareketin Beşiktaş'ta bıraktığı izler şöyle sıralanabilir:

- Dolmabahçe'den Rumelihisarı'na uzanan ve ilçeyi kente bağlayan ana yol ile Zincirlikuyu-Beşiktaş yolu ve semtin iç kesimlerini ana yola bağlayan İhlamurdere Caddesi'nin niteliği yükseltilmiştir.
- Beşiktaş İskelesi'nin arkasında bulunan sokaklar istimlak edilerek Barbaros Meydanı açılmış, önündeki şebekeli duvar kaldırılarak Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ortaya çıkartılmış, meydanın kenarına da Barbaros Anıtı yapılmıştır.
- Abbas Ağa Camii'nin üst yanında bulunan ve mahalle dokusu içinde kalan Abbasağa Mezarlığı kaldırılarak park olarak düzenlenmiştir.

Ama buradaki mezar taşları üzerinde hiçbir inceleme yapılmadan ortadan kaldırıldığı için Beşiktaş tarihinin bu çok önemli belgeleri yok olup gitmiştir.

Aynı şekilde Spor Caddesi'ni Maçka'ya bağlayan kavşağın solunda yer alan Maçka Mezarlığı'nın bir bölümü de yolu genişletmek amacıyla kaldırılmıştır.

Gene bu dönemde Taşlık Parkı ile Vişnezade Parkı oluşturulmuş,

- Yıldız Sarayı'nın dış bahçesi, içindeki Çadır Köşkü ve Malta Köşkü ile birlikte satın alınarak Yıldız Parkı haline getirilmiştir.
- Dolmabahçe'den Nişantaşı'na uzanan vadi de park olarak düzenlenirken Dolmabahçe'yi Maçka'ya bağlayan Bayıldım Yokuşu bir seyir terası halinde

yenilenmiştir.

- Bugünkü İhlamur Kasrı ve çevresinde o zamanlar İhlamur Mesiresi olarak anılan alan ve o dönemde bağları ve bahçeleriyle anılan Beşiktaş'ın ünlü Muhabbet Bahçesi ve Hacı Hüseyin Bağı da eski özelliklerini yitirmeye başlamıştır.

1950'ler aynı zamanda yüksek nüfus artışı ile birlikte iç göçün de hız kazanmaya başladığı yıllardır. İstanbul'un uygulanan politikalarla yeniden ülke ekonomisinin merkezi olma niteliği kazandığı bu ortamda iç göçten de en çok etkilenen yer olması doğaldı. Kent bir sanayi, ticaret ve turizm merkezi olarak yeniden biçimlenirken yeni iktidar da buna koşut, ama tarihi bir kentte yapılamayacak tarzda altyapı yatırımlarına yöneldi. Kent içinde ve çevresindeki yolları genişletmek, bulvarlar açmak, rıhtım ve liman tesisleri yapmak ve toplu konutlardan oluşan mahalleler inşa etmek gibi üç ana ekseninde gelişen bu imar hareketlerinden Beşiktaş'ın da payına düşen ilçenin çehresini değiştirecek denli büyük olmuştur.

Boğaziçinde turizm merkezi yaratma amacına yönelik olarak Dolmabahçe – Rumelihisarı sahil yolu bir kez daha genişletilmiş, gene bu amaçla hizmet amacıyla Zincirlikuyu – Büyükdere yolu İstinye ve Tarabya bağlantılarıyla bir bulvar olarak yeniden inşa edilmiştir.

Bugün İstanbul'un en önemli arterlerinden biri olan Barbaros Bulvarı'nın yapımına ise yine Adnan Menderes döneminde İstanbul imar faaliyetleri çerçevesinde başlanmıştır. 1957 yılında inşasına başlanan bulvar, 1958'de hizmete girmiştir. 1956 - 58 istimlâkleri sırasında Beşiktaş Meydanı ve çevresi oldukça büyük bir değişim göstererek sahiyolu genişletilmiş ve buna paralel olarak, meydandan Zincirlikuyu'ya doğru oldukça sert bir eğime sahip olan Barbaros Bulvarı açılmıştır. Bu gelişmeyle Beşiktaş bir hayli eski eser kaybetmiş, karşılığında merkezi iş alanı olma özelliği kazanmaya başlamıştır. İlk açıldığında halk arasında Yıldız Yolu olarak da bilinen ve kentin çeşitli yönlerden gelerek Beşiktaş'ta düğümlenen trafiğini Zincirlikuyu ve Büyükdere Caddesi'ne bağlayan yol, daha sonar Boğaziçi Köprüsü'ne de bağlanarak Avrupa-Anadolu ulaşımında da ana kavşaklardan biri olmuştur.

1960' lara kadar iki yanında pek az bina bulunan, yer yer dutlukların, ayırkların, küçük bahçeler içinde seyrek ve mtevezai evlerin arasından geçen bulvarın iki yanını, 1960'lardan sonra çok hızlı bir yapılaşma sürecine girmiştir.

Resim 3.3. Barbaros Bulvarı Yapım Aşaması

Kaynak: Beşiktaş Belediyesi Özel Projeler Koordinatörlüğü Arşivi

Resim 3.4. Barbaros Bulvarı (1958’ler)

Kaynak: Beşiktaş Belediyesi Özel Projeler Koordinatörlüğü Arşivi

Gerçekte, bu imar hareketlerinin özensiz yapılması nedeni ile pek çok tarihsel belge ve mirasın olumsuz etkilendiği veya yok olduğu anlaşılmaktadır.

1970’lerde İstanbul’a damgasını vuran en önemli olgu Boğaziçi Köprüsü’dür. Rumeli yakasındaki ayağı Ortaköy’de bulunan ve Balmumcu, Zincirlikuyu bağlantılarıyla semtin içine giren çevre yoluyla Boğaziçi Köprüsü İstanbul’u olduğu gibi Beşiktaş’ı da etkilemiştir. Başlangıçta uzak mesafelere hızla ulaşma olanağı sağlayan köprü ve yollar kent çevresinde yeni iskan alanları yarattığı ve motorlu araç trafiğini arttırdığı gibi Beşiktaş’ta da bu bakımlardan talep yaratmıştır. Bu baskının sonucu olarak Ortaköy içleri, Balmumcu, Fulya, Gayrettepe arası, Kültür mahallesi, Ortaköy – Rumelihisarı kıyı bandının arkasında yer alan korular ve tepeler hızla iskana açılmıştır. Büyük ölçüde yeşil

alan kaybıyla sonuçlanan bu gelişimden sonra 1988’de hizmete giren Fatih Sultan Mehmet Köprüsü çevre yolu (TEM) da Beşiktaş – Sarıyer sınırından geçmiş ve Levent’teki bağlantı yoluyla Beşiktaş’ın içine girmiştir.

1980’lerdeki yeni iktidarın (Anavatan Partisi iktidarı) İstanbul’u bir iş ve finans merkezi yapma amacı doğrultusundaki çabaları da Beşiktaş’ta iz bırakmıştır. Bedrettin Dalan’ın Büyükşehir belediye başkanlığı döneminde (1984-1989) doruk noktasına ulaşan bu çabalar ondan sonra gelen başkanların; Nurettin Sözen(1989-1994) ve Recep Tayyip Erdoğan (1994-1999) dönemlerinde farklı siyasal çizgiler nedeniyle açık biçimde desteklenmemiş, ama gene de doğal ortamında gelişmesini sürdürmüştür.

Bedrettin Dalan döneminde Dolmabahçe Sarayı ile Yıldız Sarayı’nın yeşil alanına iki büyük otel; Swiss ve Conrad Otelleri yapılmış, Çırağan Sarayı restore edilip Otel haline getirilmiş, bahçesine (Eski Şeref Stadı) de yeni bir otel; Kempinski Oteli inşa edilmiş, Zincirlikuyu - Levent arasına da yüksek irtifalı iş merkezleri izni verilmiştir. Yapı Kredi Plaza, İş Bankası Genel Müdürlüğü, Sabancı Center bu gelişmenin ürünüdür. 1990’larda Nispetiye Caddesinde yükselen Akmerkez, yolun zaten yoğun olan trafiğini daha da arttırmış, barındırdığı çok sayıda işyeriyle Beşiktaş’ın merkezi iş alanı olma özelliğini de kendine doğru çekmeye başlamıştır.

Tarihsel gelişmeye ilişkin bu kısa özet Beşiktaş’ın “kimlikli” bir yerleşim yeri olarak geçmişinin yüzyıllar öncesine dayandığını, kimliğinin de bir “Tarihi Yarımada” (Eminönü/Fatih) düzeyinde güçlü olduğunu ve bu kimliği oluşturan kentsel gelişme ve yapılaşmanın, tüm hoyratça zorlamalara karşın, günümüze de tarihi kültürel miras olarak kaldığını ortaya koymaktadır.

Beşiktaş’ın en önemli niteliklerinden biri de eğitim merkezi olma özelliğidir. Beşiktaş ilk ve orta öğretim okulları, dershaneleri ve barındırdığı üniversiteleri ile de metropolitan alana hizmet etmektedir. Sınırları içinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi birimleri yer almaktadır.

Sonuç olarak Osmanlı döneminde yönetsel merkez olan Beşiktaş, yüzyıldan daha fazladır yaşattığı dinamizmini, günümüzde de eğitim, kültür, spor, ticaret ve turizm merkezi olarak sürdürmektedir.

3.1.3. Beşiktaş Kentsel, Tarihi ve Doğal Sit Alanları

Beşiktaş, İstanbul ilinin önemli ticaret ve hizmet bölgelerinden biri olup günümüzde ticaret, eğitim, turizm ve eğlence merkezi konumundadır. Bunun yanında Beşiktaş, İstanbul içinde eskiden beri taşıdığı tarihi kent merkezi olma durumunu günümüzde de devam ettirmektedir. Beşiktaş, Ortaköy, İhlamur Kasrı, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Parkı ve Saraylar Bölgesi ve kıyı kesimlerdeki Feriye Sarayları gibi farklı nitelikte pek çok tarihi ve doğal alandan oluşmaktadır. Bu bölgeler farklı tarihlerde “sit alanı” olarak belirlenmiş ve plan yapılması beklenme aşamasındadır. (Beşiktaş Kentsel, Tarihi ve Doğal Sit Alanlarını gösteren pafta ekte sunulmaktadır.)

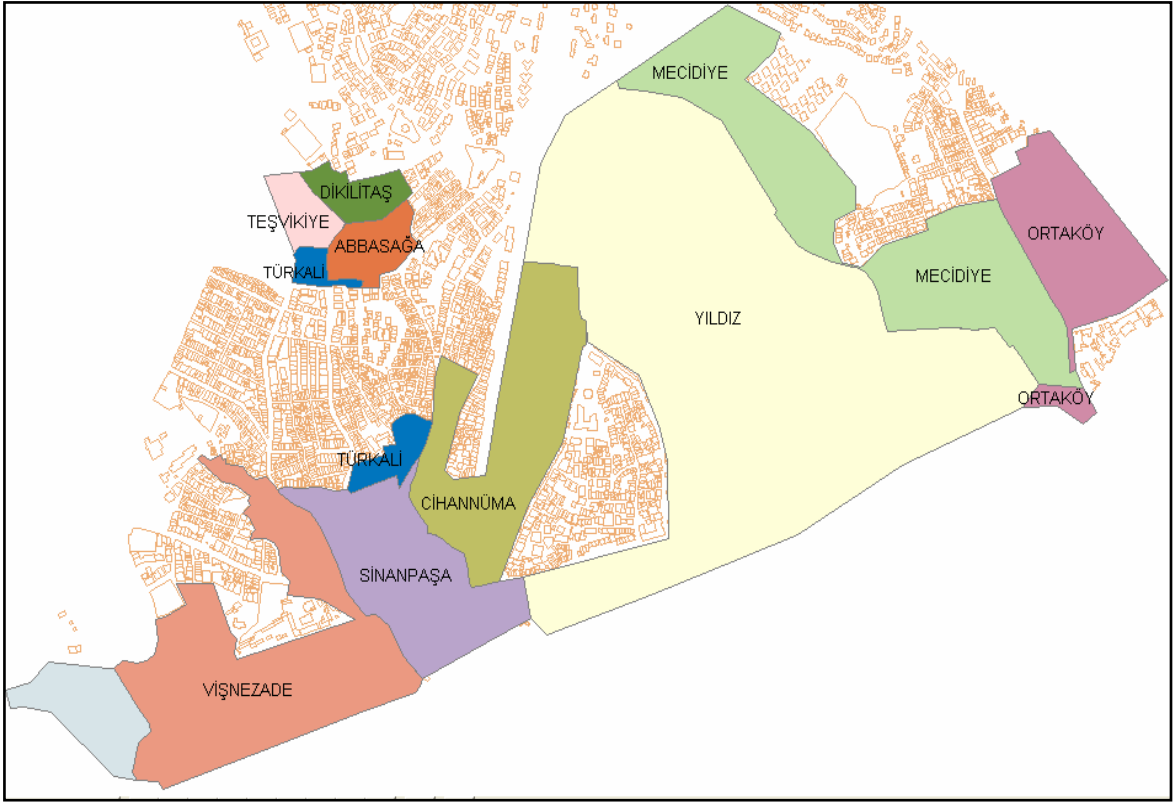
Beşiktaş'taki kentsel, tarihi ve doğal sit alanları ve bu alanların sit ilan ediliş tarihleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Beşiktaş Kentsel, Tarihi ve Doğal Sit Alanları Sit İlan Ediliş Tarihleri - Hektarları

Sembol	Sit Alanının Adı	İlan Tarihleri	Kurul Karar No	Alanı (ha)
1	Ihlamur Kasrı ve Çevresi Doğal ve Tarihi Sit Alanı	11.06.1985	1152	6.46
K-2	Ihlamur Kasrı ve Çevresi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Etkileme Geçiş Alanı	15.09.2004	59	3.96
2	Yıldız Parkı Tarihi ve Doğal Sit Alanı	09.02.1995	7296	103.26
6	Feriye Sarayları Kentsel Sit Alanı	15.09.2004	59	9.66
3	Ortaköy Cami ve Çevresi Kentsel Sit Alanı	25.07.1986	2447	3.33
3E	Ortaköy Cami ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Etkileme Geçiş Alanı	15.09.2004	59	26.45
4	Abbasağa Parkı Doğal Sit Alanı	01.03.2000	11484	1.99
5	Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanı	15.09.2004	59	35.76
K-1	Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi ve Bezm-i Alem Valide Sultan Caminin Koruma Alanı	15.09.2004	59	15.86
Toplam				206.73

Bu alanlar planlama alanı olup toplam 206.73 hektardan oluşmaktadır; Anıtlar Yüksek Kurulunun farklı tarihlerde ilan ettiği sit alanlarını kapsamaktadır.

Sit Alanı; Sinanpaşa, Cihannüma, Yıldız ve kısmen Mecidiye, Ortaköy, Türkali, Abbasağa ve Vişnezade olmak üzere toplam 8 mahalleyi içermektedir.

Harita 3.1: Beşiktaş Sit Alanı İçinde Kalan Mahalleler

Kaynak: İBB Planlama Müdürlüğü

Beşiktaş Sit Alanı içerisinde 627 tane tescilli yapı, 222 tane tescile öneri eski eser olmak üzere toplam 849 adet eski eser bulunmaktadır.

1951 yılından 2006 yılı Ekim ayına kadar alınan Kurul Kararları incelenmiş ve mahallelere göre tasniflenmiştir.

MAHALLE	SİT İÇİ		
	TESCİLLİ	TESCİLSİZ	TOPLAM
ABBASAĞA	3		3
CİHANNÜMA	22	3	25
MECİDİYE	176	94	270
ORTAKÖY	91	35	126
SİNANPAŞA	126	58	184
TÜRKALİ	46	17	63
VİŞNEZADE	104	11	115
YILDIZ	59	4	63
TOPLAM	627	222	849

Tablo 3.2. Beşiktaş Sit Alanları içinde kalan eski eserlerin mahallelere göre dağılımı

Envantere konu olan tescilli yapıların;

- 125’i Anıt Eser
(ağaç,cami,tekke,mescit,çeşme,duvar,hamam,havuz,gölet,hazire,türbe,mezar,kapı,kilise,sinagog,sarnıç,kuyu,iskele,köşk,kitaplık,yetimhane,güvercinlik,müştemilat,kalınntı,kış bahçesi),
- 82’si Resmi yapı (harem,kamu binası,karakol,kışla,okul,üniversite, müze), 414’ü SMÖ (sivil mimarlık örneği),
- 4’ü sanayi yapılarından (tütün deposu)
- 2’si park alanı (Yıldız parkı, Abbasağa parkı) ndan oluşmaktadır.

3.1.4 Beşiktaş Plan Süreci

17.2.1954 Bevoğlu Nazım Planı

1954 Bevoğlu Nazım Planının alanı Sötlüce'den Rumelihisarı'na kadar olan alan ile Levent mahallesi ve Mecidiyeköy'den oluşmakta olup, 3400 ha.lık bir alanı kapsamaktadır. Böylece kuzey-batıdan başlamak üzere Kağıthane deresini takip eden şehir (belediye) sınırı Sötlüce, Halıcıoğlu, Hasköy, Kasımpaşa, Karaköy, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Bebek, buradan da Etiler mahallesi-Levent mahallesi ve Mecidiyeköy'ün kuzeyinde bulunan alanlar yine şehir hududuna kadar olmak üzere Bevoğlu Nazım Planı alanı içindedir. Planda, orta sıkışık ve az sıkışık iskan alanı, iskan dışı alanlar, umuma tahsis edilmiş alanlar (Yıldız Parkı, İhlamur Kasrı ve civarı vb.) olarak belirlenmiştir. Bugün mevcuttaki birçok yerleşim birimini "İskan dışı alanlar" lejantı ile gösteren plan bu nedenle güncelliğini ve fonksiyonelliğini yitirmiş bir plandır.

29.7.1980 1/50000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı

Beşiktaş ilçesinin büyük bir kısmı 1/50000 ölçekli, 29.7.1980 onanlı İstanbul Metropolitan Alan Nazım İmar Planında Ana Merkez olarak geliştirilmesi hedeflenen "Merkezi İş Alanı"nda kalmaktadır.

1/5000 ölçekli 18.02.1997 onanlı Balmumcu Nazım İmar Planı:

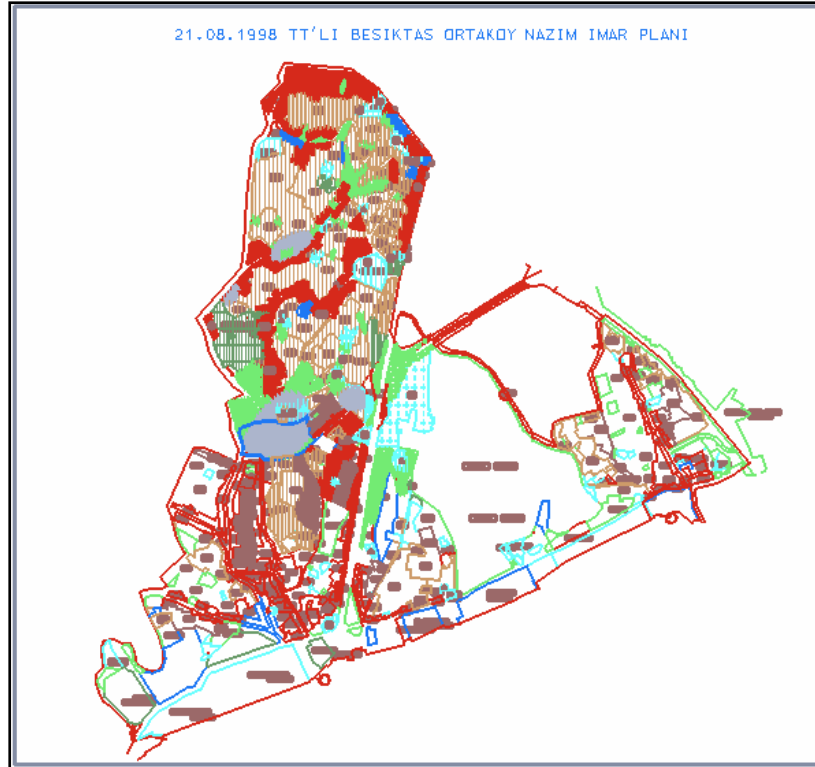
Balmumcu bölgesinde Jandarma Bölge Komutanlığı ve Askeri Lojmanların bulunması nedeniyle; Askeri Alan lejantı planın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bestekar Şevki Bey Mahallesi'nin mevcut dokusu korunarak 100ki/ha yoğunlukta konut alanı, Mediko Sitesinin bulunduğu alan da 200ki/ha yoğunlukta konut alanı olarak planlanmıştır. Barbaros Bulvarı üzerinde 1 emsal yapılanma şartlarında MİA alanları planlanmıştır.

21.08.1998 onanlı Beşiktaş Ortaköy Nazım İmar Planı

Beşiktaş Ortaköy Nazım İmar Planına bakıldığında; planın yoğun olarak konut bölgelerinden oluştuğu; Beşiktaş merkezinin ticaret alanı olarak planlandığı, Ortaköy Dereboyu Cad., Spor Cad., Nüzhetiye Cad., İhlamurdere Cad., Barbaros Bulvarı, Emirhan ve Gönenoğlu Caddelerinden cephe alan parsellere ticaret ve konut+ticaret

yapılanmalarının getirildiği görülmektedir. Turizm alanları, otel alanları, İş merkezi Alanları, koruma planı alanları gibi özellik gösteren bazı alanlar bu planda “onanlı plan şartları geçerli alanlar” olarak belirlenmiştir. Yıldız Parkı, İnönü Stadyumu ile Hakkı Yeten Stadyumu gibi büyük alanlar, planda; yeşil alan ve spor alanları olarak planlanmıştır. Genel anlamda mevcut konut yoğunlukları korunmuştur. Parsel bazında mevzii imar planları ile oluşan irtifa ve yoğunluklar korunarak lokal konut zonları belirlenmiştir. Ancak parsel bazında bu planlara yapılan çeşitli itirazlar neticesinde İstanbul III. İdare Mahkemesinin 19/01/2000 tarih ve 99/105 E., 2000/19 K. sayılı kararı ile 21/8/1998 onanlı Beşiktaş – Ortaköy Nazım İmar Planı iptal edilmiştir. Bu planın 1/1000 Uygulama İmar Planı bulunmamaktadır.

Harita 3.2. 21/8/1998 onanlı Beşiktaş –Ortaköy Nazım İmar Planı

Kaynak: İBB Planlama Müdürlüğü

22.07.2002 Beşiktaş Ortaköy Balmumcu Nazım İmar Planı

Beşiktaş Ortaköy Balmumcu Nazım İmar Planına bakıldığında; bölgenin yoğun olarak konut alanı ve Ticaret alanı olarak planlandığı, plan yoğunluklarının mevcut yoğunluklarının altında olduğu görülmüştür. İBB Planlama Müdürlüğüne hazırlanan 1/5000 ölçekli Beşiktaş Ortaköy Balmumcu Nazım İmar Planı; mahkeme kararları ile iptal edilerek plansız kalan Beşiktaş Ortaköy ve Balmumcu Bölgeleri ile sit alanlarını kapsamakta iken 12.05.2002 gün ve 157 nolu Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile tadilen uygun bulunmuş olup; 22.07.2002 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanının “Sit alanı dışındaki kısmı” notu ile onanmıştır. Sit alanlarının içinde kalan kısımları ise 22.08.2002 gün ve 822 sayılı yazıyla III nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna iletilmiştir. Ancak sit alanları ile ilgili kısımları koruma Kurulunca inceleme aşamasında iken İstanbul 3. İdare Mahkemesinde planın iptali ve yürütülmesinin durdurulması talebi ile dava açılmış olup; 17.11.2004 gün ve 2002/1784E. 2004/1877k: sayılı kararı ile planın iptaline karar verilmiştir.

Beşiktaş'taki bazı önemli planlar şunlardır:

PLANIN ADI	ÖLÇEK	ONAY TARİHİ
BEŞİKTAŞ TEŞVİKİYE MAHALLESİ	1/500	29.04.1966
BEŞİKTAŞ MEYDANI VE CİVARI	1/1000	08.10.1966
SERENCEBEY YOKUŞU İLE YILDIZ PARKI ARASI	1/1000	24.03.1966
BEŞİKTAŞ İHLAMURDERE CAD. İLE SPOR CAD. ARASI	1/1000	07.06.1967
BARBAROS BULVARI İLE İHLAMURDERE ARASI	1/1000	26.10.1967
ORTAKÖY İMAR PLANI	1/500	11.12.1970
BEŞİKTAŞ İMAR PLANI	1/1000	14.07.1976
DİKİLİTAŞ ASMA KATLAR	1/2000	07.01.1985
BEŞİKTAŞ SAHİL DÜZENLEMESİ	1/5000	11.04.1986

Tablo 3.3. Beşiktaş'taki önemli planların ölçek ve onay tarihleri

Son olarak; 15.09 2004 gün ve 59 nolu Kurul kararı ile ; Beşiktaş Ortaköy Balmumcu Bölgesinde yer alan Sit Alanları ve bu alanların Etkileme Geçiş Alanlarının belirlenmesi ve Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanı sınırlarının belirlenmesi ve Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi ve Bezmi Alem Valide Sultan Camiinin oluşturduğu anıtsal yapının Koruma Alanının belirlenmesine karar verilmiştir.

14.05.2007 tarihinde yapılan 1/ 5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı çalışmaları tanıtım toplantısı raporuna göre; planın hedefleri ve ilkeleri şu şekilde özetlenmiştir;

Hedefler:

- Günümüz koşullarında yeterliliğe ve işlerliğe sahip, modern kentin ihtiyaçlarına cevap verecek, nüfusun gereksinim duyduğu sosyal ve teknik altyapı alanlarının oluşturulması.
- Güncel ve sayısal ortamdaki halihazır harita ve güncel kadastral bilgilere sahip altlıklarda yine güncel arazi verilerinden yararlanılarak 1/1000 ölçekli plana ışık tutacak planın hazırlanması

İlke ve kararlar:

- Beşiktaş Ortaköy Balmumcu planlarının dava sonucunda iptal işleminden oluşan plan boşluğunun giderilmesi, sit alanı ilan edilen bölgelerinin koruma planlarının yapılması ve planlama alanının gelişme potansiyelinin disipline edilmesi
- Kadastral bilgiler, mülkiyet ve arazi verilerinden yararlanarak, uygulanabilirliği olan kararların üretilmesi
- Planlama alanında jeolojik sakıncalı alanlar gibi bir takım kısıtlamalar ve yasaklar getirilmesi gereken alanlarda yer alan fonksiyonlar için optimal çözümün üretilmesi
- Plan bütününde; yapı yoğunlukları ve nüfus konusunda mevcut oluşumların dikkate alınması ve farklı yoğunluk değerleri arz eden kesimler arasında dengelemenin yapılması
- İhtisaslaşmış ve özelleşmiş nitelikteki ticaret alanlarında eksikliği duyulan otopark alanlarının ayrılması

- Konut alanlarında, iptal edilen planlarda da ayrılmış olan donatı alanlarının korunması
- Kurum ve kuruluş görüşlerinin ve ileriye yönelik yatırım programlarının planlama çalışmaları sırasında değerlendirilmesi
- 17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara Bölgesinde meydana gelen deprem nedeniyle, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğünce yayınlanan genelgelerde belirtilen hususlara uyulması olarak sıralanmıştır.

1/100.000 İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda Beşiktaş'a Verilen Rol

Bu kısımda anlatılanlar Temmuz 2006 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı 1/100.000 İstanbul Çevre Düzeni Planı Özet Raporundan alınarak derlenmiştir:

- Genel Makroform Kararları

2023 İstanbul Çevre Düzeni Planı kapsamında;

“Makroformun, Merkezi İş Alanı'ndan (MİA) sıçramalı odaklarla doğu ve batı eksenlerinde doğrusal bir mekansal düzenlemeye ve büyümeye imkan verecek nitelikte olması hedeflenmektedir.

Bu anlamda makroformun belirlenmesindeki öncelikler, kuzeye eğilim gösteren kent gelişimini sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde önlemek, mevcut MİA üzerindeki baskıyı ve boğaz geçişlerindeki trafik yükünü hafifletmek ve çok merkezli bir yapının oluşmasını sağlamaktır. Keza kuzeye karşı yönelim ormanlara, su kaynaklarına ve boğaza karşı önemli bir tehdit oluşturmaktadır” denmektedir.

- Mekansal Yapı Politikaları

1/100000 planın mekansal yapı politikalarına bakıldığında en önemli politika olarak nitelenen konu; “MİA ve çevresinin dönüşümü” olarak adlandırılmıştır. Bu rapora göre;

“...MİA insan çekme ve şehrin gelişimini yönlendirme özelliğiyle, alan büyüklüğüne oranla çok daha önemli ve etkili bir kent parçasıdır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik ilkesinin sağlanmasında MİA'nin yöneliminin belirlenmesi önemli bir rol oynamaktadır. Mevcutta Tarihi Yarımada'dan başlamak üzere, Büyükdere aksı boyunca Maslak'a kadar uzanan ve

üst düzey hizmetlerin yoğunlaşma yüksek tek merkezli çekim noktası olarak gelişen MİA, kentin doğal alanlarını tehdit eden kuzey gelişiminin temelini oluşturduğu gibi, iki kıta arası kentsel trafiğin yoğunluğunu arttırmaktadır.

MİA'nın Maslak aksından kuzeye doğru ilerlemesi sürdürülebilirlik ilkesi ile ters düşmektedir. Bu çerçevede, bu merkezin rahatlatılması, merkezi kentsel dokulardaki fonksiyonların yer seçim sürecinin yeniden tanımlanması ve köprü geçişlerinin azaltılması politikası benimsenmektedir. Bu nedenle Maslak aksında daha fazla gelişmeye izin verilmemesi ve mevcut yüksek yoğunluklu yapının rehabilite edilmesi öngörülmektedir. Planda MİA gelişimi ve bağlantılı yol ağı, tarihi merkezden daha batıya, coğrafi merkeze ve yoğunluk merkezine doğru çekilmektedir. Bu karar ormanların korunması yönünde temel bir araç olduğu gibi, MİA'nın rahatlatılması, Tarihi Yarımada ile Boğaziçi üzerindeki baskının azaltılması ve tarihi dokunun korunması hedefini de desteklemektedir.”

- Ticaret ve Hizmetler

Yine bu rapora göre Ticaret ve Hizmetler alanında Beşiktaş'a bakıldığında İstanbul Merkezi İş Alanı ilçeleri olarak, Şişli, Beşiktaş ve Fatih ilçeleri iş hizmeti firmalarının en çok taşındıkları ve yerleştikleri ilçeler konumundadırlar.

“İstanbul'da firmaların %13'ü taşınmayı düşünmekte olup, Eminönü, Şişli, Beşiktaş, Beyoğlu, Kadıköy ve Fatih semtlerinde yerleşmiş bulunan firmalar, büyük oranda aynı ilçe içinde başka yere taşınmak eğilimindedirler. Firmaların yer değiştirme eğilimleri, MİA'nın yoğunluğunun yakın gelecekte hafiflemeyeceğini göstermektedir. Ancak altyapı yatırımlarıyla desteklenecek yeni merkezler büyüme hızını azaltacaktır.”

- Kültür Endüstrileri ve Yer Seçim Kriterleri

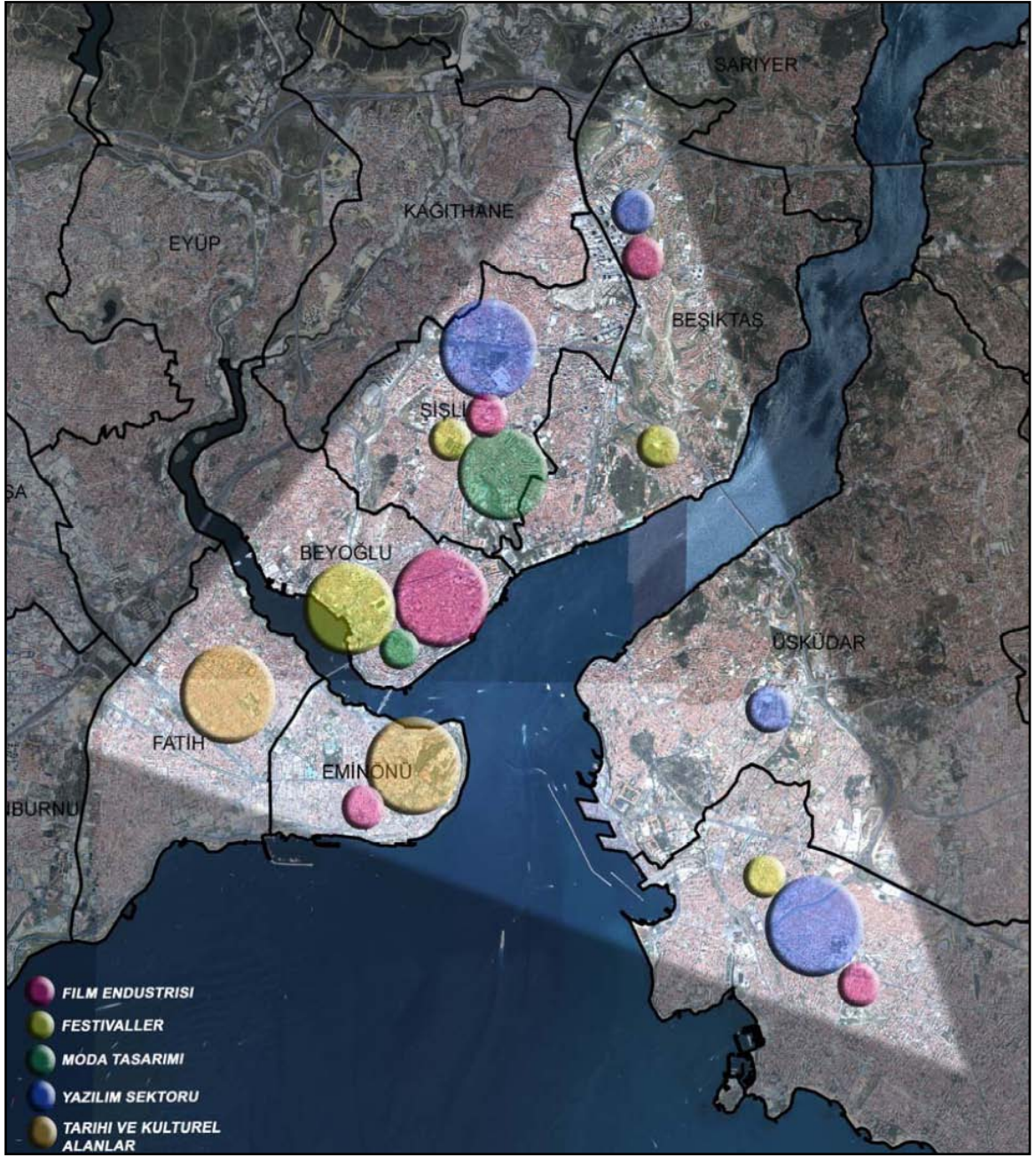
1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Beşiktaş'ı ilgilendiren kararlar içerisinde yer alan başka bir konu ise Kültür Endüstrileri ve bunların yer seçim kriterleridir.

Aynı raporda bu konuya şu şekilde yer verilmiştir:

“İstanbul'un planlama sürecinde kültür endüstrileri için mekansal açıdan tartışılması gereken konuların başında, İstanbul'da yığılma odaklı bir sektörel gelişim stratejisinin

benimsenip benimsenmeyeceği gelmektedir. Kültür odakları yaratarak kültür endüstrilerini geliştirmek ve yerel kalkınma sürecini kültür üzerinden kurgulamak, başta Avrupa olmak üzere Dünya'daki pek çok kentin benimsediği stratejiler arasında yer almaktadır. Aşağıda İstanbul'un benzer bir stratejiyi benimsemesi halinde göz önünde bulundurulması gereken bir dizi mekansal ipucu sunulmaktadır.

İlk ipucu İstanbul'da kendiliğinden oluşan "kültür üçgenine" ilişkindir. Kültür çgeni, metropolün çekirdeğindeki Eminönü, Beyoğlu, Beşiktaş, şişli ve Kadıköy ilçelerini kapsayan geniş bir alanı ifade etmektedir...İstanbul Metropoliten Alanı'nın merkezinde bulunan kültür çgeni, kültür endüstrilerinin gelişimi açısından yığılma odaklı bir mekansal strateji için hazır bir altyapı sunmaktadır.

Şekil 3.1. İstanbul Kültür Üçgeni

Dolayısıyla bu kültür üçgeninin yaratıcı ortamı besleyen özgün yapısının korunması ve kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bu amaçla alt ölçekli plan çalışmaları;

- *kültür üçgeninde daha fazla buluşma mekanının yaratılmasına*

- *aktivite çeşitliğinin desteklenmesine*
- *mevcuttaki özgün yapı stokunun ve sanayi arkeolojisinin korunarak kültürel fonksiyonlar ve kültür endüstrilerinin kullanımına yönelik olarak yeniden işlevlendirilmesine*
- *kültür eksenli canlandırma, yenileme ve dönüşüm projelerinin geliştirilmesine*
- *olanak sağlanmalıdır.*

Diğer taraftan, kültür üçgeninde yapılacak herhangi bir uygulama sonucunda artabilecek arazi fiyatları; bu alanda yeni firmaların yer seçmesini güçleştirirken; mevcut firmaların da bu üçgen dışına kaçmalarına sebep olabilecektir. Bu nedenle sektörde yer alan firmaları bu yönde destekleyecek önlemlerin (kira yardımı, kredilendirme politikası..vb) göz önüne alınmalıdır.

- Turizm

Turizm açısından bu raporun öngörülere içinde ise:

“İstanbul’da turizm yatırımlarının tarihi doku ile kolaylıkla bütünleşebilen ve hatta bu yapı stoğunun değerlendirilmesi açısından da önemli fırsatlar sunan küçük ölçekli, nitelikli tesislerin kapasitesini arttıracak biçimde yönlendirilmesine ihtiyaç vardır. Kimlikli çevrelerde ve yapılarda konaklama ve kentin ‘özgün kimliğini’ yakından tanıma ve tatma olanağı sağlaması açısından bu tür tesislerin özellikle kültür turizmi açısından sağlayacağı avantajlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan halen 4-5 yıldızlı büyük ve yeni tesislerin yoğunlaştığı başta Beyoğlu olmak üzere, Beşiktaş ve Şişli ilçeleri önemli bir kapasiteye sahiptir. Benzer biçimde halen küçük otellerin yığılma gösterdiği alan olmakla birlikte Tarihi Yarımada da bu açıdan değerlendirilebilecek önemli bir yapı stoğu bulunmaktadır.” denmektedir.

Yukarıda kısaca anlatıldığı üzere; Bundan yaklaşık 16 yıl sonraki tüm İstanbul için hazırlanan bu plana ve öngörülerine baktığımızda Beşiktaş’ın bugün ve bundan sonraki en az 15-20 yıllık bir zaman dilimi içinde İstanbul için birçok anlamda “merkezi” bir konumda olduğu ve bu konumunu kaybetmeyeceğini görmekteyiz. Gerek MİA konumunda olması ve

bunun içinde ticaret ve hizmetler sektöründe sahip olduğu konumu kolay kolay bırakmayacağı anlaşılmaktadır. Beşiktaş'ın coğrafi olarak İstanbul içindeki yeri, metropolün her alanına olan yakınlığı, erişilebilir olması bunda en büyük etkidir. Zincirlikuyu-Maslak iş merkezlerine olan yakınlığı, özellikle Beyoğlu kültür, eğlence ve sanat merkezinin bu kadar yanında olması ve tüm bu alanlara ulaşmak için bir “geçiş” ya da “duraklama” alanı olması gibi nedenlerle, bulunulan öngörülerde de bu özelliğini yitirmeyeceği sonucuna varılmaktadır. Hatta bu plana göre kültür ve turizm açısından Beşiktaş'ın zaten sahip olduğu yoğunluğun tarihi bir kent merkezi olmasından da yararlanılarak arttırılması ve geliştirilmesi yönünde bir rapor sunulmaktadır. MİA'nın bundan sonrasında daha fazlasını kaldıramayacağı ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı için etkisinin ve yoğunluğunun diğer alt merkezlere kaydırılmasına yönelik alınan kararlarla Beşiktaş'ın yükünün en azından bu anlamda artmayacağı söylenebilir.

Ancak yine de “tarihi kent merkezi” açısından ele alındığında bu alanın daha fazla turizm baskısını kaldırabileceğini düşünmek yanlış olacaktır. Ya da bu anlamda alınacak kararlarda sit alanını olumlu yönde etkileyecek ve turizmin olumsuz yönde yapacağı tahribatı önleyecek önlemlerin çok ciddi anlamda düşünülerek alınması ve iyi planlanması gerekmektedir.

Beşiktaş'ın planlama sürecine bakıldığında ise, birbirinden kopuk ve çoğu iptal edilmiş planlarla dolu bir planlama sürecinin yaşandığını görmekteyiz. Tezin konusunu oluşturan koruma planlaması açısından bakıldığında ise, Beşiktaş'ta sit alanı ilan edilme aşamasından sonar gelinen nokta şu anda Büyükşehir Belediyesi ve Beşiktaş Belediyesi arasında görüş alışverişlerinin yaşandığı bir süreçte devam ettiği. Beşiktaş'taki tüm tescilli eserler ilgili paftalara işlenmiş, tescilli eski eserler için envanter çalışmaları her iki belediyece ayrı ayrı hazırlanmıştır. Arazi tespitleriyle “tescile önerilecek” eski eserler belirlenmiş, bu binaların her biri için envanterler hazırlanıp, 25.01.2007 tarihinde İstanbul III Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna teslim edilmiştir. Bundan sonraki aşamada ise 1/ 5000 Koruma İmar Planı hazırlanıp, onaylanması beklenecektir.

Tezin bundan sonraki kısmında Beşiktaş'taki tüm tarihi ve doğal sit alanları içinde “tarihi

kent merkezi” özelliğini taşıması ve yaşamakta olduğu dönüşümler açısından tezin konusu için iyi bir örnek teşkil edeceği düşünüldüğünden “Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanı” bölgesi örnek alan olarak seçilmiştir.

3.2. KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANI

3.2.1. Köyiçi Kentsel Sit Alanı Genel Durumu

Tezin bu kısmında Köyiçi Kentsel Sit Alanı ele alınacaktır. Özellikle bu alanın seçilmesindeki en büyük etken daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi tarihi kent merkezleri üzerindeki baskının en yoğun hissedildiği ve geçmişten günümüze gerek iç etkenler gerek dış etkenlerle alanın kendini dönüştürmesi için iyi bir örnek teşkil ettiği düşünüldüğündendir.

Köyiçi Kentsel Sit Alanı sınırları, Sit Alanı paftasında 5 numaralı olarak gösterilen kısımda yer almaktadır. Köyiçi olarak bilinen ve planlamaya da bu isimle giren alan sınırları içinde, 4 mahalleyi kapsamaktadır. Bu mahalleler, Sinanpaşa, Türkali, Cihannüma ve Vişnezade mahalleleridir.

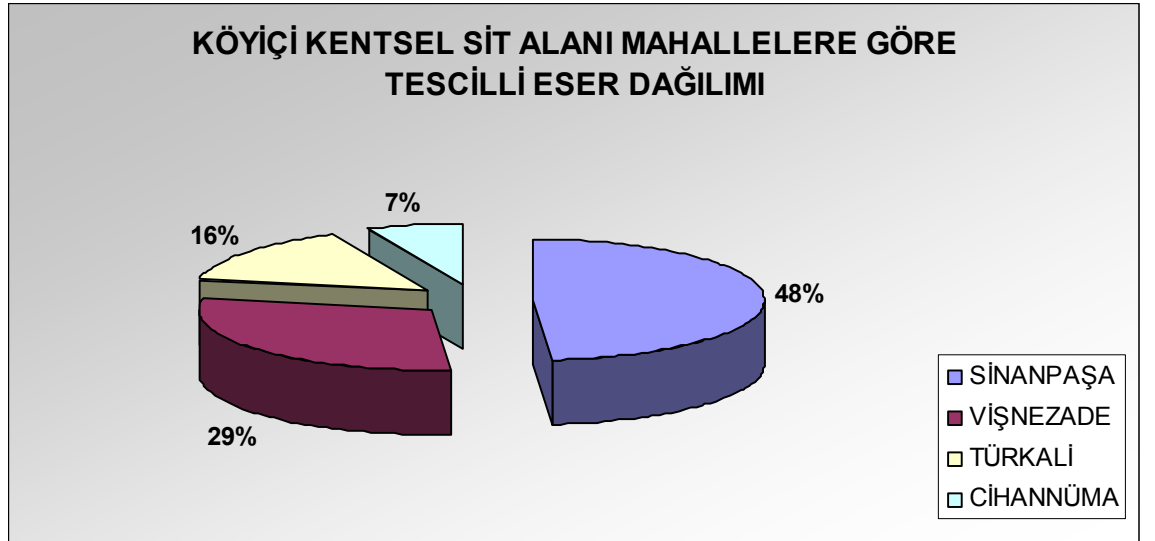
Köyiçi Kentsel Sit Alanı sınırlarındaki tarihi binaların dağılımı ve tescil durumları aşağıda grafik ve listelerle anlatılacaktır.

KÖYİÇİ MAHALLELERE GÖRE TESCİL DURUMU DAĞILIMI

MAHALLELER	TESCİİLİ BİNA SAYISI	TESCİLSİZ BİNA SAYISI	TOPLAM
<i>SİNANPAŞA</i>	125	58	183
<i>VİŞNEZADE</i>	100	10	110
<i>TÜRKALİ</i>	43	16	59
<i>CİHANNÜMA</i>	22	3	25
TOPLAM	290	87	377

Tablo 3.4. Köyiçi Kentsel Sit Alanı Mahallelere Göre Tescil Durumu Dağılımı

Burada tescilsiz olarak nitelenen yapılar, kurul tarafından tescil edilmemiş ancak Beşiktaş Belediyesi tarafından yapılan arazi tespitlerinde tescile önerilmesi uygun bulunan yapılardan oluşmaktadır.

Şekil 3.2. Köyiçi Kentsel Sit Alanı Mahallelere Göre Tescilli Eser Dağılımı

3.2.2 Köyiçi Kentsel Sit Alanı Üzerine Etki Eden Baskılar

3.2.2.1 Ulaşım Baskısı

Köyiçi Kentsel Sit Alanı Beşiktaş ve İstanbul için bir merkez konumundadır. Beşiktaş'ın geçmişten gelen değişimine bakıldığında da Köyiçi Kentsel Sit Alanı konumu itibari ile bu özelliğini hep taşımış ve kent için önemli bir nokta olmuştur.

İstanbul genelinde düşünüldüğünde, ulaşım açısından MİA'na, köprü bağlantılarına, Tarihi Yarımada ve Beyoğlu bölgelerine, Asya Yakası'na ulaşmada en önemli geçiş alanı olma noktasındadır. Bu açıdan bakıldığında İstanbul'da bir yerden bir yere gitmek isteyen insanların büyük bir çoğunluğunun “geçmek zorunda kaldıkları” kilit bir noktadadır.

Ancak metro hattının Kabataş'a kadar gelmesi ve buradan da Taksim'e bağlanmasıyla bu yükü biraz olsun hafiflediği düşünülebilir.

3.2.2.2 Üniversitelerin Varlığı

Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve çevresinde yer alan üniversitelerin, okulların ve dershanelerin varlığı da bu alanın yoğun olarak kullanımını sağlamaktadır. Beşiktaş Meydanı'nın hemen ilerisindeki Mimar Sinan Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Barbaros Bulvarı üzerindeki Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Beşiktaş – Ortaköy arasında kalan Çırağan Caddesi üzerindeki Kabataş Lisesi, Galatasaray Üniversitesi ve bu alanın içindeki çok sayıdaki dershanenin etkisiyle bu alanın özellikle genç nüfus için bir odak noktası teşkil ettiğini görmekteyiz.

Bu alanlarda eğitim gören öğrencilerin de genellikle tüm ihtiyaçlarını Beşiktaş'tan ve bu alandan almak istemeleri ile artan bir talep meydana gelmekte, buna bağlı olarak fonksiyonlar da değişmektedir.

Üniversitelerin varlığı, bu alandaki konuta olan talebi de arttırmıştır. Beşiktaş'ın eski konut dokusuna sahip bu alandaki evlerin küçük olması ve üniversitelere olan yakınlığı ile bu alandaki konutların öğrenciler tarafından rağbet edilmesine yol açmaktadır. Bu da konut fiyatlarında talebe bağlı artışla sonuçlanmaktadır.

3.2.2.3 Turizm Baskısı

Özellikle 1980'lerden sonra Beşiktaş içinde ve Köyiçi çevresinde yükselmeye başlayan turizm yatırımları olan otellerin de etkisiyle daha da yoğun bir alana dönüşmektedir. Bu alanın çok yakınlarında olan Conrad Oteli, Swiss Otel, Çırağan Sarayı inşasına devam edilen Atik Paşa Yalısı (Four Seasons Otel) başlıca turizm merkezleri olarak sıralanabilir. Son olarak Deniz Müzesi yanındaki Tarihi Tütün Deposu'nun da yıkımına başlanmıştır ve bu tarihi bina da otel fonksiyonuna dönüşerek yerini alacaktır.

3.2.2.4 Fonksiyonel Dönüşüm Baskısı

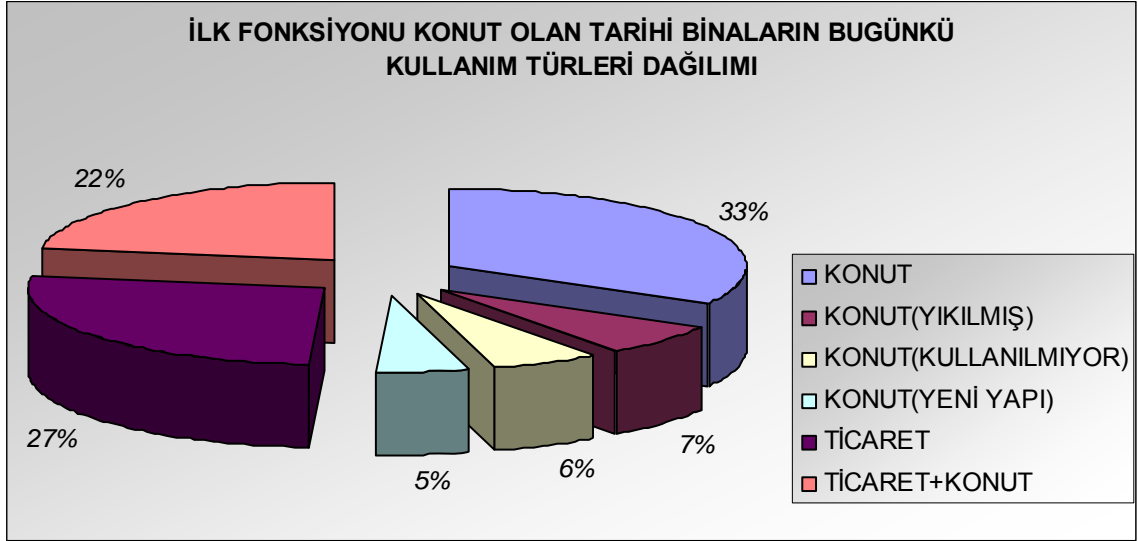
Tüm bu yoğun baskılar sonucu, başlarda konut olarak yaşamını sürdüren Köyiçi Kentsel Sit Alanı meydana gelen taleplere cevap verecek nitelikte kendini dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşüm özellikle fonksiyonların değişmesiyle kendini göstermiş çok sayıda tarihi bina bugün artık ticaret, büro gibi fonksiyonlara kavuşmuştur. Ticaret fonksiyonunda yaşanan hızlı el değiştirme ile de her geçen gün bu tarihi doku kendini bir kere daha değiştirme yolunda ilerlemektedir. Köyiçi alanında, meydana daha yakın olan kesimler ve İhlamurdere, Şair Nedim, Hasfırın, Köyiçi Caddeleri gibi akslar, artık tamamen ticaret akslarına dönüşmüş, daha iç kısımlarda kalan alanlar ise konut fonksiyonlarını devam ettirir niteliktedir.

Yukarıda da anlatıldığı gibi Köyiçi Kentsel Sit Alanı fonksiyon olarak değişime uğramıştır. Birçok tarihi bina konut fonksiyonundan ticarete dönüşmüş, ya da eski eser olan konutların birçoğu yıkılmış, bir kısmı tescilli olduğu halde yıkılıp yerlerine yeni yapı yapılmış, bir kısmı da kullanılmamaktadır. Aşağıda bu fonksiyonlardaki değişimler liste ve grafiklerle anlatılmıştır.

KONUTTAN FONKSİYON DÖNÜŞÜMÜ DAĞILIMI

İLK KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	ADET
KONUT	KONUT	90
KONUT	KONUT(YIKILMIŞ)	19
KONUT	KONUT(KULLANILMIYOR)	16
KONUT	KONUT(YENİ YAPI)	13
KONUT	TİCARET	73
KONUT	TİCARET+KONUT	61
TOPLAM		272

Tablo 3.5. Köyiçi Kentsel Sit Alanı Tarihi Bina Fonksiyon Değişim Listesi

Şekil 3.3. İlk Fonksiyonu Konut Olan Tarihi Binaların Bugünkü Kullanım Türleri

Bu grafikte de görüldüğü üzere, başlangıçta konut olarak kullanılan toplam 272 tarihi binanın ancak %33'ü aynı fonksiyonu devam ettirmektedir. Konuttan ticarete dönüş % 27 ile bu anlamda ilk sırada yer alırken, binaların %22'si ticaret+konut fonksiyonuna geçmiştir. Burada da genellikle zemin ve ilk katlar ticaret, üst katlar konut şeklinde bir dağılım vardır.

Geriye kalan %7'lik dilimdeki konutlar yıkılmış durumdadır ve bu da tarihi kent merkezinde üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü bu inceleme sadece tarihi binalar üzerinde yapıldığı için, tescil edilmiş olan ve daha önce konut fonksiyonundaki yaklaşık 19 binanın şu an yerinde olmadığı görülmüştür. Konut fonksiyona devam eden ama bugün kullanılmayan binalar da genelinin %6'sını oluşturmaktadır. Bunun en büyük nedeni de bu binaların bir çoğunun oturulacak sağlamlıkta olmamasıdır. Bu binalar için gerekli önlemler alınmazsa onlar da yıkılmaya mahkum olacaklardır.

Tescilli konut olan binaların %5'ini ise yeni yapılar almaktadır. Bu da tescilli olmalarına rağmen, kurul tarafından bu binaların yıkılıp yerlerine yeni yapı yapılmasına izin verildiği anlamına gelmektedir. Bu binalar da genellikle betonarme olarak yapılmışlardır.

Köyiçi Kentsel Sit Alanı üzerindeki baskılara ve yaşanan dönüşümlere baktığımızda tezin ilk bölümlerinde anlatılan tarihi kent merkezleri üzerindeki baskıların burada da benzer niteliklerde kendini gösterdiğini görmekteyiz.

3.2.3 Günümüzde Köyiçi Kentsel Sit Alanına Etki Eden Projeler

İstanbul'da son yıllarda sayıları hızla artmakta olan kentsel projelerin varlığına önceki bölümlerde değinilmişti. Bugün bu projeler gerek koruma amaçlı olsun, gerek yenileme, gerekse ulaşımaya çözüm getirmek için tasarlansın, gerekse belli alanların dönüşümünü sağlamaya yönelik olsun, her şekilde var olan mevcut dokunun bu projeler yoluyla değişime uğradığını görmekte ve kent hayatının da bu yolla değişime uğradığını görmekteyiz. Bu projelerin kent hayatını canlandırdığı, ya da korumaya katkı sağladığı durumlar olabildiği gibi, bazen de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu açıdan bu bölümde Beşiktaş Köyiçi Kentsel Sit Alanına etkisi olacağı düşünülen gündemdeki projelere bakılacak ve değerlendirilecektir.

- **Akaretler Sıra Evleri Restorasyon Projesi**

Akaretler Beşiktaş ve Maçka arasında bulunan, Şair Nedim ve Spor Caddelerinin çatalağzı biçiminde birleştikleri bölgede, ve eğimli arazide kurulmuş ve “sıra ev” olarak adlandırılan konut tipinin İstanbul'daki en önemli ve anıtsal örneğidir. Yapımına Ocak 1875'te başlanan Akaretler sıra evlerinin mimarı Sarkis Balyan'dır.

Dolmabahçe Sarayı muhafızlar ve ağaları için konut olarak tasarlanan sıra evler lojmanlarından arta kalan kısmı da; Sultan Abdulaziz'in Taşlıkta Aziziye Camiinin giderlerini karşılamak üzere kurduğu bir vakıfa gelir sağlamak için kullanılmıştır. Adının da gelir getiren yani “akar” sözcüğünden geldiği tahmin edilmektedir. Müstakil olarak kiralanan binaların kiracıları da genelde İstanbul'da yaşayan yabancılar olmuştur.

Sıra ev, 19.yy'ın ikinci yarısından başlayarak İstanbul'un kentsel büyüme alanlarında, yangın sonrası düzenleme bölgelerinde veya azınlık grupların vakıf arazilerinde inşa edilmiş bir konut tipidir. Orta ve küçük kentsoylu sınıfının konutu olarak ortaya çıkan sıra

ev tipi, İstanbul'daki konumu ve mimari nitelikleri ile kent tarihi ve sosyolojisi açısından son derece önemli veriler oluşturmaktadır (Dünden Bugüne Beşiktaş, 1998).

Osmanlı döneminde iki vakıf tarafından yönetilen Sıraevler, Cumhuriyet'le birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş ve memurlar için lojman olarak kullanılmaya başlanmış, kamu kurum ve kuruluşlarına da tahsis edilmiştir. Bir dönem semt postahanesi, polis karakolu, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü, CHP il merkezi ve İsmet İnönü İlkokulu da burada hizmet vermiş, Türkiye'nin ilk akıl ve ruh hastanesi de Gündüz Hastanesi adıyla burada açılmıştır.

Akaretler sıra evler grubu, toplamda 66 parsel üzerinde 133 konut birimini içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk toplu konut projesi olarak bilinen Akaretler, Türkiye'nin en büyük alanlı ve düzgün devamlılığı olan ilk sıra evleri olarak anılmaktadır.

Kompleksin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olup Net Holding tarafından yapı işlet devret modeliyle kiralanmış ve Akarnet adlı şirket kurularak 1995 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Proje kapsamında Atatürk Müzesi, Ofis, Apart Otel, Otel, Mağazalar ve Otopark kompleksinden oluşacak proje geliştirilmiştir. Projenin ilk etabı sayılan A Blok 1998 yılında bitirilmiş dış cepheler orijinallerine sadık kalınarak sağlamlaştırılmış, iç mekanlar da taşıyıcı sistem bozulmaksızın fonksiyonuna uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Bazı finansman sorunları dolayısıyla Akaretler kompleksi restorasyonuna ara verilmiş, Net Holding'den mülkiyet ilk önce Garanti Bankasına geçmiş 2005 yılında da işadamı Serdar Bilgili tarafından satın alınmıştır.

Resim 3.5. Akaretler'in Günümüzdeki Durumu (Proje Yapım Aşaması)

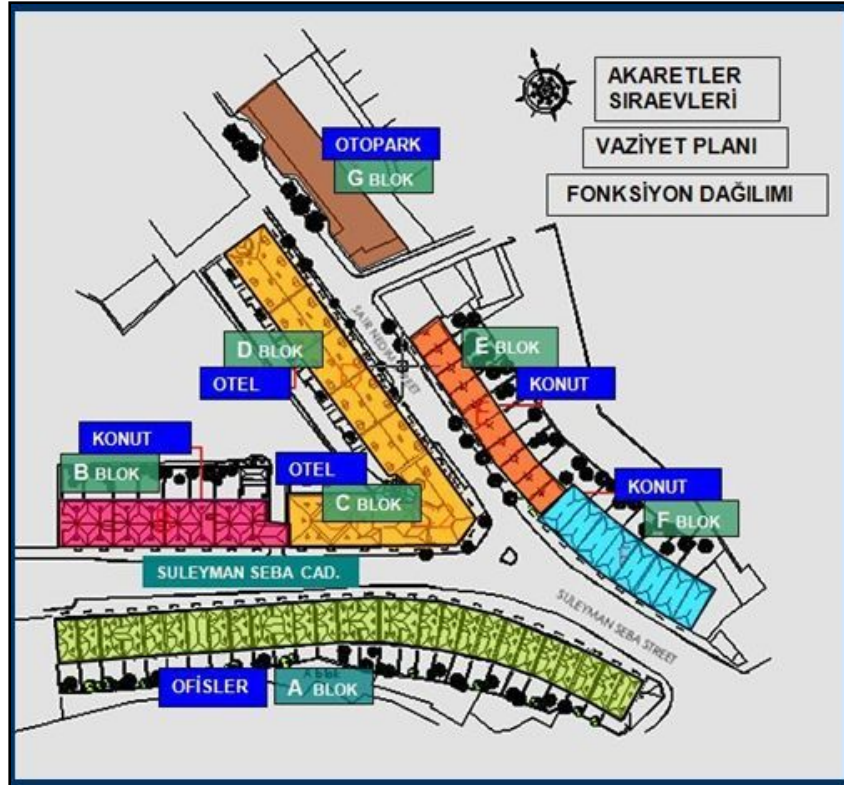
Bugün restorasyonuna ve yapımına devam edilmekte olan Akaretler için geliştirilen ve alanı ve çevresini gece gündüz canlı hale getirmesi planlanan bir “dönüşüm projesi” gündemdedir. Bu projeye göre sıra evler;

- 135 odalı butik otel kompleksi,
- Binaların giriş katlarında tasarlanan 35 mağaza
- 84 “residence”
- Ofis alanları
- Sağlık merkezi
- Spa
- Restorantlar
- Binaların arka bahçelerinden yararlanılacak farklı fonksiyonlar

gibi fonksiyonlarla yeniden tasarlanmaktadır. Ayrıca bünyesinde olması planlananlar arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi ve kızkardeşinin 1,5 yıl süreyle konakladığı

bölümün Atatürk Müzesine dönüştürülmesi ve Osmanlı saltanat ressamı Fausto Zonaro'nun bir süre yaşadığı bölümün ve otellerin genelinde ise ressamın çalışmalarından oluşan tematik iç düzenlemeler yapılması da yer almaktadır.

Buna göre yokuşun sol tarafındaki bankalar ve ofislerin bulunduğu A Blok aynen korunurken, yokuştan yukarı çıkarken Süleyman Seba Caddesi'nin sağında kalan B Blok müze yapılması planlanan Atatürk'ün evi dışında komple konut olarak değerlendirilecek. Sıraevlerin Şair Nedim Caddesi'nde kalan kısmında sol taraftaki C ve D Blok ise konutlar gibi mekanın ruhuna uygun restore edilip butik otel olarak hizmet verecek. Şair Nedim'in sağındaki E ve F Blok yine konut olarak düzenlenecek. Daireler kat bazında kiraya verilecek. Bir binada birisi stüdyo olmak üzere ortalama 3 daire bulunacak. Bodrum katlı dairelerde ise bodrum ve giriş katı birleştirilecek.

Harita 3.3. Akaretler Sıra Evleri Projesi Fonksiyon Dağılımı

- **Tarihi Tütün Deposu'nun Otele Dönüştürülmesi Projesi**

Beşiktaş sahil silüetinin değişmez parçalarından birisi olan ve herkese başka başka düşler kurdurtan Tarihi Türk Tütün Deposu da 2007 yılı içinde proje alanı olarak dönüştürülen yapılardan biridir. Beşiktaş'ta Kadıköy Vavur İskelesi'nin hemen karşısında ve Deniz Müzesinin bitişiğindeki bina 1930'lu yılların başında Avustralyalı bir firma tarafından Astro Türk Tütün Fabrikası olarak kurulmuştur. Daha sonar pek çok kez özel sektörde el değiştiren binanın mülkiyetinin Tanrıverdi Holdinge geçmesiyle bir otel zincirine ek olması düşünülmüş, yıkımına başlanmış, sadece askıya alınan iki cephesi bırakılmıştır. 25.10.2005'te 1054 sayılı kurul kararıyla tescil edilen ve 13.09.2006'da 1943 sayılı kurul kararıyla II.grup olarak belirlenen binanın, yine T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından bir otel olarak işlevlendirilmesine olur verilmiştir.

Resim 3.6. Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali (06.04.2006 tarihli)

Resim 3.7-8. Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali Tarihi Tütün Deposu Yıkılmadan Önceki Hali (06.04.2006 tarihli)

7 yıldızlı bir otel olması planlanan Tarihi Tütün Deposu alanının Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde "turizm alanı" ilan edilmesiyle beraber yapının çok kez el değiştirmesi sonucu bu projenin ancak günümüzde hayata geçirilmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Yapının geçmişte tütün deposu olması niteliğini gözönünde bulunduran Kurul, kentsel

bellek bağlamında bu özelliğini hatırlatıcı bilgilerin yer aldığı Tütün Ürünleri Müzesi fonksiyonunun zemin katta restorasyon projesinde gösterilen noktada gerçekleştirilmesine, aynı zamanda yapının Deniz Müzesi ve Resim Heykel Müzesi arasındaki konumunun dikkate alınarak bu sürekliliğin sağlanması ve kamuyla buluşturulabilmesi için Tütün Ürünleri Müzesi'nin yanında bir de sergi alanının yer almasına karar vermiştir.¹

- **Beşiktaş Meydanı Yayalaştırma Projesi**

Beşiktaş Meydanında trafiğin yer altına alınarak alanın yayalaştırılması projesi için İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projeler Dairesi Başkanlığı'na bağlı Projeler Müdürlüğü'nce hazırlanan ve iki bölümden oluşan "Beşiktaş Meydanı ve Yakın Çevresi Düzenleme Avan Projesi"nin ulaşımına ilişkin kısmı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na onaylanmış olup, bu kısmın Uygulama Projesi'ni içeren ihale de Ulaşım Planlama Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Proje alanı Beşiktaş Meydanı ve Sinanpaşa Camii ile Barbaros Bulvarı'nın cephe alanı olarak toplamda 15 hektarlık alanı kapsamaktadır.

---

¹ Bu kısımdaki bilgiler www.yapi.com.tr internet sitesinden konuyla ilgili çıkan haberlerden derlenmiştir.

Resim 3.9. Beşiktaş Meydanı Projesi Kaynak: www.ibb.gov.tr

Resim 3.10 -11. Beşiktaş Meydan Projesi

Proje çalışmasının tamamlanmasının ardından işin yapımına geçileceği düşünülen projenin uygulanması halinde hedeflenenler şöyle sıralanmaktadır:²

- Beşiktaş Meydanı'ndaki bütün araç trafiği yeraltına alınarak görsel ve fonksiyonel

² Bu kısımdaki bilgiler Büyükşehir Belediyesi www.ibb.gov.tr internet sitesinde konu ile ilgili çıkan haberlerden derlenmiştir.

- olarak deniz ve Köyiçinin(çarşı) bütünleşmesi sağlanması
- 94 bin metrekarelik alan yayalaştırılarak denizle buluşmanın sağlanması
  - Meydanda araç ve yaya trafiğinin köklü olarak düzenlenmesiyle yaşanılır sağlıklı bir çevre oluşturulması
  - Araç trafiği için açılan tünellerin giriş çıkış rampalarının olumsuz etkileri de projede en az hissedilir şekilde düzenlenerek böylece alanın tarihi, doğal, kültürel değerlerinin insan ile yakın ilişkisi yeniden kurulması
  - Sinanpaşa Camii ve Haziresi, Barboros Hayrettin Paşa Türbesi, Tarihi Beşiktaş İskelesi ile yakın çevresindeki Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan Sarayları bütünleşmesinin sağlanması

3.2.4. Projelerin Koruma Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda anlatılan bu projeler için akademik camiada ve meslek camiasında farklı çok fazla yorum yapılmaktadır. Tezin bu bölümüne Beşiktaş'ta planlanmakta olan projeler ve Beşiktaş'ın geleceği ile ilgili farklı bir bakış olduğu düşünüldüğünden; Murat Cemal Yalçın'ın konu ile ilgili bir yazısıyla devam edilecektir.

İki Kurgu İki Beşiktaş

Senaryo 1:

Gerçekleşmektedir...

Beşiktaş meydanına ilk indiğim yıl olan 1983'den bugüne hep izbe hatırladığım eski Tekel binasının yerine 7 yıldızlı bir otel inşa ediliyor! Emsallerini düşününce, yakın çevresi kontrollü yarı kamusal görünen ama aslında özel olan bir alana dönüşecek. Önündeki çay bahçesi yılların Adnan'ı ile birlikte yitecek! Kaymakamlık tarafında kültürel amaçlı ve çoğunlukla öğrenciler ve Beşiktaşlılar tarafından kullanılan yapılar bu kesimin artık yanından geçemeyeceği fiyatları sergileyen restoranlara, barlara dönüşecek!

Her Beşiktaşlı genç erkeğin askerliğini yapmak istediği Deniz Müzesi, Beşiktaş'taki işlevini tamamladığını açıklayacak ve 7 yıldızlı otelin çeşitli uzantıları için kullanılmak üzere otele

satılacak! Otobüs durakları zaten Kabataş'a taşınmış olan aktarma merkezi özelliğini yitirdiğinden işlevsiz kalacak ve yanındaki meydanla birlikte Kanyon tipi bir alışveriş merkezi yapılmak üzere özelleştirilecek! Kadıköy vapur iskelesi 7 yıldızlı otele yanaşan yatlarla ayrılacak! Devletin Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin elinde kalan yarım bina, bir şekilde diğer yarısını ele geçiren özel Bahçeşehir Üniversitesine tahsis edilecek! Taşıt yolları yeraltına alındığından bu yeniden düzenleme alanı ile organik olarak birleşen yüzyılların koca çınarı Beşiktaş Çarşı dönüşüm alanı ilan edilecek, fiyatlar üçe katlanacak, kullanıcı profili tamamen değişecek! Öğrenciler görünmez olacak, balıkçılar çarşısı kalkacak, Hasbi ve diğerleri taşınacak ya da lüks restoranlara dönüşecek, Çarşı yok olacak, İnönü Stadı tamamen buzlu viski yudumlanabilen localara dönüştürülecek, tribünler artık hiçbir ağızdan küfür etmeyecek, küfür localardan çıkan sınıfsal aşığılamalara dönüşecek!

Gerçekleşmeye başlayan bu kurgu, sermayenin kentinin kurgusudur ve içinde sıradan insanın yeri yoktur!

Senaryo 2:

Güçlü bir toplumsal muhalefet ile hala gerçekleşebilir!

Bulunduğu yere inşa edilmesi zaten hata olan Tekel binası tamamen yıkılır ve temizlenir. İşlevini yitirmiş olan otobüs durakları kaldırılır, Deniz Müzesi kamuya açık bir toplum merkezine dönüştürülür, Kaymakamlık tarafı sunduğu kültür sanat faaliyetlerini arttırarak sürdürür ve Dolmabahçe'ye geçiş oluşturarak müzeyi Beşiktaş'a taşır; yer altına alınacak taşıt trafiği Çarşı'nın küçük esnafı ile oluşan bağı güçlendirir; Akaretler sıra evleri sanat atölyeleri olarak kullanılmak üzere Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne tahsis edilir; yer altı geçişi sayesinde yayalaştırılan Kabataş-Beşiktaş muhteşem yürüyüş aksı boyunca bu atölyelerde üretilen sanat ürünleri sokak çalgıcıları, göstericileri ve kuklacıları eşliğinde sürekli sergilenir ve kavuştuğu yerde İstanbul'un belki de en büyük meydanı haline gelmiş Çarşı Meydanı ile kucaklaşarak yolcusunu çeşitli yönlere dağıtır. Mütevazı yenileme çalışmaları ile güçlendirilecek ve güzelleştirilecek Beşiktaş yapı stoğunda

yaşayan kullanıcı profili, sanatçılar ve ziyaretçi turistlerle çeşitlenir ama esas profil değişmez. Esnaf yerinde kalır, Kapalı her daim Çarşı'nındır, localar sınırlıdır. Şampiyonluklar Çarşı Meydanında kutlanır. Üniversiteli aşklar Adnan'ın verdiği çay ile demlenmeye devam eder. Hasbi ve diğerleri rakı-balık sunmağa devam eder. Vapur sefası bakidir. Balık Pazarı yeşillikleriyle birlikte yerinde kalır. Çarşı Meydanı Beşiktaşlıdır, İstanbulludur.

Gerçekleşme ihtimaline hayatımı adayabileceğim bu kurgu insan merkezli bir kentin kurgusudur ve sermaye ile işi yoktur! Gücünü sıradan insandan, yaşayanlarından, öğrencilerinden ve Çarşı'dan alır!...

Tekel binasının yerine 7 yıldızlı bir otelin yapılması Beşiktaş'ın sermayenin kentine doğru attığı geri dönülemez adımdır. Bu adım atılmamalı/attırılmamalıdır!

Bu yazıdan bağımsız olarak Beşiktaş'taki tüm bu projeler konu itibarı ile değerlendirildiğinde karşımıza farklı bakış açıları çıkmaktadır. Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi tarihi kent merkezleri üzerinde her alanda farklı olmak üzere baskılar olduğu ve bu baskılar sonucu her alanın farklı bir süreçten geçmekte olduğu yadsınamaz.

Bu anlamda Beşiktaş'a ve örnek alan olarak seçilen Köyiçi Kentsel Sit Alanına baktığımızda bunun tam da anlatılanlar doğrultusunda bir süreçten geçtiğini görmekteyiz. Fonksiyonel dönüşüm baskısı, arsa piyasalarının gücü, turizmin etkisi, İstanbul'da sahip olduğu stratejik konumu itibarıyla yaşamakta olduğu merkezi olma olgusu, önemli trafik bağlantılarının tam merkezinde olması, karadan ve denizden sağladığı erişilebilirlikle birlikte yoğunluğun artması, kültür ve sanat merkezlerine olan yakınlığı vb. gibi farklı bir çok etki altında olan bu alanın hala tamamlanmamış bir koruma imar planı olmaması da bu baskıların artmasına neden olmaktadır.

Yukarıda gerçekleşmekte olan projelere baktığımızda bunların birbirinden kopuk ve parçacı olmalarıyla birlikte, tamamlanmaları durumunda Beşiktaş ve Köyiçi alanı üzerinde bütüncül bir etki yaratacakları açıktır.

Bu projeleri sadece iyi ya da sadece kötü olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu bağlamda Akaretler gibi İstanbul için son derece tarihi bir öneme sahip ve bundan önce büyük bir kısmı boş ve işlevsiz olan bir sıra ev dizisinin, restorasyonu ve sağlıklılaştırılmasıyla hayata geçirilmesi tarihi binaların korunması açısından sevindiricidir.

Ancak projede anlatıldığı gibi bu alanın bir “residence” ve lüks konut dokusuna dönüştürülmesiyle alanda bir anda yoğunluk artışı yaşanacak ve açılması planlanan yine lüks dükkanlarla birlikte Beşiktaş’ın bu alanının çehresi değişecektir. Bunun fiziksel olarak ve alanın canlandırılması ve gece gündüz yaşayan bir merkez olması açısından son derece yararlı olmasıyla birlikte çevrede yaşayan insanlar için her yenileştirme projesinde olduğu gibi kötü etkileri de olması muhtemeldir. Beşiktaş Köyiçi’ndeki konut dokusunun eski olması ve bina parsellerinin küçük olması, çevresindeki üniversitelere olan yakınlığı ve her alana erişilebilir olması nedenleriyle daha çok öğrencilerin, ya da çalışan kesimin bu binaları konut olarak tercih ettiği bilinmektedir. Köyiçi uzun yıllardır bu özelliğini devam ettirmiş ve canlı bir alandır. Tarihi konut dokusu üzerinde yaşanmakta olan yenileştirme çalışmalarında kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkan “gentrification” sürecinin bu alanda da kendini göstereceğini düşünmek çok iddialı olmamaktadır. Bu projenin hayata geçmesiyle kullanıcı profili de değişecek ve çevredeki konut fiyatlarında zaten öğrencilerin gelmesiyle yaşanan konut fiyatlarındaki artışa bir yenisi eklenecektir.

Akaretlerle birlikte sahil kesimindeki Tarihi Tütün Deposunun da 7 yıldızlı bir otele dönüştürülmesi projesi de yine benzer şekilde yoğunluğu arttırıcı ve profili değiştirici bir etki yaratacaktır. Bir kamu binası ya da üniversite binası olarak kullanıldığı takdirde insanların denizle ve tarihle bütünleşebilme olanağının yaratılacağı bir projeye gündeme gelmesi artık bu projeden sonra ortadan kalkmaktadır. Binanın kentsel bellek için öneminin vurgulanması için zemin katta Tütün Ürünleri Müzesinin ve sergi alanının yaratılması fikri ise binanın kamu ile buluşturulması açısından olumlu değerlendirilebilir ve binanın sahil kesimindeki diğer tarihi otel binaları gibi halka kapatılmaması açısından önemli bir gelişme olarak yorumlanabilir.

Birbirine çok yakın olan bu iki projeye ek olarak tüm bunları kapsayan bir de Beşiktaş Meydan Projesi vardır. Trafiğin dört koldan etki ettiği ve deniz ve kara trafiğinin birleşiminde, düğümlenme noktasındaki Beşiktaş Meydanında trafiğin alta alınması ve alanın yayalaştırılması, halkın denizle buluşması ve yayalaştırmanın sağlanması projesi bu noktada olumlu bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Ticari hayatın çok yoğun olduğu Köyiçi ya da Çarşı alanına giriş olarak görülen bu alanda, yaya ve taşıt trafiğinin karıştığı ve alanı ikiye bölmekte olan Barbaros Bulvarının ortasında bir meydan özelliği kazanması zaten yıllardır duyulan bir ihtiyaçtır. Beşiktaş'ın yaklaşık 200.000 yerleşik nüfusu olmasına karşılık meydanın ulaşım amaçlı kullanıcısı günlük olarak bunun çok üzerindedir. Bu kadar önemli bir alanın meydan olarak tasarlanması sırasında göz ardı edilmemesi gereken noktalar vardır. Bunlar;

- Beşiktaş'ın tarihi birikimini yansıtacak özelliklerin öne çıkarılması
- Meydanda yer alan tarihi yapıların (Sinanpaşa Camisi, Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, Barbaros Hayrettin Paşa anıtı, Beşiktaş İskelesi gibi) öne çıkarılması ve her açıdan algılanabilmesi
- Meydanın kıyıyla ve yayalarla ilişkisinin güçlendirilmesi
- Alanın yayalaştırılmasıyla açığa çıkacak çok büyük boşluğun tanımsız, dağınık ve parçacı olan bugünkü yapısı yerine, tanımlı ve birbiri ile ilişkileri güçlü ve bütünlükçü bir tasarımla yaratılması
- Alanın çevresindeki mekanları 24 saat canlı tutabilecek aktivitelere olanak sağlayan bir düzenleme içermesi
- Alanın yayalaştırılmasıyla yapılacak bitkilendirme projelerinin sadece rekreasyon ya da süs amaçlı değil, mevcut ağaç varlığından da yararlanılarak altında oturlan, deniz ve doğayı hissettirecek nitelikte yapılması
- Meydana bakan bina cephelerinin de alanla ilişkili biçimde yenilenmesi, tarihi dokuya saygılı cephe çalışmalarının yaratılması
- olarak sıralanabilir.

3.3. KÖYİÇİ KENTSEL SİT ALANINA STRATEJİK YAKLAŞIM

Köyiçi Kentsel Sit Alanı için yapılacak bir koruma planlamasında stratejik planlama yaklaşımından da yararlanarak bir öneri sunulmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Köyiçi Kentsel Sit Alanı SWOT Analizi

Tezin bu bölümünde koruma planı hazırlanma aşamasında olmakla birlikte, bugün plansız bir alan olan Köyiçi Bölgesi için mevcut durumu ortaya koymak adına stratejik planlama yaklaşımının bir araç olarak kullandığı SWOT analizinden yararlanılarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Güçlü yanlar;

- Köyiçi Kentsel Sit Alanı, sahip olduğu stratejik konumu için merkez niteliğindedir
- Sahip olduğu anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri ile tarihi kent merkezi özelliği taşır
- Birçok tarihi kent merkezinin aksine canlılığını bugüne kadar tarihin hiçbir döneminde yitirmemiştir
- Önemli ulaşım bağlantılarıyla İstanbul'un her alanından kolay ulaşılabilir bir alan olma özelliğine sahiptir
- Tarihte farklı kültürleri de bir arada yaşatma özelliğini bugün değişen profille birlikte devam ettirmektedir. Her kesimden insanın yaşamakta olduğu bir alandır.
- İstanbul'un Boğaz kıyısındaki bir alanında yer alması, gelişim için bir potansiyeldir.

Zayıf yanlar;

- Mekansal olarak gelişmeye doymuş ve kapalı bir alan olma özelliği taşımaktadır. Alanın mekansal olarak gelişebileceği ya da kullanabileceği boş alan ya da parsel bulunmamaktadır.
- Alanın Koruma Amaçlı İmar Planı yapım aşamasında olmakla birlikte tamamlanmamıştır.
- Bina dokusu eskimeye başlamıştır ve küçük parsellerden oluşur.
- Tarihi çevre turizm, yoğunluk artışı, fonksiyon dönüşüm baskısı, trafik gibi baskılar altındadır.

- Tarihi binaların değişen fonksiyonlarla birlikte artan ihtiyaca cevap vermemesine bağlı olarak, tahrip edilmesine, değiştirilmesine maruz kalmaktadır.

Fırsatlar / Eğilimler

- Gelişme için alanı olmadığından yaşadığı dönüşümler hep kendi içinde olmak durumundadır, gelişmesi mevcut yapının ve dokunun kendini fonksiyonel ve fiziksel açıdan yenileştirilmesi, dönüştürülmesi şeklinde olmaktadır.
- Konut dokusu giderek yerini ticaret ve ticaret- konut fonksiyonuna dönüşmektedir.
- Üniversitelere yakınlığı dolayısıyla konut fiyatları artan talebe oranla hızla artmaktadır.
- Gerçekleştirilmekte olan projelerle kullanıcı profili değişme, alanın kullanımında ise artma eğilimi görülmektedir.
- Gerçekleşecek projelerle Avrupa Kültür Başkentliğine aday İstanbul için bir prestij mekanı yaratılmış olacak ve kentlerin yarışabilirliğinin arttığı ve son derece önem kazandığı günümüzde, İstanbul için bu kadar merkezi bir alanın dönüşümü ve yenilenmesi, bu anlamda artı bir eylem olacaktır.
- Tarihi binaların mülkiyetinin çoğunluğunun özel mülke ait olması, uygulamaların zorlaşmasına neden olabilmektedir.
- Ticari hayatın hızla arttığı bir ortamda binaların sürekli el değiştirmesi planlamanın karşısında sabit bir halkın olmasını güçleştirmekte, katılımı azaltabilecek etkiler göstermektedir.

Tehditler:

- Deprem tehlikesiyle karşı karşıya olan İstanbul içinde, buna dayanacak kadar sağlıklı bina dokusu bulunmamaktadır.
- Gerçekleşmesi öngörülen projelerle birlikte tarihi kent merkezinde artan fiyatlara bağlı olarak “gentrification” süreci ile karşı karşıya kalmak durumunda olabilir.
- Mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılan Köyiçi Kentsel Sit Alanı’nda yukarıda maddeler halinde sıralanan her bir konu yerleri farklı bakış açıları ve farklı

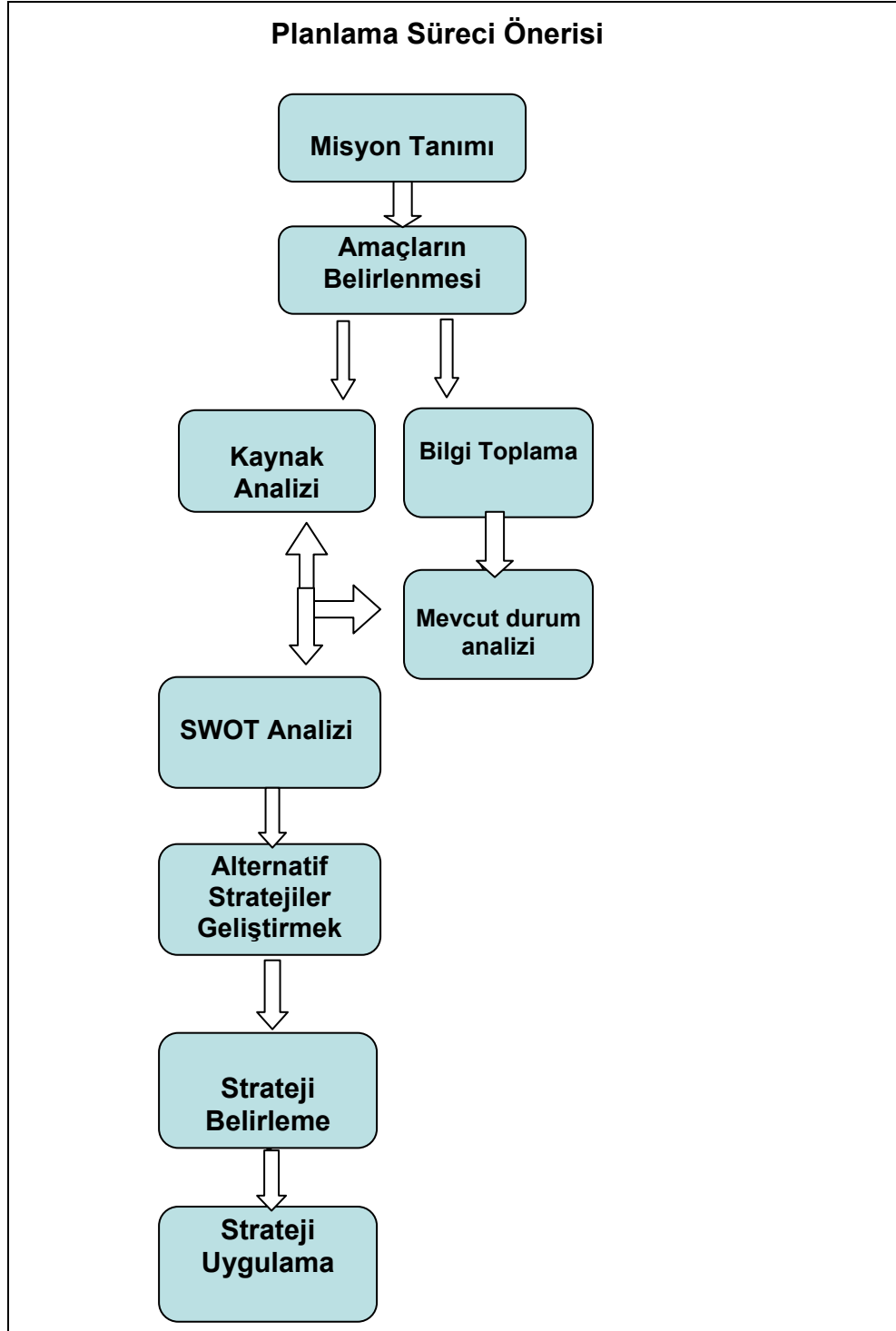

uygulamalarla değişebilecek niteliktedir. Örneğin, yoğunluğun artışı bir taraftan eğilim olarak görülürken, diğer yandan bir tehdit olma durumunu da içerir. Ya da daha önce de değinildiği gibi, yeni geliştirilmekte olan projeler bu alan için bir anlamda tehdit olurken diğer açıdan tarihi dokunun korunması için bir fırsat olabilmektedir.

3.3.2 Köyiçi Kentsel Sit Alanı İçin Öneri Plan Süreci

Beşiktaş Köyiçi Alanı için, önceki bölümlerde anlatıldığı gibi stratejik planlama yaklaşımından yararlanılarak yapılacak bir koruma planlaması süreci için bir öneri geliştirmeye çalışılacaktır. Bu süreç için oluşturulan şema aşağıda sunulmuştur.

Şekil 3.4. Beşiktaş Köyiçi Alanı için geliştirilen plan süreci

Bu tabloda anlatılmak istenen yapılacak Koruma Planına başlanmadan önceki süreçte stratejik planlamanın ilk aşamalarının kullanılmasıdır. Burada atılacak ilk adım geliştirilecek planlama için bir misyon belirlenerek, amaçlarının ortaya konmasıdır. Yani plandan beklenenler ve hedeflenenler ve bunlara yönelik amaçların ortaya konması aşamasıdır.

Bir sonraki adım ise, alanla ilgili kaynak analizi ve verilerin toplanmasıdır. Burada plana altlık oluşturacak her türlü veriye ulaşma esastır, özellikle de daha önce yapılan planlar ile alanın bugünkü durumuna ilişkin veriler toplanır. Bunlar geleneksel planlama yöntemlerinde yapıldığı yöntemlerle elde edilir ve böylece mevcut durum analizi yapılabilir. Mevcut durumu ortaya koymak için, daha önce Köyiçi Alanı için yapıldığı gibi bir SWOT analizi yapılabilir, böylece alanın güçlü yönleri (potansiyelleri), zayıf yönleri, fırsatları (eğilimleri) ve alanı tehdit eden ve ileride tehdit edebilecek olan konular ele alınır. Buradan sorun alanları, potansiyel alanlar ve plan için öncelikli düşünülmesi gereken alanlar çıkarılabilir.

Bu alanlar ve durumlar ortaya konduktan sonraki aşama ise, alan için geliştirilecek farklı senaryoların oluşturulmasıdır. Alternatif stratejiler geliştirmek olarak tabloda yer alan bu aşamada, eldeki verilere bakılarak ve SWOT analiziyle çıkan alanlarla ilgili ve geleceğe yönelik birden çok strateji geliştirilir. Alanın ne yönde geliştirilmesi gerekliliği, fonksiyonlarının neler olması gerektiği, ve mevcutta var olan projeler de bu aşamada değerlendirilerek bir sonraki aşama için ortaya konulur. Bundan sonraki aşama ise, mevcut senaryolardan hangisinin seçileceği ve buna yönelik stratejilerin neler olması gerektiğinin ortaya konmasıdır. Örneğin alan bir ticaret ya da turizm alanına dönüşecekse plan yapım aşamasında buna yönelik plan kararları getirilir, ya da önlem alınması gereken durumlar varsa buna yönelik tedbirlerin alınmasına yönelik üst kararlar verilir. Tüm bunlardan sonra ise, alınmış olan üst kararlar doğrultusunda plan yapımına geçilebilir.

Burada önemle üzerinde durulması gereken plan yapımına başlamadan önce bu aşamaların kaydedilmesi ve ondan sonra plan yapımına başlanmasıdır. Stratejik planlamanın koruma planlamasıyla en önemli ilişkisi bu noktadadır. Üst kararlar alınmadan önce ve mevcut

sistemle devam eden koruma planı çalışmalarına başlamadan önce stratejik bir yaklaşımla alan ele alınmalıdır.

Bu konuda mevcut koruma planı yapma hiyerarşisine geri dönersek; ilk önce Büyükşehir Belediyesi'nin 1/ 5000 Koruma Amaçlı Nazım Planı hazırlaması, bu planın belediye meclisinden geçtikten sonra Koruma Kuruluna gitmesi ve orada onaylandıktan sonra 1/ 1000 Uygulama İmar Planılarının hazırlanmasının da Beşiktaş Belediyesine geçmesi gereken bir süreç izlenmektedir. Bu anlamda yetkide üstten alta inen bir sistematik vardır. Ancak bu çalışmada önerilen ise, plan yapımına başlanmadan önce temel konuların ve üst ölçekli kararların verilebilmesi için stratejik planlama yaklaşımından yararlanılmasıdır.

Stratejik planlama yaklaşımında alınacak önlemlerle, olumsuz olan gelişme dinamikleri, olumlu hale getirilebilir. Bu noktada halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi ve Köyiçi Alanının sahip olduğu değerlerin halka anlatılması ve onların korumaya sıcak bakması ve katılımının sağlanması gerekmektedir.

Parçacıl ve farklı etkiler yapabilecek projelerin ortaya çıkmasındaki en büyük etken mülkiyet sorunudur. Vakıflara ait olan ya da özel şahıslara ait olan binaların satılmasıyla birlikte, kar odaklı girişimler yapılabilmektedir. Bu açıdan henüz planı olmayan, ya da farklı zamanlarda alınan kararlar sonucu yapımına izin verilen projelerin bütünlükçü bir planla hayata geçirilmesi engellenmektedir. Stratejik planlamanın mantığıyla, planı yapım aşamasında olan Beşiktaş Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı yapılırken, bu projelerin yürütücüleri ya da mülk sahipleriyle toplantılar yapılmalı ve onlarla karşılıklı müzakereler sonucu anlaşmalar yapılmalıdır.

Köyiçi Kentsel Sit Alanı için stratejik yaklaşımli bir koruma planlaması yapılabilmesi için aktörler büyük önem taşımaktadır. Bunun için bu alan üzerinde söz hakkı olan merkezi yönetim, yerel yönetim, Koruma Kurulu, hem alanın kullanıcıları olarak hem de akademik deneyim paylaşımları için üniversiteler, özellikle alandaki tarihi binaların büyük çoğunluğunun milkiyetine sahip Vakıflar Genel Müdürlüğü, sivil toplum kuruluşları ve özellikle davet edilmesi gereken ve tarihi değerler üzerinde çalışmalar yapan ÇEKÜL gibi

sivil toplum kuruluşları, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası gibi ilgili meslek odaları da plan yapım sürecinde ve stratejik planlamanın ve eylem planlarının hazırlanması sürecinde mutlaka yer alması gereken aktörlerdir.

Bunun yanında alana ait sorunları ve şikayetleri en iyi bilen aktörler olarak mahalle muhtarları da bu platformda önemli role sahip olmalıdır. Sadece Köyiçi Alanı için düşündüğümüzde, bu alandaki konut stoğunu, özelliklerini ve fiyat artış oranlarını bilmeleri açısından emlakçıların da katılımı şarttır. Yüksek oranda ticaret fonksiyonuna sahip bu alandaki esnafın da örgütlenerek söz sahibi olması şarttır. Beşiktaş Köyiçinde zaten var olan “çarşı” birlikteliğinin katılım için bir potansiyel olduğu düşünülürse bu plan için de olumlu yönde kullanılabilir.

Sarayların da yoğun olarak yer aldığı bu alan ve çevresi için yapılacak bir planlama çalışmasında Saraylar ve Müzeler Müdürlüğünün ayrıca, çok sayıda çeşmenin yer aldığı Beşiktaş'ta, Vakıf Sular Müdürlüğünün de katkıları olabilecektir. Halkın katılımının esas olduğu stratejik planlama yaklaşımında mülk sahipleri ve kullanıcıların da katılımı şarttır. Beşiktaş'taki öğrenci yoğunluğu düşünüldüğünde bu alan için farklı bakış açıları getirilebilmesi açısından okulların öğrenci temsilcilikleri de kendi içlerinde organize olup, temsili olarak katılmalıdır. Özellikle çevredeki üniversitelerdeki mimarlık fakültelerinin varlığı düşünüldüğünde ve hem mimari hem de planlama bölümü öğrencilerinin çoğu ödev kapsamında Beşiktaş'ı çalıştığı varsayıldığında bu anlamda da güçlü bir potansiyelin olduğu açıktır.

Planlamanın her aşamasında katılımın olması gerektiği düşüncesinin yaygınlaştığı günümüzde, bu kadar fazla aktörün yer alması düşünüldüğünde önemli olan bu aktörlerin nasıl, hangi koşullarda ve hangi aşamada planlamaya katılacağıdır. Böylesi geniş bir platformda muhtemelen ilk kez bulunacak olan kişilerin de konuyu iyice anlamaları onların plana olan katkılarını arttıracaktır. Bu konuda bu platformların oluşturulması yerel yönetime düşen bir görevdir. İlçenin yönetiminin Beşiktaş Belediyesi'nde olması nedeniyle bu platformların oluşturulması için mekan sağlama ve organizasyon yapılması yetkisi de ilçe yönetiminde olmasını gerekli kılar. Planlamanın gündeme gelmesinden itibaren, farklı

dönemlerde yapılacak toplantılarla kaydedilen her aşama bu aktörlere de duyurulmalı böylece planın sahiplenilmesi arttırılmalıdır.

Geleneksel planlama yöntemleriyle elde edilecek verilerle oluşturulacak ilk taslak ve oluşturulan misyon; konuya hangi açıdan katılabileceklerine yönelik bir hazırlık yapabilmeleri için tüm aktörlere gönderilir ya da duyurulur. Bu katılımı sağlayacak platformlar hazırlanır ve ilk taslak üzerinden mevcut durum değerlendirilmesine yönelik toplantılar yapılır. En son ürün olarak ortaya çıkması önerilen fiziki plan çizim aşamasına kadar bu katılım sağlanmalıdır.

Bu noktada şehir plancılarının da bu aşamalardaki sorumluluğunun önemi ortaya çıkar. Artık şehir plancısının görevi tüm aktörler arasındaki uzlaşmayı ve koordinasyonu sağlamak, alanın “korunması” hedefinin göz ardı edilmeden, ve “kamu yararı” mantığından sapmadan uzlaşmayı sağlamak ve koruma konusunda halkın bilinçlenmesine katkıda bulunmaktır. Bir işletmeci mantığıyla hareket etmeli ve artık sadece mekanı, değil, plan yapım sürecini de iyi planlamalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihsel, kültürel nitelik ve miras değeri taşıyan kentsel alanların korunmasında, planlama eylemlerinin rolü ve etkinliği, kentsel mekandaki gelişme dinamiklerine bağlı olarak daha da önem kazanmaktadır. Kentsel koruma ve kent planlama eylemleri arasındaki ilişki, korumanın teknik ve uzmanlık yönüne ilişkin içeriğin ötesine geçerek, kent mekanındaki süreç ve dinamiklerle doğrudan bütünleşmeyi gerektiren bir nitelik kazanmaktadır.

Planlama ve koruma uygulamalarında yetki ve sorumluluk dağılımında geleneksel aktörler olan merkezi hükümet ve yerel yönetimler yanında, yeni aktörlerin de etkinlik kazandığı görülmektedir. Korumanın uzmanlık niteliğine bağlı olarak, bütünde yönlendirici ve denetleyici merkezi bir mekanizma gerekmektedir birlikte, uygulamada özellikle ekonomik aktörler olmak üzere yeni rollerin ve aktörlerin söz konusu olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

- Tez boyunca anlatılanlardan sonra kısaca tarihi kent merkezlerinin korunması konusunda varılan sonuç maddeler Koruma ve gelişme bir madalyonun iki yüzleridir.
- Yerel gelişme olmaksızın koruma gerçekleşemez çünkü; koruma kısa vadeli finansal yararlar sağlayamayan, sosyal kaynaklara gereksinim duyan bir faaliyettir.
- Kültürel miras korumacılığı iyi yönetim veya idareye ve sosyal değerlerin yapısına bağlıdır.
- Koruma süreci kentsel yönetimin iyileştirilmesini, kamu paydaşlarının, özel girişimcilerin katılımını sağlayacak kurumsal alanların yaratılmasını gerektirir.
- Yerel toplum, miras değerlerini, ekonomik değerleri ile birleştirme sürecinin bir parçası yapmayı öğrendiğinde koruma daha iyi bir hale gelecektir.
- Gelişme ihtiyaçları yeni tehditleri de beraberinde getirir, korumanın entegrasyonu bunlara çözüm bulacak nitelikte olmalıdır.
- Kentsel yönetim sürecini düzenleyen değerler, miras değerlerini gelişmeye katkı sağlamasını olanaklı kıldığında koruma yerel gelişmeye entegre olabilir.

- Koruma eğilimlerinin kent yenileştirme ve dönüşüm projeleri gibi yaklaşımlarla bütünleştiği günümüz koşullarında, bu projeler daha çok özel mülkiyetteki alanlar için gerçekleştirilmekte bu da kamunun yetkisini sınırlandırmaktadır. Yine de gerçekleştirilen projeler içinde bir bütünlük sağlayıcı yöntemler geliştirilmeli ve tarihi kent alanları üzerinde yaratabilecekleri kötü etkileri alınacak önlemlerle, gelişmesine koşut olacak hale getirilmelidir.
- Geleneksel planlama yöntemleriyle korumanın sorunlarına çözüm getirilemeyeceği anlaşılmış, korumada yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için de mevcut planlama sisteminin içine girmiş olan stratejik planlamanın araçlarından yararlanılabileceği sonucuna varılmış, ancak bu yapılırken, planlar bütünlükçü özelliğini kaybetmeden, parçacı yaklaşımlarla değil, yine her bir sorunun çok yönlü tartışıldığı ve düşünüldüğü bir ortamda yaratılması gereği anlaşılmıştır. Bunun için “katılım”ın etkili bir şekilde sağlanmasına ihtiyaç vardır.
- Etkin bir stratejik planlamanın vazgeçilmez öğeleri şunlardır: Sorumluluk paylaşımı, belirsizliklere karşı hazırlıklı olma, programlama, etaplama, esneklik, katılım, finans kaynaklarının sunum biçimi ve bu kaynaklardan yararlanma koşullarının, topluma ivme verecek şekilde, belirlenmesi. Yataydaki ve düşeydeki, kurum içi ve kurumlar arası, bireyler ile yönetimler arası ilişkiler bu anlayış içinde düzenlenmelidir. Hangi ölçekte olursa olsun, böyle bir anlayışla hazırlanmamış, strateji ve programdan yoksun, önceliklerini sıralamamış, katılım bileşeni olmayan ve finansman boyutu düşünülmemiş hiçbir öneri – diğer teknik özellikleri yeterli olsa da “plan” olarak kabul edilmemelidir.
- Stratejik planlama ile mekansal planlama bağlantısı kurulmalı, bu bağlamda yatay ve düşey ilişkilerin iyi kurgulandığı kurumsal yapı yeniden düzenlenmelidir.
- Stratejik yaklaşımlı bir koruma planının hazırlamanın zorunlu ilk adımı, geniş katılımlı bir süreçle ilgili kesimlerin üzerinde uzlaşacakları vizyonun belirlenmesidir. Bunun için önce sorun ve önerilerin belirleneceği geniş katılımlı toplantılar düzenlenmelidir. Planlama birimi, yapılan araştırmaların sonuçları ile

geniş katılımlı toplantılarda ortaya konulan sorun ve önerileri dikkate alarak taslak vizyon önerileri geliştirmelidir. İkinci aşamada taslak vizyon, merkezi yönetimin de en üst düzeyde katıldığı toplantılarda, üzerinde mutabakat sağlanan ana vizyon belgesine dönüştürülebilir.

- Planlama rant dağıtan bir araç değil, dönüşümün tüm getirilerinin ve maliyetlerinin hakça ve adaletli şekilde dağıtımını sağlayan bir araç olmalıdır. Tüm toplumsal kesimlerin sisteme, kurumlara ve plana güven duyacağı bir ortam yaratılmalıdır.
- Gerçek anlamda bir katılım sürecinden söz edebilmek için, karar üretme aşamasında planlama konusunda yetkili kurumların, bu konuda bilgi üreten üniversite ve araştırma kurumlarının ve toplumda yer alan farklı sosyal grupları temsil eden sivil toplum örgütlerinin, sürece dahil edilebilmesi ve bu sürecin tariflenmesi ve programlanması gerekmektedir. Özellikle uygulamaların niteliğiyle ilgili denetleme sorumluluğu da bulunan meslek odalarının aktif katılımlarının sağlanması, uygulamaları planlama aşamasındayken yönlendirmeleri, kamuoyu gündemine taşınmaları ve kamuoyu önünde (proje katılımcıları ile) tartışabilmeleri açısından önemlidir.

Katılımın aşamaları ve düzeyinin açıkça tanımlanmış olması gereklidir, aksi takdirde katılım, proje sürecini tamamen engelleyen ve çözümsüzlük üreten bir yapıya bürünebilir. Bu nedenle gerek kent bütününe gerek proje alanına yönelik olarak yaratılacak olan faydanın net bir şekilde tanımlanması ve izah edilmesi, katılımcılarla hangi aşamalarda işbirliği yapılacağıının açıkça ifade edilmesi gereklidir. Bu aşamalar, ön hazırlık (analiz, sentez), planlama (alternatif kararların oluşturulması, karar verme), ve uygulama etapları olup, katılımcıların her bir sürece nasıl ve hangi koşullarda katılacaklarının önceden net bir şekilde tanımlanmış olması, projelerin yürütülmesini kolaylaştıracak ve riskleri azaltacaktır.

KAYNAKLAR

- BERTAUD, A., (2005) “The Development Dimension. Conservation Versus Development, or Conservation As a Part of Development” World Heritage and Contemporary Architecture Symposium Kitabı bildirilerinden çeviri
- BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ STRATEJİK PLANI
- DİNÇER, İ., (1993) “Koruma Planlanması ve Uygulaması Sürecinde Bir Model ve Eleştirisi: Parsel Ölçeğinde Denetim ve Danışmanlık Sistemi” I.Kentsel Koruma ve Uygulamalar Kolokyumu MSÜ
- DİNÇER, Y., (1993) Ülkemizde Koruma ile İlgili Kararlara Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yaklaşımı, 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyumu, MSÜ, İstanbul
- DÜNDEN BUGÜNE BEŞİKTAŞ, (1998) Beşiktaş Belediye Başkanlığı
- EKİNCİ, O., (2005) “Mimarlar Odası ve Koruma” Korumda 50 Yıl Sempozyumu, MSGSÜ
- ERDEN, D., (2003) “Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri” Yayınlanmamış Doktora Tezi
- FİRİDİN, Ö., E, (2007) “Stratejik Planlamada Kentsel Projeler” www.planlama.org'daki makalesi
- GÜLERSOY, N.Z, (1990), Koruma Amaçlı İmar Planları, Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara,
- İNCEDAYI, D., (2002) Mimari Tasarım Sürecine Katılımcı Yaklaşım, MSÜ Yayınları, İstanbul
- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı 1/100.000 İstanbul Çevre Düzeni Planı Özet Raporu, (2006)
- İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Bildirgesi, (2007)
- KEJANLI, D. T., AKIN , C., T., YILMAZ A., (2007) “Türkiye’de Koruma Yasalarının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi

- KELEŞ, R., (2003) “Kültür Mirası İnsanlığın Ortak Malıdır” Mimarist Dergisi Sayı:10
- KESKİN, D., (2004) “Yenileşmenin Uygulandığı Kentsel Sit Alanlarında Turizm Yatırımlarının Önemi (Tarihi Yarımada-Beyoğlu Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- KÖPRÜLÜ, Ö., (2005) “Kültürel Mirasın Korunması Konusunda Genel Yaklaşımlar ve Yaşanan Sorunlar” Korumada 50 Yıl, MSGSÜ
- KUBAN, D., (2004) “Tarihsel Miras Ayakta Kalabilir Mi?” İstanbul Bir Kent Tarihi, Yurt Yayınları
- KULECİ, E., (1995) “Kent Merkezinin Yenilenmesi, Kırşehir Kent Merkezinin Gelişim Sürecini Etkileyen, Merkezi İş Alanlarının Gelişim ve Değişimine Neden Olan Etmenlerin (Eşiklerin) Belirlenmesi ve Yenilenmesine Yönelik Araştırma” Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- OKYAY, İ., (1996) “Tarihi Çevrede Turizm Sorunsalı” Sürdürülebilir Turizm-Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, MSÜ, İST
- ÖKTEM, B., (2007) “Stratejik Mekansal Planlama ve Büyük Kentsel Projeler” Ölçü Dergisi
- ÖZDEN, Ö., E., (2007) “ Kentsel Koruma Üzerine” Ölçü Dergisi s.104 – 111
- ÖZUS E., DÖKMECİ V., (2006), “Dönüşüm Yaşanan Tarihi Alanlarda Konut Fiyatlarında Etkili Faktörlerin Analizi” İtü Dergisi, Cilt 5, Sayı:2 Kısım:2 177-186
- TABET, J., (2005) “The Development Dimension. Conservation Versus Development, or Conservation As a Part of Development” World Heritage and Contemporary Architecture Symposium Kitabı bildirilerinden çeviri
- “Tarihi Konuşmak İçin Tarihi İşbirliği”, (2007),; Tarihi Kentler Birliği Uluslar arası Beşiktaş – İstanbul Buluşması
- TUNÇER, M., (1998) “Kentsel Tasarımın Tarihsel Çevre Korunmasında Etkin Olarak Kullanımı, “Böl ve Yönet Modeli: Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri” Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu “Farklı Ölçeklerde Kentsel Tasarım” MSÜ.
- YERASIMOS, S., 2003 “İstanbul Üçüncü Dünya Kenti mi ya da Kültürel Miras Nasıl Korunur” Mimarist Dergisi Sayı:10 S.51-54

- YÜCEL, C., (2005) “Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar”
Soysa Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 18 S. (223-235)

-YÜKSEL, D., (1993) Ülkemizde Koruma ile İlgili Kararlara Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yaklaşımı, 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ, İstanbul

- ZEREN, N., (1981) “Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği”,
Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

